T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

CİZRE TARİHİ SURİÇİ BÖLGESİNİN KENTSEL KORUMA AÇISINDAN İRDELENMESİ

Nurullah TAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MİMARLIK ANABİLİM DALI

DİYARBAKIR

Kasım- 2019

T.C

DİCLE ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

DİYARBAKIR

Nurullah TAN tarafından yapılan "Cizre Tarihi Suriçi Bölgesinin Kentsel Koruma Açısından İrdelenmesi" konulu bu çalışma, jürimiz tarafından Mimarlık Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir

Jüri Üyesinin

Ünvanı Adı Soyadı

Başkan: Doç. Dr. D. Türkan KEJANLI

Üye: Prof. Dr. F. Demet AYKAL

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet KOÇ

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 28/11/2019

Yukarıdaki bilgilerin doğruluğunu onaylarım.

.../...../20

Doç.Dr.Sevtap SÜMER EKER

ENSTİTÜ MÜDÜR V.

(MÜHÜR)

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde desteğini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. D. Türkan KEJANLI'ya ço k teşekkür ediyorum.

Tez dönemi boyunca benden bir an olsun yardımlarını esirgemeyen eşime, hayatım boyunca tüm zorlukları benimle göğüsleyen, hayatımın her evresinde bana destek olan babam Alaattin TAN'a, annem Yıldız TAN'a ve değerli aileme, mesleki bilgilerini paylaşan ve kaynaklara ulaşmamda her türlü desteği esirgemeyen Mimar Hayrettin AYDIN'a, tez dönemi boyunca bana destek olan kıymetli dostum S. Said UMUT'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEŞEKKÜR I

İÇİNDEKİLER II

ÖZET V

ABSTRACT VII

ÇİZELGE LİSTESİ IX

ŞEKİL LİSTESİ X

EK LİSTESİ XII

KISALTMA VE SİMGELER XIII

1. GİRİŞ 1

1.1. Çalışmanın Problemi 2

1.2. Çalışmanın Amacı ve Önemi 2

1.3. Çalışmanın Sınırlılıkları 3

2. KAYNAK ÖZETLERİ 5

3. MATERYAL VE METOT 9

3.1. Tarihi Çevre ve Koruma 10

3.1.1. Tarihi Çevre 10

3.1.2. Koruma Kavramı 11

3.1.3. Kentsel Koruma 12

3.1.3.1. Dünya'da Kentsel Koruma ve Gelişimi 13

- Belçika Brugge Örneği 17

3.1.3.2. Türkiye'de Kentsel Koruma ve Gelişimi 21

- Tek Yapı Ölçeğinde Koruma 21

- Kentsel Ölçekte Koruma 26

- Türkiye'de Kentsel Koruma Çalışması Kapsamında Karşılaşılan Sorunlar... 28

- Antalya Kaleiçi Örneği 29
- Safranbolu Örneği 32
4. BULGULAR VE TARTIŞMA 37
4.1. Cizre'nin Kentsel Gelişimi ve Koruma Sorunları 37
4.1.1. Cizre'nin Konumu ve Ulaşım Yapısı 37
4.1.2. Cizre'nin İklimi ve Bitki Örtüsü 41
4.1.3. Cizre'nin Nüfus Yapısı 42
4.1.4. Cizre'nin Tarihsel Gelişimi 43
4.1.5. Cizre'nin Fiziksel Yapısı ve Gelişimi 45
4.1.5.1. Kuruluşundan Cumhuriyet Dönemine Kadar Cizre'nin Gelişimi 45
4.1.5.2. Cumhuriyet Dönemi Sonrası Cizre'nin Gelişimi 57
-1923-1980 Yılları Arası Cizre'nin Kentsel Gelişimi 57
-1985-2019 Yılları Arası Kentsel Gelişimi 62
-Tarihi Cizre Surlarının Fiziki Olarak Hâlihazır Durumu 65
4.1.5.3. Cizre'de Planlama Çalışmaları 68
- 1986 Yılı İmar Planı 69
- 2010 Yılı Revizyon İmar Planı 70
4.1.6. Cizre'de Koruma Çalışmaları 70
4.1.6.1. Tek Yapı Ölçeğinde Koruma Çalışmaları 70
4.1.6.2. Kentsel Ölçekte Koruma Çalışmaları 75
- Şehr-i Nuh (Cizre) Diriliyor Projesi 76
- Şehr-i Nuh (Cizre Surları) Diriliyor Projesi 79
- Cizre (Şırnak) Tescilli Kent Surları Koruma İmar Planı Raporu 79
- Cizre'de Suriçi Bölgesi Sokak Sağlıklaştırma Çalışmaları 80
4.1.7. Cizre İçin Hazırlanan Planı Kararlarının Değerlendirilmesi 81

5. SONUÇ VE ÖNERİLER..... 93

6. KAYNAKLAR 97

EKLER 101

ÖZGEÇMİŞ 117

ÖZET

CİZRE TARİHİ SURİÇİ BÖLGESİNİN KENTSEL KORUMA AÇISINDAN İRDELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nurullah TAN

DİCLE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

2019

Geçmişten günümüze toplumların geride bırakmış oldukları eserler tarihi çevrelerin varoluşunda rol oynamıştır. Tarihi kentler ve bünyesinde barındırdıkları eserler, bulundukları yerleşimin kimliğini oluşturmaktadır.

Tarihi kentler ve bu kentlere ait yapıların oluşturduğu tarihi çevreler bir kentin kimliğini yansıtmaktadır. Tarihi çevrelerin kentin kimliğini oluşturmasındaki önemi bu çevrelerin korunmalarını gerekli kılmaktadır. Tarihi kentin kimliğini korumak, yaşatılmasını ve en önemlisi gelecek nesillere kültürel miras olarak aktarılmasını mümkün kılacaktır.

Türkiye, tarihi çevreler açısından oldukça zengin ve farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış sayılı ülkelerden biridir. Bu özelliğinden dolayı ülkemizde birçok kent kendi kimliğine sahip olmuştur. Ancak hızlı nüfus artışı ve kentlere olan göçler kentlerin plansız büyümesine yol açmıştır. Tarihi geçmişe sahip kentlerde ise bu alanlar zarar görmüş ve kentler kimliklerini yitirme sürecine girmiştir. Bu amaçla tek yapı ölçeğinde korumanın yanı sıra kentsel korumanın da yapılması bu alanların kimliğinin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması konusunda büyük önem taşımaktadır.

Kökleri M.Ö. 4000'li yıllara dayanan tarihi Cizre yerleşmesi bu süreç içerisinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve bu medeniyetlerin yaptığı anıtsal ve sivil mimari eserlerini bünyesinde barındıran önemli yerleşmelerimizden biridir. Bu eserler; yerleşimi çevreleyen sur duvarları ve üzerinde yer alan burçların yanı sıra tarihi Suriçi'nde yer alan İçkale bölgesi, cami, medrese, geleneksel konut, idari binalar gibi çeşitli dönemlere tarihlenen yapılardır. Bunların dışında yerleşmenin köprü, kasır gibi belirli ihtiyaçlara yönelik yapılmış sivil ve anıtsal mimari yapıları da önemli eserlerdendir.

Cizre'nin köklü tarihi, bölgede önemli merkez olma özelliğini ortaya koyarken, aynı zamanda geçmiş dönemlerden gelen yapılarıyla kimliğini de belirlemiştir. Bu nedenle yerleşim kendine has kimliğini yansıtan korumaya değer bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda çalışmanın giriş bölümünde; çalışmanın problemi, amacı, önemi ve sınırlıkları açıklanmıştır. Çalışmanın materyal ve metot kısmında tarihi çevre, koruma kavramı ile kentsel koruma üzerine kapsamlı bir literatür taraması yapılarak konu ile ilgili kavramsal çerçeve verilmiştir. Çalışma kapsamında Dünya'da ve Türkiye'de kentsel korumanın gelişimi incelenmiş ve örnek alanlar değerlendirilmiştir.

Çalışmanın bulgular ve tartışma kısmında alan çalışması olarak belirlenen Cizre'nin tarihi Suriçi bölgesi ile ilgili literatür taraması yapılmış, konu ile ilgili kitap, makale ve tezler incelenmiştir. Literatür çalışmasından elde edilen veriler dışında yerinde gözlem, fotoğraflama ve sözlü görüşmeler yoluyla da veriler elde edilmiştir.

Cizre'nin tarihi Suriçi bölgesi için yapılmış koruma ve planlama çalışmaları ile ilgili bilgiler değerlendirilmiştir. Bunun için Cizre'de bulunan kurum ve kuruluşlardan elde edilen bilgi ve belgeler ile alandaki fiziksel değişim ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Toplanan tüm veriler tarihi Suriçi bölgesini yerleşim ölçeğinde kentsel gelişim dönemlerini, imar plan kararlarının alana etkisi ile alanın korunmuşluk durumunu ortaya çıkarmak amacıyla değerlendirilmiştir.

Çalışmanın sonuç ve öneriler kısmında ise Cizre'nin tarihi Suriçi bölgesinin sahip olduğu kültürel değerleri ile alanın sürdürülebilirliğinin sağlanmasında verilen kararların alanın fiziksel yapısına etkisi ortaya çıkarılmış ve korunması konusunda önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kentsel koruma, tarihi kent, Cizre

ABSTRACT

THE STUDY FOR HİSTORİCAL OF SURİÇİ REGİON İN THE CASE OF PROTECTİON OF CİZRE CİTY

MSc THESIS

Nurullah TAN

DICLE UNIVERSITY
SCIENCES INSTITUTE
DEPARTMENT OF ARCHITECTURE

2019

Legacies left behind by various societies, from dawn of history up until now, have played a key role in existence of historical sites. Historical cities and the legacies they have been home to constitue the identity of the places they are located in.

In other words, both historical cities and historical sites that were shaped by structures belonging to these cities reflect the identity of a city. High significance of historical sites in terms of reflecting the identity of a city necessitates preservation of these places. This way, preserving and keeping the historical texture and identity of the city, and most importantly, passing it onto next generations as cultural heritage could be possible.

Turkey is one of the unique countries as it has harbored a wide range of civilizations and so is rich in historical sites. That is why, many cities in our country have their own distinctive identity. However, high rates of population growth and migration to these cities caused unplanned urbanization. In cities that have such historical riches, these places have been damaged and many are on the brink of losing their identities. Therefore, as well as preserving one-scale structure, and urban as a whole, it is of high importance in terms of protecting the identity of the city and passing them onto next generations.

Dating back to 4000 BC, Cizre settlement has been home to a variety of different civilizations and it is one of outstanding places in our country, in that, it embodies monumental and civil architecture of these civilizations. These architectural legacies are, besides city walls surrounding the settlement and bastions on them, are Inner Castle--located in historical Suriçi--, mosques, madrasahs, traditional houses, governmental buildings that were constructed in different eras. Apart from these, monumental and civil architecture structures of the settlement such as bridges, mansions built for various purposes are also of substantial legacies.

Rooted history of Cizre manifested itself as a vital centre of the region, and also it shapes its identity with constructions left as legacies by previous eras. So, with its unique identity, it stands out as a must-preserved settlement.

In this case, in the introduction of this research; the the question, aim, significance and limitations are clarified. In materials and methodology part, a thorough literature review has been done on historical site, concept of preservation and urban preservation and conceptual frame have been provided regarding the subject. Within this scope of research, development of urban preservation in Turkey and across the world has been analyzed and examples have been taken into account.

In findings and discussion part of the research, a literature review has been done pertaining to historical Suriçi region of Cizre, which serves as on-site in this research, and related books, articles and thesis have been analyzed. Except for literature review, data have also been gathered through observation, photographs, filming, and interviews.

Information regarding the campaigns for planning and preservation of historical Suriçi region of Cizre has been assessed and analyzed. To do so, the physical and solid change in the regions was aimed to be depicted via information and documents provided by institutions and organizations. All gathered data has been thoroughly analyzed to uncover urban development eras of historical Suriçi region in settlement-scale scope, urban planning decisions and their impact on the site and status preservation.

In conclusion and recommendations part of the study, cultural heritage of historical Suriçi region of Cizre has been exhibited, the impacts of decisions on the physical structure of the region in view of maintaining sustainability of the region have been revealed and suggestions have been made concerning the preservation of the region.

Key words: Urban, preservation, historical city, Cizre

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge No		Sayfa
Çizelge 4.1.	Cizre Merkezin 1927-2007 yılları arasındaki nüfus hareketi	42
Çizelge 4.2.	Cizre Merkezin 2008-2018 yılları arasındaki nüfus hareketi	42
Çizelge 4.3.	Tarihi Cizre Surları İçerisinde kalan mahallelerin adrese dayalı nufus sistemine göre nüfusları	43
Çizelge 4.4.	Kuruluşundan günümüze Cizre'de yapılaşmalar	49
Çizelge 4.5.	Suriçi ve yakın çevresinde tescillenen yapılar	71
Çizelge 4.6.	Cizre İçkale müze alanında yapılan plan çalışmaları	77
Çizelge 4.7.	Dağkapı mahallesi tescilli Mehmet Ağa Kasrının bulunduğu 123 nolu ada	82
Çizelge 4.8.	Dağkapı mahallesi tescilli İsve Katip Evi'nin bulunduğu 135 nolu ada	83
Çizelge 4.9.	Dağkapı mahallesi tescilli ve surların çevresinde bulunan Kırmızı Medresenin yeraldığı 108 nolu ada	84
Çizelge 4.10.	Dağkapı mahallesi tescilli Ulu Cami'nin bulunduğu 139 nolu ada	85
Çizelge 4.11.	Dağkapı mahallesi 115 nolu ada 1 nolu parselde bulunan korunması önerilen yapı	86
Çizelge 4.12.	Dağkapı mahallesi 370 nolu ada 1 nolu parselde bulunan korunması önerilen yapı	87
Çizelge 4.13.	Dağkapı mahallesi geleneksel ticaret bölgesinde bulunan 129 nolu ada	88
Çizelge 4.14.	Alibey mahallesi geleneksel ticaret bölgesinde bulunan 405 nolu ada	89
Çizelge 4.15.	Alibey mahallesi Sur Bölgesinde bulunan 395 nolu ada	90

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil No		Sayfa
Şekil 3.1.	Belçika haritası	18
Şekil 3.2.	Brugge haritası	18
Şekil 3.3.	Burugge'nin tarihi binaları	19
Şekil 3.4.	Tarihi Antalya Kaleiçi	30
Şekil 3.5.	Safranbolu haritası	33
Şekil 3.6.	Tarihi Safranbolu sokakları	33
Şekil 3.7.	Tarihi Safranbolu evleri	34
Şekil 4.1.	Cizre'nin kuruluş yeri ve Dicle'nin kenti ada hâlinde kuşatması	37
Şekil 4.2.	Cizre kentinin bulunduğu idari alan	38
Şekil 4.3.	Cizre karayolu ulaşım haritası	41
Şekil 4.4.	Cizre yerleşimi (Hz. Nuh'tan Günümüze Cizre Sempozyumu Bildiri)	46
Şekil 4.5.	Cizre yerleşimine ait mahalleler	47
Şekil 4.6.	Cizre'de bulunan tarihi yapılar	48
Şekil 4.7.	Cizre yerleşiminin 1986 yılına kadar olan tarihsel gelişimi	57
Şekil 4.8.	1980 yılına kadar olan döneme ait suriçi ticaret aksı	59
Şekil 4.9.	1970'li yıllardan sonra Cizre'nin sur dışındaki kentsel gelişim yönü	60
Şekil 4.10.	Suriçi ana yol aksı	61
Şekil 4.11.	Suriçi bölgesi konut ve sokak ilişkisi	64
Şekil 4.12.	Suriçi ana ulaşım aksı ve yaya yolu	64
Şekil 4.13.	Tarihi Cizre Surları'nın halihazır durumu	66
Şekil 4.14.	Tarihi Cizre Suriçi bölgesinde yapılan alan çalışması sonucu korunması önerilen yapılar	68

Şekil 4.15. 1986 İmar planı plan kararları şeması 69

Şekil 4.16. Tarihi Cizre Suriçi bölgesinde yapılan alan çalışması sonucu korunması önerilen yapılar 74

Şekil 4.17. 1986 İmar planı plan kararları şeması 77

Şekil 4.18. Tarihi Suriçi bölgesinde yapılan sokak sağlıklaştırma bölgeleri 81

EK LİSTESİ

Ek No		Sayfa
Ek 1.	2010 Cizre revizyon imar planı (tadilat planı) plan hükümleri	101
Ek 2.	Cizre tescilli kent surları koruma alanı 1/1000 uygulama imar planı notları	102
Ek 3.	Cizre tescilli kent surları koruma alanı 1/5000 ölçekli nazım imar planı notları	103
Ek 4.	Alan çalışması sonucu cizre suriçinde ulaşılan tarihi yapı özelliği gösteren yapılara ait fotoğraflar	104
Ek 5.	Cizre tescilli kent surları koruma alanı öneri analiz planı	107
Ek 6.	Cizre tescilli kent surları koruma alanı 1/5000 ölçekli nazım imar planı	108
Ek 7.	Cizre tescilli kent surları koruma alanı 1/1000 ölçekli uygulama imar planı	109
Ek 8.	1986 Cizre imar planı	110
Ek 9.	2010 Cizre revizyon imar planı	111
Ek 10.	2010 Cizre revizyon imar planı (Tadilat Planı)	112
Ek 11.	Diyarbakır KBK'nun 17.12.2009 tarih ve 141 nolu kararı	113
Ek 12.	Diyarbakır KBK'nun 25.10.2010 tarih ve 167 nolu kararı	114
Ek 13.	Diyarbakır KBK'nun 20.09.2013 tarih ve 68 nolu kararı	115
Ek 14.	Diyarbakır KBK'nun 30.05.2016 tarih ve 149 kararındaki 1/2000 ölçekli cizre içkale haritası	116

KISALTMA VE SİMGELER

DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
TOKİ	: Toplukonut İdaresi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
KAİP	: Koruma Amaçlı İmar Planı
KBK	: Koruma Bölge Kurulu
GEEAYK	: Gayrimenkul Eski Eserler ve Anırlar Yüksek Kurulu
M.Ö	: Milattan Önce
M.S	: Milattan Sonra
K.H.G.B.	: Köylere Hizmet Götürme Birliği
3R	: Rölöve, Restitüsyon ve Restorasyon
%	: Yüzde

1. GİRİŞ

Dünyada tarihsel süreç içerisinde birçok medeniyet tarih sahnesinde varolmuş ve kentlerin gelişmesinde etkili olmuştur. Zaman içerisinde farklı yaşam biçimleri ve mekân anlayışları bu yerleşmelerin kültürel birikimlerini oluşturmuştur. Bu birikimlerin izleri tarihsel süreç içinde günümüze kadar ulaşmış, bulunduğu bölgeye özgü kendi kimliklerini ortaya çıkarmıştır.

Zaman zaman ülkemizde yaşanan nüfus hareketleri kentleri şekillendiren etmenlerden biri olmuştur. Kentler cazibe merkezi olarak görülmüş, tarihi bölgeler nüfus hareketliliğinden etkilenmiştir. Yanı sıra yerleşmeler plansız gelişmelere de sahne olmuştur. Dolayısıyla yerleşmelerin yaşadığı bu baskı tarihi çevrelerin varlıklarını devam edebilmelerini ve korunmalarını zorlaştırmış ve tahrip olmalarında etkili olmuştur.

Günümüzde yerleşim alanlarının büyümesi ile tarihi bölgeler genellikle kentin merkezinde kalmıştır. Son dönemlerde yerleşmelerin sahip oldukları tarihi ve kültürel değerlerin önemi ve bu alanların sürdürülebilirliğinin sağlanması için koruma çalışmaları ön plana çıkmıştır. Bu çalışmalarla birlikte tarihi yapılar korunmakta, bu sayede kültürel mirasımızın gelecek kuşaklara aktarımı sağlanarak bu mirasın geçmişimiz ve geleceğimiz arasındaki köprü görevi görme misyonu devam ettirilmektedir.

Alan çalışması olarak seçilen Cizre'nin tarihi M.Ö. 4 000 yıl öncesine kadar dayanmaktadır. Yerleşme bulunduğu konum itibariyle Mezopotamya'nın kuzeyi ile Anadolu'yu birbirine bağlayan stratejik bir öneme sahiptir. Cizre, birçok medeniyetin ticaret yollarının geçiş güzergâhı üzerinde yer alması, çevresinde verimli arazilerin bulunması, Dicle Nehri'nin bu bölgeden geçmesi, ılıman iklime sahip olması gibi nedenlerden dolayı bu bölgede önemli bir yerleşim olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde Gutiler, Akadlar, Babiller, Asurlular, Medler, Persler, Romalılar, Sasaniler, Emeviler, Abbasiler, Hamdaniler, Mervaniler, Büyük Selçuklular, Zengiler, Lû'lû'lar, Moğollar, Cizre Beyliği, Akkoyunlular, Safeviler ve Osmanlılar'ın hâkimiyetinde bulunan Cizre, bölgenin askeri, ticari ve siyasi bir merkezi olma özelliği taşımıştır. Cizre'de hâkimiyet savaşlarının olması, birçok döneme tarihlenen yapıların varlığı yerleşimin önemini ortaya koymaktadır.

Cizre tarihsel süreç boyunca bünyesinde çok farklı inanış ve etnisiteye sahip insanları barındırmıştır. Osmanlının son dönemlerinden Cumhuriyet Dönemine kadar ülke ve bölge genelinde yaşanan olayların etkisiyle buradaki nüfus hareketliliği olumsuz etkilenmiş ve merkezi olma konumu zarar görmüş, bölge sahip olduğu tarihi ve kültürel özelliğini zamanla kaybetme sürecine girmiştir.

Bu çalışmada Cizre'nin tarihi suriçi bölgesinin kültürel mirasının sürdürülebilirliği için yapılan koruma çabaları incelenmiş ve önerilerde bulunulmuştur.

1.1. Çalışmanın Problemi

Kökleri M.Ö. 4000'li yıllara dayanmasının yanı sıra, tarihsel süreç içinde birçok uygarlığa beşiklik etmiş ve bu medeniyetlerin izlerini günümüze kadar taşıyabilmiş Cizre'nin kültürel mirasının korunarak geliştirilmesi gerekliliğinin büyük önem taşıdığı görülmektedir.

Çalışmamızın ana problemini Cizre'nin tarihi Suriçi bölgesinde fiziksel yapısının değişmesi ve bu alanda kentsel ölçekte korumanın sağlanamadığı oluşturmaktadır. Alt problemler ise;

- Cizre'nin fiziksel yapısının gelişiminde imar planlarının yetersiz kalması,
- Cizre'nin korunmasını sağlayacak koruma planlamasında geç kalınması,
- Cizre'de korumanın parçacıl uygulamalar şeklinde yapılması,
- Korumanın yasal sürecinin geç oluşması,
- Yerel halkın koruma konusunda yeterli bilince sahip olmaması biçiminde özetlenebilmektedir.

1.2. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Tarihi dokuya sahip yerleşmelerin sahip oldukları kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması oldukça önemlidir. Bugün Türkiye'de tek yapı ölçeğinde korumanın yanısıra tarihi çevrenin bir bütün olarak korunması gerekliliği de önem kazanmıştır. Tarihi çevreler sahip oldukları kendi kültürel kimliklerini koruyarak sürdürülebilirliğini sağlamaya çalışmaktadır. Ancak bazen imar planlarında geç kalınmış olması ya da planın yetersiz kalması, nüfus artışı, koruma çabalarında ya da uygulamasında yaşanan aksaklıklar gibi sorunlar tarihi çevrelerin korunmasını güçleştirmiştir. Cizre de M.Ö. 4000'li yıllara tarihlenen geçmişiyle korunması gereken

bir dokuya sahiptir ve geçmişten günümüze kadar gelen anıtsal ve sivil mimari yapısını bünyesinde barındıran bir yerleşimdir. Cizre'nin tarihi bölgesini çevreleyen sur duvarları ve burçları, içkale bölgesi, cami ve medreseleri ile bir bütün olarak korunması önemlidir. Ancak Cizre'de koruma çalışmalarında geç kalınması alandaki bozulmayı artırmıştır. Son dönemlerde yapılan parçacıl uygulamalar bu konuda atılmış önemli adımlar olarak değerlendirilmektedir. Ancak alanın tamamını kapsayan bir koruma planlaması yapılmamıştır. Alanın potansiyelleri değerlendirildiğinde koruma kararları ve koruma uygulamasındaki engellerin ortaya çıkarılması gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı; Cizre'nin Suriçi bölgesinin korunması yönünde ne tür tedbirlerinin alındığının ortaya çıkarılması ve bu tarihi dokunun sürdürülebilirliği için koruma önerileri oluşturmaktır.

1.3. Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışma Cizre'nin tarihi çekirdeğini oluşturan Suriçi bölgesi ile sınırlı tutulmuştur. Bu alanda yapılan koruma çalışmaları incelenmiş ve Cizre'nin yerleşim ölçeğinde korunmasına yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Cizre'nin tarihi dokusu ve planlama çalışmaları ile ilgili kaynak sayısı sınırlıdır. Cizre Belediyesi arşivleri taranarak geçmiş plan çalışmalarına kısmen ulaşılmış olması nedeniyle yerleşmenin fiziksel gelişimi ile ilgili bazı veriler, gözlem yapılmasının yanı sıra burada yaşayan yerel halkla yapılan görüşmelerden elde edilmiştir.

Cizre tarihi Sur içi bölgesi koruma çalışmalarında geç kalınması gibi nedenlerle geleneksel yapıların zarar gördüğü ve yeni yapılaşmaların yapıldığı bir yerleşim niteliğine bürünmüştür. Dolayısıyla genel olarak bir dönüşüm yaşamıştır. Bunun sonucunda doku zarar görmüş, tarihi izler ya tamamen yok olmuş ya da üzerinde-çevresinde yeni binalar yapıldığı görülmüştür.

Alan çalışması iki aşamalı yapılmıştır. Sınırlılıklar iki aşamada belirlenmiştir. Suriçi Bölgesi, geleneksel dokusunu ve tarihi izlerini birçok noktada kaybetmiş olmasına rağmen, Orhan Doğan Caddesi ile Yeni Çarşı arasında kalan bölge ile Belediye Caddesi'nin Alibey Mahallesi tarafında bulunan bölgede geleneksel doku kısmen bozulmamıştır. Bu nedenle alan çalışmasının birinci aşamasını bu bölgedeki tarihi izlerin varlığının tespiti oluşturmuştur. Çalışmanın ikinci aşamasında ise, yapılan

imar planlarında Suriçi bölgesi için verilmiş kararları karşılaştırmak amacıyla ada bazında detaylı incelemeler yapılmıştır. Bunun için 9 ada seçilmiştir. Bu adaların seçiminde ticaret aksında yer alması, tescilli ya da tescilli olmayan anıtsal ve sivil mimari yapıların bulunduğu adalar ile sur duvarlarının bulunduğu adalar olmasına dikkat edilmiş ve incelenen ada sayısı buna göre değerlendirilerek plan bazında verilen kararlar bu adalar üzerinden değerlendirilmiştir.

2. KAYNAK ÖZETLERİ

Tüzün (2014); çalışmasında Cizre hakkında kapsamlı bilgilerin bulunduğu iki ciltlik eserde; arkeoloji, bilim ve sanat, Cudi Dağı ve Nuh Tufanı gibi konular üzerinde durmuştur.

Yaşin (2011); çalışmasında tarihsel süreç içerinde Cizre'nin tarihini, coğrafyasını, gelenek ve göreneklerini, tarihi eserlerini Cizre ile ilgili çok yönlü araştırmanın bir kitapta birleştirildiği bilgilerden oluşmaktadır.

Gandur (2008); çalışmasında Cizre'nin M.S.815-1515 yıllarını kapsayan tarihini, üzerinde egemelik kuran medeniyetlerini ve kentin ekonomik, toplumsal dini inaçlar ve arkeolojik açıdan genel yapısı üzerinde durmaktadır.

Ahunbay (2017); çalışmasında koruma düşüncesinin gelişimi ve kurumsal temeli, korunacak değerler ve değerlendirme ölçütleri, anıtlarda bozulmaya neden olan etkenler, restorasyon ile ilgili bilgiler, tarihi çevre koruma ve kültür varlıklarının korunması ile ilgili örgütlenme konularını ele almıştır.

Alkan (1994); çalışmasında tarihi çevre koruma-planlama yaklaşımlarının dünya ve ülkemizdeki gelişimi ve planlama-uygulama örnekleri, Konya'nın kentsel gelişme eğilimleri ve Konya Türbe Mahallesi tarihi alt alanının sosyal-ekonomik işlevsel ve fiziksel yapısının çözümlenmesi konularını ele almıştır.

Karademir (2014); çalışmasında Cizre'nin fiziki ve coğrafi özellikleri, kuruluşuna etki eden etmenler, yerleşimin gelişim evreleri ve ilçeye bağlı kırsal yerleşimler isimli konular üzerinde durmuştur.

Ertekin (2005); çalışmasında İslam Dönemine ait mimari eserler plan, form ve süsleme özelliklerini incelenmiş, bu eserlerin detaylı tanımlamalarını yaparak eserlerin sanat tarihi alanındaki yeri ve önemini vurgulamıştır.

Günay (2012); Kentsel Koruma Kavramı ve Politikaları'nı araştırdığı çalışmasında kentsel koruma kavramı ve 1970'li yıllarda kentsel korumanın ülkemizdeki tarihsel süreç içerisinde gelişimi konuları üzerinde durmuştur**.**

Kan (2009); çalışmada tarihi çevre, tarihi kent dokusu kavramlarını ve tarihi çevre bilincini incelenmiş, tarihi çevrelerin canlı olması gerektiğini vurgulamıştır.

Anıtsal ve sivil mimari örnekleri açısından zengin olan Taraklı yerleşimi üzerinde bulunan tarihi doku incelenmiş, sorunlar tespit edilmiş ve geleneksel dokunun günün şartlarına uyumlu olacak şekilde yaşayan mekânlar haline getirilmesi konusu üzerinde durulmuştur.

Güler ve Ekinci (2010); çalışmalarında tarihi mekânların kentsel ölçekte korunmasının yönetsel boyutunu irdelemiş, korumanın toplumsal kalkınma ve sürdürülebilirlik ile ilişkisi üzerine durmuş, korumanın yönetsel boyunu oluşturan alan yönetimini ele almışlardır. Ayrıca korumanın teorik gelişimi, korumanın günümüzdeki durumu tartışılmış, sonuç kısmında tarihi kentlerin korunup gelecek nesillere aktarımının sağlanmasına yönelik hedefler belirlenmiş, korumanın multidisipliner bir çalışma metodu ile kolektif bir çalışma ile sağlanacağını ortaya koymuştur.

Kejanlı ve ark. (2007); Türkiye'deki koruma yasalarının gelişimini 20. y.y öncesinde koruma düşüncesi, 20. y.y.da koruma düşüncesi, 1930-1950 yılları arasındaki yasal gelişim, 1950-1980 yılları arasındaki yasal gelişim, 1980-2004 yılları yrasındaki yasal gelişim ve 2004 yılında çıkarılan yeni koruma yasası ile başlayan yasal gelişim başlıkları altında irdelemiştir. Sonuç kısmında, korumanın yasal mevzuatının sınırlarının tek eser koruması ile başlayıp tarihsel süreç içerisinde tek yapı ölçeğine ve daha sonra genişleyerek kentsel ölçeğe ulaşarak gelişim gösterdiğini vurgulamıştır.

Koçan (2004); çalışmasında, tarihi kentlerin koruması bağlamında Safranbolu-Çarşı bölgesi üzerinde çalışmalar yapmış, araştırma bölgesinin ve çeresinin sahip olduğu doğal ve kültürel potansiyellerin tarihi kent peyzajı açısından korunarak yaşatılması yönünde öneriler ortaya koymuştur. Tarihi kentlerin önemine dikkat çekilmiş, koruma, kentsel koruma kavramlarına açıklık getirilmiş koruma çalışmalarındaki engellere değinilmiş, toplumda koruma bilincinin uyandırılmasının önemi vurgulanmıştır.

Koyuncu (2008); çalışmasında Cizre'nin de içersinde bulunduğu El-Cezire bölgesinin İslam Dönemi öncesi, fethini ve islamlaşma sürecini incelemiş, bölgenin Müslümanların eline geçmesiyle birlikte ticaret ve kültürel bağlamda doğu ile batı arasında köprü görevi görmesi nedeniyle bölgede imar hareketlerinin ve medeniyetin geliştiğini vurgulamıştır.

Laflı (2012); Cizre'nin Eskiçağ'daki tarihsel sürecini ele aldığı çalışmasında, Cizre isminin etimolojisi ve burada bulunan tarihi özelliğe sahip eserleri incelemiştir. Sonuç kısmında Şırnak ve çevresinin arkeolojik açıdan sahip olduğu potansiyellerini turizme yönelik kullanılabilirliğini, yörenin Eskiçağ ve Ortaçağ'ı yansıtan tarihsel dokuya sahip olduğunu vurgulamıştır.

Madran (2001); çalışmasında, Antalya Kaleiçi'nde yapılan Koruma Amaçlı İmar Planı (KAİP)'nı, bu planlarda yapılan revizyonları ve koruma ile ilgili yapılan çalışmaları yorumlamıştır.

Madran (2016); kültürel mirası koruma mevzuatının Türkiye'deki gelişimini ele aldığı çalışmasında, ülkemizdeki kültürel mirası korumanın yasal anlamda ilk düzenlemesinin 1869 tarihli Birinci Asarı Atika Nizamnamesi ile başladığını tarihsel süreçte yeni düzenlemelerin yapılarak geliştiğini vurgulamıştır.

Onur (2018); çalışmada tarihi kent dokularının toplumsal yapı ile ilişkisini irdelemiş Edirne, Ankara Konya kentlerini örnek alan olarak incelemiştir.

Öztekin (2010); çalışmada tarihi kent dokularının korunması amacıyla hazırlanan KAİP ve kararlarını irdeleyerek uygulanabilirliğini değerlendirmek amacıyla örnek alan olarak Antalya Kaleiçi Kentsel Sit Alanı'nı incelemiş ve koruma çalışmalarının önündeki engelleri tespit ederek ve çözüm önerileri sunmuştur.

Saban (2013); Tarih ve Medeniyet Bağlamında Cizre isimli çalışmada Cizre'nin coğrafi konumu, şehrin ismi, coğrafi önemini, tarihi önemi, seyyahların kitaplarına göre Cizre, Cizre'deki ilim merkezleri ve medreseler, Cizrede'ki önemli tarihi eserler başlıkları altında Cizre'nin sahip olduğu, tarihi, coğrafi, kültürel mirasın önemini incelemiştir.

Saçık (2018); çalışmasında Türkiye'deki birçok şehrin yerleşiminin gelişiminde topoğrafyanın önemli bir parametre olduğunu, bu durumun arazilerin üzerinde konumlanmış yapılardan yola çıkarak yorumlanabileceğini belirtmiştir. Turgut Cansever'in eserleri ve Safranbolu, Odunpazarı, Beypazarı gibi tarihi dokuya sahip şehirlerin topoğrafya ile olan ilişkileri üzerinde durmuştur.

Yiğit (1999); çalışmasında Cizre'nin kuruluşunu, kurulduğu bölgeyi ve tarihsel süreç içerisinde Mervaniler dönemine kadar bölgeye hâkim olan medeniyetlerin hakimiyet mücadelelerini incelemiştir.

Yıldız ve ark. (2010); çalışmada Cizre'nin Kentsel Gelişimi başlıklı çalışmada tarihsel süreç içersinde Cizre yerleşiminin idari, demografik ve mekânsal başlıklar altında gelişim süreci incelenmiş, gelişim sürecini etkileyen siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel parametreler ile yerleşimin gelişimi ilişkisi ortaya konulmuştur.

Yapılan bu çalışma ile Cizre'nin tarihi Sur içi bölgesi ile ilgili kentsel ölçekte koruma planlamasına ait yapılmış çalışmaların bulunmaması nedeniyle önemli olduğu, bu nedenle çalışmanın literatürde Cizre'nin tarihi bölgesinin korunması konusunda bir boşluğu dolduracağı ve literatüre katkı sunacağı düşünülmektedir.

3. MATERYAL VE METOT

Çalışma alanı olarak Cizre kentinin tarihi dokusunu oluşturan Suriçi bölgesi ele alınmıştır. Tezin gelişiminde öncelikle kavramsal çerçeve oluşturulmuştur.

Bunun için;

Tarihi çevre, koruma ve kentsel koruma kavramları, Dünyada ve Türkiye'de kentsel koruma ve gelişimi, kentsel koruma planlaması ve uygulaması gibi kavramsal çerçeve ile koruma planlaması yapılmış örnekler incelenmiştir.

Cizre ile ilgili literatür taraması yapılarak alanla ilgili veriler toplanmıştır. Literatür çalışmasında Cizre ile ilgili yapılmış yayınlar; kitaplar tezler ve makaleler incelenmiştir.

Çalışma için kamu kurum ve kuruluşlarıyla irtibata geçilerek arşivlerinden faydalanılmış, Cizre ile ilgili veriler toplanmıştır. Alanla ilgili yapılan planlar incelenmiştir.

Cizre'nin tarihi dokusunu oluşturan Sur içi bölgesinin fiziki yapısı incelenmiş, gözlem, tespit, sözlü görüşme ve fotoğraflama yapılmış ve Suriçi bölgesi kentsel koruma açısından irdelenmiştir.

Çalışma alanında yapılan araştırmalar neticesinde, tarihi dokunun devamlılığını oluşturan yapılar ve tarihi dokunun korunması ile ilgili sorunlar yerinde tespit edilmiştir. Tarihi dokunun devamlılığını tespit etmek için, iki aşama belirlenmiştir;

Birinci aşaması; tarihi Suriçi Bölgesinde, tarihi izlerini birçok noktada kaybetmiş olmasına rağmen, geleneksel dokunun yoğun olarak yer aldığı bölgelerden tarihi izlerin aranması konusunda alan olarak üst ölçekte alanlar seçilmiştir.

İkinci aşaması; çalışmanın plan bazında detaylandırılması için Suriçinde ada bazında özelliklerine göre farklılık gösteren 9 örnek alan seçilmiş ve detaylı inceleme yapılmıştır.

Çalışmanın sonuç ve öneriler kısmında çalışma kapsamında elde edilen tespit ve bulgular neticesinde Cizre'nin korunması ile ilgili öneriler verilmiştir.

3.1. Tarihi Çevre ve Koruma

Bu başlık altında, çalışmanın kavramsal çerçevesini oluşturan kavramlara yer verilmiştir.

3.1.1. Tarihi Çevre

Tarihi çevre ile ilgili birçok tanım bulunmaktadır. Genel anlamda tarihi çevreyi ifade eden tanımlar genellikle birbirine yakındır.

Dağabakan (2012) tarihi çevreyi; "Tarihi yerleşimler geçmişten günümüze kadar varlıklarını sürdürmüş, bulundukları dönemin tanıklığını yapmış, tarihi bir belge niteliğinde olan alanlardır" biçiminde tanımlamış ve kendi dönemlerindeki medeniyetlerin sosyal, kültürel ve gelecektekilere de yol gösterici olmaları nedeniyle tarihi yerleşimlerin çok önemli mekânlar olduğunu belirtmiştir.

Ahunbay (2017) ise tarihi çevreyi; "Geçmiş uygarlıklardan geriye kalan yerleşme ve kalıntılar tarihi çevremizi oluşturmakta, tarihi çevre ile daha çok kentsel sitler kastedilmekle birlikte, kırsal, tarihi ve arkeolojik sitlerin de bu kapsam içinde" değerlendirilebileceğinden bahsetmektedir.

Aykaç (2009) tarihi çevreyi; "Geçmişten günümüze ulaşan yapı, kalıntı ve açık alanların oluşturduğu fiziksel, arkeolojik ve sanatsal değerler ile kentin kullanıcılarını içeren sosyal değerlerin bütünlüğü sonucunda" oluşan yerler şeklinde tanımlamaktadır.

Tarihi çevre önceleri anıt kavramı ile özdeşleşirken ilerleyen zamanlarda koruma ile ilgili algıların değişim ve gelişimiyle beraber tarihi çevreler 'sit' kavramı ve 'kültür varlıkları' kavramları ile beraber tanımlanmaya başlanılmıştır.

Dağabakan (2012); "genel anlamda tarihi çevreleri, özelde ise tarihi kent merkezlerini, tarihi kent dokularını, tarihi alanları, kültürel miras alanlarını, sit alanlarını ve buna benzer tarihi günümüze taşıyan birçok alanı dâhil etmek mümkündür" demektedir.

Tarihi kentlerin dokusunu tam anlamıyla yorumlamak için, kentin sahip olduğu özelliklerin bilinmesi önemlidir. Bu amaçla, kentin tarihini, coğrafyasını, kültürünü ve tarihsel süreç içerisinde oluşan mekânsal ve kentsel karekteristiklerini ortaya çıkarmak gereklidir.

Tarihi kentler, insanlık tarihinin farklı evrelerinde oluşan, günümüze kadar ulaşan, üzerinde ait oldukları dönemlerin izlerini taşıyan ve kendi kültürüne sahip korunması gerekli alanlardır. Eski çağlardan günümüze ulaşabilmiş olan sokaklar, caddeler, meydanlar, yapı toplulukları gibi kentsel alanlar tarihi kent dokusunu oluşturmaktadır.

3.1.2. Koruma Kavramı

Koruma dar anlamda bir şeyi, ona zarar verecek eylemlerden muhafaza etmek adına yapılan işlemlerin bir bütünüdür. Koruma kavramıyla ilgili birçok tanımlama yapılmaktadır.

Hasol (2010) korumayı; "tarih ya da sanat değeri taşıyan yapıların, doğal değerlerinin ya da kent parçalarının yaşamlarını sürdürebilmeleri için muhafaza, onarım ve bakımına ilişkin gerekli önlemleri alma" şeklinde tanımlamaktadır.

Larousse (1981), sözlük anlamı olarak koruma kavramını; " bir şeyi, bir kimseyi bir tehlikeye, bir kötülüğe karşı savunmak" şeklinde tanımlamıştır.

2863 Sayılı KTVKK koruma kavramını; "taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir." şekliyle tanımlamıştır.

Tek'e göre (1993), korumada asıl amaç, geçmişten günümüze kadar gelebilen kültürel birikimler ve değerleri, orijinalliklerinde hiçbir şey kaybetmeksizin, zaman kavramı ile beraber farklılaşan değerlerle bütünleştirerek toplumların daha sağlıklı yaşama çevreleri oluşturmak için olmalıdır.

Mimari anlamda koruma, kabaca, geçmişten kalan mimari varlığın sürdürülüp, yaşatılması demektir (Tanyeli 1979).

Koruma ile ilgili yapılan tanımlamalarda korumayı, varolan bir eserin fiziki durumunun muhafaza edilip gerekli onarımlar yapılarak onu aslına uygun hale getirme süreci olarak yorumlamak mümkündür.

3.1.3. Kentsel Koruma

Keleş (1981), kentsel anlamda koruma kavramını, "kentlerin belli kesimlerinde yer alan tarihsel ve mimari değerleri yüksek yapıtlarla anıtların ve doğal güzelliklerin gelecek kuşakların da yararlanması için her türlü yıkıcı, saldırgan ve zararlı eylemler karşısında güvence altına alınması" olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlama ile kentsel korumayı, geçmişe ait kültürel değerlerin ona zarar veren etkilerden kurtarılıp korunarak gelecek nesillere aktarımı olarak yorumlamak mümkündür. Geçmiş ve gelecek arasında mekâna yansıyan kültürün izleri gelecek kuşaklara aktarılırken aynı zamanda yaşatılması da sağlanmış olacaktır.

Gülersoy (2003) kentsel korumayı; "toplumsal geçmişteki sosyal, ekonomik koşullarını, kültürel değerlerini yansıtan fiziksel yapısının günümüzün değişen sosyal ve ekonomik koşullar altında yok olmasına engel olmak ve çağdaş toplumla, çağdaş gelişmelerle bütünleştirerek yaşamasını sağlamak" şeklinde yorumlamıştır.

Alkan (1994), kentsel koruma hakkında; " XIX. yy.'ın ikinci yarısında, sanayi devriminin etkisi ile tarihi ve doğal çevrenin yok olma tehlikesi, doğal çevre ile birlikte, tarihi kentlere de ilgiyi artırmış, koruma olgusu, böylece kentsel boyut kazanmaya başlamıştır." şeklinde görüşünü ifade etmiştir.

"Kentsel korumanın amacı, ulusal ya da yöresel, kültürel miras niteliğinde olan kentsel çevrelerin desteklenmesi, yeni yapılaşma ile oluşan çevresel planlama, ölçek, tasarım ögelerinin eski dokuyu bütünleyici nitelikte olmasını sağlamaya çalışmaktır. Bunun yanı sıra kentsel koruma doğal nitelik ve karakteri gereği, tarihi değer taşıyan bir alan, bir yapı ya da yapısal elemanların fiziksel karakterinin, peyzajlarının, çevrelerinin ve ortamlarının korunmasını da amaçlamaktadır (Yazgan ve Erdoğan 1992)."

Kentsel korumanın asıl ilgilendiği konu; tarihi özelliğe sahip birçok değerin biraraya gelerek oluşturmuş olduğu yerleşim alanı olan tarihi kentlerdir. Tarihi kentin bir bütün halinde oluşmasını sağlayan eser, bu eserlerin çevresi ve birçok eserin biraraya gelerek oluşturduğu tarihi çevreyi tehdit eden unsurlardan arındırılması çalışmaları kentsel ölçekteki koruma yaklaşımının sonucudur.

3.1.3.1. Dünya'da Kentsel Koruma ve Gelişimi

Tarihi çevre koruması ile bu çevrenin ait olduğu yerleşimin kentsel ölçekli planlaması ve politikalar kentsel koruma yaklaşımını oluşturmaktadır.

Dünyada 1789 Fransız İhtilali ile başlayan ve 19. Yüzyılın başlarına kadar devam eden savaşlar sonucunda birçok önemli yapı tahrip olmuş, birçok şehir yıkılmış, şehirlerde oluşan bu değişimler, modern anlamda koruma algısının ve kültür varlığı kavramının gelişmesinde önemli rol oynamıştır (Altınöz 2016).

Alkan (1994) göre; "18. yy. ikinci yarısı ile 19. yy. baslarında korumaya yönelik ilk yasalar hazırlanmıştır. 19. yy.'ın ikinci yarısında, sanayi devriminin etkisi ile tarihi ve doğal çevrenin yok olma tehlikesi, doğal çevre ile birlikte, tarihi kentlere de ilgiyi artırmış, koruma olgusu, böylece kentsel boyut kazanmaya başlamıştır. Ancak koruma anlayışının Avrupa'da bugünkü anlamda kentsel nitelik kazanması I. Dünya Savaşı sonrasına rastlamaktadır."

Tarihi anıtların korunması ile ilgili etkin olarak ilkelerin belirlendiği, yol gösterici düşüncelerin paylaşıldığı ilk kapsamlı girişim 1904 yılında Madrid'de toplanan Uluslararası Mimarlar Toplantısı sonucunda ilan edilen 'Mimari Anıtların Korunması ve Restorasyonu'adlı belgede dile getirilmiş olup, belgede korumanın nasıl, kimler tarafından yürütülmesi gerektiği paylaşılmıştır (Erder 1978).

1931 yılında Atina'da toplanan korumanın genel ilkelerinin ele alındığı 'I. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenler Kongresi' sonucunda yayınlanan Atina Kartası adlı bildiride, belgeleme ve uluslararası işbirliği üzerinde önemle durulmuş, her ülkede anıtlarla ilgili envanter oluşturulması ve koruma alanında uluslararası düzeyde bilgi ve tecrübe paylaşımı yapılarak işbilirliği sağlanması üzerinde durulmuştur (Güler ve Ekinci 2010).

Kuruluş felsesesi; eğitim, kültür, bilim ve kültürel miras alanında çalışmalar yapmak ve olan uluslararası kuruluş UNESCO 1946 yılında kurulmuştur.

I. ve II. Dünya Savaşlarının sonucunda meydana gelen olaylar koruma algısının önemli mesafeler katetmesini etkilemiştir. Bu savaşlar sonunda birçok kent tahrip olmuş, hatta yok olmanın eşiğine gelmiştir. Bütün bunların sonucunda koruma anlayışında önemli çalışmalar yapılmıştır.

Avrupa'da kentsel ve kırsal anlamda koruma çalışmaları, özellikle II. Dünya Savaşı sonucunda yıkılan, birçoğu çağdaş yapılanma ve endüstrileşme ile beraber karakteristik özelliği bozulmuş olan tarihi kentlerin uğramış olduğu bu durum karşısında kamuoyu bilinçlenmiş bu duruma çözüm için çalışmalar yapılmıştır (Ahunbay 2017).

Çağdaş anlamda koruma çalışmaları 20. Yüzyılda başlamış ve özellikle II. Dünya Savaşı sonrası tarihi çevre ve kentsel ölçek boyutunda gelişim göstermiştir. Avrupa'da bu alanda yapılan çalışmalar sivil toplum örgütleri tarafından, uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından yapılan toplantılar, kongreler sonucunda alınan kararlar ile ilan edilen tüzükler, antlaşmalar korumanın yasal altlığını oluşturmuştur.

Savaş sonucu 'Ortak Avrupa Mirası' düşüncesi kendini göstermiş ve 1949 yılında 'Avrupa Konseyi' kurulmuştur. Avrupa Konseyi 1954 yılında Paris'te düzenlediği toplantı sonunda ' Avrupa Kültür Sözleşmesi'ni yayınlamıştır. Sözleşmede Avrupa kültürel mirasını koruma, Avrupa uygarlığını çalışarak ön plana çıkarma, Avrupa milletlerinin birbiriyle olan ilişkilerinin güçlendirilmesi yönünde kararlar alınmıştır (Altınöz 2016).

Avrupa'da koruma çalışmalarında kurumsal olarak önemli gelişmeler olmuştur. UNESCO tarafından 1959 yılında Kültürel Eserlerin Korunması ve Restorasyonu Uluslararası Çalışma Merkezi (ICCROM) 1956 yılında kurulmuştur.

1960'lı yıllarda koruma ile ilgili uluslararası birçok kuruluş kurulmuştur. 1963 yılında Avrupa Konseyi tarafından Europe Nostra kurulmuştur. 1964 yılında ilan edilen Venedik Tüzüğü'nün ilk maddesinde [1] 'tarihi anıt' kavramının kapsamı genişletilmiş bu durumun, koruma yaklaşımında tek yapı ölçeğinden kırsal ve kentsel ölçekli koruma ölçeğine geçişte önemli bir adımı oluşturmuştur. 1965 yılında UNESCO tarafından Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) kurulmuştur.

Kan'a göre (2009); 1969 yılında "Avrupa Konferansı Sorumlu Bakanlar" toplantısı yapılmış bunun sonucunda korumanın, mimari miras kavramı ile beraber kent

[1] 1964 yılında ilan edilen Venedik Tüzüğü'nün 1. Maddesinde tarihi anıt kavramı ile ilgili: "Tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsar." şeklinde ifade edilmektedir.

planlaması ile ilgili politikaları da içine alacak şekilde bir kavram olmasına karar verildiği belirtilmektedir.

Avrupa Konseyi, 1970'li yılların başında Avrupa Mirasının korunması yönünde çalışmalar yapmıştır. 16 Kasım 1972 tarihinde kabul edilen Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi ile doğal ve kültürel mirasın evrensel bir özellik teşkil ettiğini ve korunmalarının tüm insanlığı ilgilendirdiği belirtilmiş ve bu durum koruma yaklaşımına farklı bir anlam kazandırmıştır.

Avrupa Konseyi'nin 1974 yılında düzenlemiş olduğu toplantısı sonucunda, 'Tarihi Merkezlerin Bütünleşik Korunmasının Sosyal Bedellerine İlişkin Bologna Sempozyumunun Sonuçları' isimli bildiri yayınlanmıştır. Bildiri, tarihi kent merkezlerini bütün yönleriyle ele alan, kentsel ve bölgesel planlamanın bütünleşik bir kesiti olarak gören, halkın yapılan çalışmalarda bilgilendirilmesiyle beraber sürece dâhil olmasını ve özel sektör-kamu ayrımı gözetmeksizin işbirliğini önemseyen 'bütünleşik koruma' düşüncesinin kavramsallaşmasının önemli bir aşaması olarak yorumlanabilir (Altınöz 2016).

ICOMOS tarafından 1975 yılı Avrupa Miras yılı olarak ilan edilmiş ve bu yönde çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda Amsterdam Bildirgesi kabul edilmiş ve bildirge ile ilan edilen Avrupa Miras Yılı'na uygun temel ilkeler belirlenmiştir. Bütün bunların sonucu olarak hedeflenen koruma politikaları "bütünleşik koruma" yaklaşımı üzerine oluşturulmuştur. Ahunbay (2017), Amsterdam Bildirgesi'nde; mimari mirasın korunmasının kentsel ve bölgesel planlamanın hedeflerinden biri olduğunu belirterek; bu bildirgeyle de hedefin bütünleşik koruma olduğunu ve ekonomik, sosyal, yönetimsel ve yasal yönleri gözetilen bir koruma modeli olarak tanımlanan bütünleşik koruma uygulanması için ihtiyaç duyulan araçların tanımlanmaya çalışıldığını belirtmektedir.

Bütünleşik korumada amaç, tarihi dokunun tek başına değil çevresiyle beraber ele alınması ve bu dokuya yeni foksiyonlar yüklenerek korunması hedeflenmekte ve bu yaklaşım ile herhangi öncelik düşünülmeden her türlü dokunun tarihi, peyzajı, tasarımı ve yaşam pratikleri bir bütün olarak ele alınmış mimari miras tanımı içinde yorumlanmıştır (Koçan ve Çorbacı 2012). Bu bildiri ile Venedik Tüzüğü'ndeki Anıt kavramından, Mimari Miras kavramına geçiş sağlanmış, tarihi çevre kavramının kapsamı genişlemiştir.

1975-1985 yılları arası dönemde kültürel mirasın kapsamı daha da genişlemiş, eski dönemlerde kültürel miras kavramını anıtlar oluştururken, zamanla kültürel öneme sahip olan daha sade yapılar, sanat eserleri, objeler, önemli bir gelişmenin veya tarihi öneme sahip bir hadisenin yaşanmış olduğu ve izlerinin bulunduğu alan, kent ve bölgeler de bu kapasamın içeriğini oluşturmuştur (Altınöz 2016).

1980'li yıllarda koruma ile ilgili birçok anlaşma, kampanya ve tüzük çalışmaları yapılmıştır. 1982 yılında ICOMOS tarafından Dresden Deklarasyonu yayınlanmış, bildiride "Savaşla Tahrip olan Anıtların Yeniden İnşası" başlığı üzerinde durulmuş, 1985 yılında Avrupa Konseyi tarafından Avrupa Mimari Mirası Koruma Sözleşmesi [2] imzalanmıştır.

1987 yılında ICOMOS Washington Tüzüğü yayımlanmış, tüzüğün giriş kısmında; "… günümüz dünyasında tarihi kentler ve kentsel alanlar tehdit altındadır; ihmal edilmekte, harap olmakta, hatta yok edilmektedirler." şeklinde ifade edilmiş ve bir durum değerlendirmesi yapılmıştır. Ayrıca Venedik Tüzüğü'nün tamamlanması ve tarihi kentleri ve alanları da kapsayan bir tüzüğün yapılmasının gerekliliğinden bahsedilerek bir takım ilkelere yer verilmiştir.

1990'lı yıllarda koruma alanında yönetim kavramı kullanılmaya başlanılmıştır. ICOMOS tarafından 1990 yılında yayınlanan Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü'nde koruma alanında yönetim kavramından bahsedilmiş olup, birçok alandan paydaşlarından bulunduğu kolektif bir koruma yaklaşımının ele alınması gerektiğine, teknolojinin sunduğu imkanlardan faydalanılarak doğru yönetim sisteminin oluşturulmasıyla birlikte envanter çalışmalarının sağlıklı yapılabilmesine ve bir takım temel ilkelere yer verilmiştir.

2000'li yıllarda korumanın kapsamı daha da genişleyerek somut olmayan kültürel miras kavramı da koruma kapsamında ele alınarak, yaşayan bu kültürel birikimin korunarak sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu amaçla yönelik 17 Ekim 2003 tarihinde UNESCO tarafından Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi imzalanmıştır.

[2] http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR-14268/avrupa-mimari-mirasinin-korunmasi-sozlesmesi.html

2018 yılı Avrupa Birliği tarafından Avrupa Kültürel Miras Yılı kabul edilerek bu kapsamda etkinlik ve proje çalışmaları yürütülmüştür.

Koruma çalışmaları bütünleşik ölçeğe ulaşmıştır. Hallk koruma konusunda daha halini almıştır.

-Belçika Brugge Örneği

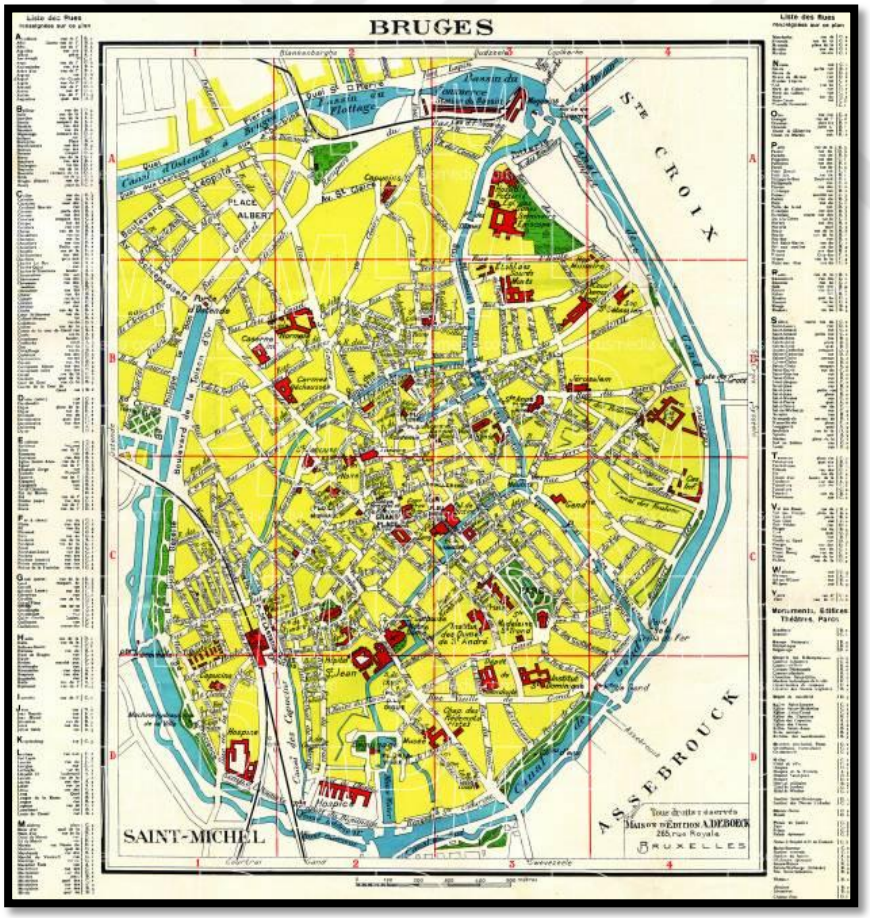
Koruma ile ilgili dünyada yapılan çalışmalara Belçika Brugge örneği verilebilir. Kentsel koruma konusunda değişen koruma yaklaşımları bulunmaktadır. Birçok uluslararası tüzük, bildirge ve toplantılarla belirlenen çerçeveye bağlı olarak devletler kendi yasaları ve düzenlemelerle kentlerinin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla çalışmalar yapmışlardır. Kentsel koruma konusunda Belçika (Brugge) önemli kentsel alanlardan biri olarak değerlendirilmektedir.

Krallıkla yönetilen bir ülke olan Belçika, kıta Avrupa'sının kuzeybatı yönünde ve Almanya, Fransa, Hollanda ve Lüksemburg ülkeleri ile Atlas Okyanusu arasında bulunan yaklaşık 30.000 m2 alanı olan küçük bir ülkesidir. Günümüzde birçok uluslararası kuruluşun da merkezi olan sanat, ticaret ve diplomasi özelliklerine sahip bir ülkedir (Şekil 3.1.).

Brugge kenti ise Belçika Krallığı'nın Flanders eyaletine başkentlik yapan tarihi bir kenttir. Avrupa'da korunmuş tarihi çevreler kapsamında örnek olarak gösterilecek kentlerden biridir. Kent etrafında su kanallarının bulunduğu bir özelliğe sahiptir. Bu özelliğinden dolayı kentin ismi kanallar anlamına gelen Brugge'dir (Şekil 3.2.).

Şekil 3.1. Belçika haritası (www.kafakampus.com)

Şekil 3.2. Brugge haritası (www.discusmedia.com)

Alper (1980), Brugge tarihi hakkında, 12. yy.'da Belçika'nın ticaret merkezi 15. ve 16. y.y. 'larda önemli bir sanat merkezi olduğundan bahsetmektedir. Onur (2018) ise; Brugge'de günümüze kadar gelen yapıların çoğunun 15. Yüzyıl ile 17. yy'a tarihlenen binalar olduğunu belirtmektedir. Brugge sokakları ve binaları ile bir Ortaçağ kenti görünümündedir.

Alper (1980); "Kenarları basamak şeklinde yükselen plastarlı kalkan duvarlarının arkasına gizlenmiş dik beşik çatılı azami iki ve üç katlı evlerin oluşturduğu sokaklar, bu sokakların birbirine kavuştuğu meydancıklar…" şeklinde Brugge'u tanımlamaktadır (Şekil 3.3.).

Şekil 3.3. Burugge'nin tarihi binaları (www.etstur.com)

Alkan (1994); 1970 yılına kadar hukuki ve ekonomik eksiklikler nedeniyle kent planlamasının ve tarihi kent dokusunun sıhhileştirilmesi çalışmalarının istenen düzeyde olmadığını ifade etmiştir.

Onur (2018), 1970'lerden sonra artan nüfusun tarihi kente baskı yaptığını, 1972 yılında tarihi dokunun korunup yeni kentsel gelişme ile birlikte ele alınacağı modern tarzda kentin korunmasını amaçlayan bir plan hazırlandığını ve tarihi yapıların trafik sıkışıklığı içerisinde kalmasına çözüm olarak geleneksel dokuyu bozmayacak şekilde

geniş caddelerin açıldığını, kente yeni alışveriş merkezlerinin yapıldığını, küçük ölçekli sanayi alanlarının kente eklendiğini kentsel yenileme planında yapılacak olan alışveriş merkezleri ile restorasyon çalışmalarının özgün mimariye uyumlu olması şartı bulunduğunu ve 1973 yılında ikinci bir planın oluşturulduğunu, planın amacının şehir trafiğini kontrol etmek ve tarihi yapıların tescillenmesiyle birlikte kentin mimarisini günün hareket ve ihtiyaçları göz önüne alınarak turizm için güncellendiğini ifade etmektedir.

"1977 yılında oluşturulan koruma yasasına göre, kent yaşamaya devam etmektedir. Aynı zamanda, ticaret geleneksel kalmaktadır. Araba park yerleri ve yeni ulaşım politikası düzenlenmiştir. Bu yüzden, geniş kent merkezi düşünülmüştür (Onur 2018)."

Onur (2018), 1977 yılı planında tarihi binaların otel, konut ve ofis olarak kullanılması ve kentsel yenileme çalışmaları yapıldığını ifade etmiştir.

Brugge tarihi kentinde yapılan kentsel koruma çalışmalarında yapısal ölçekte konutlar esas alınarak, kentin bütününde bulunan kıvrımlı sokak dokusu ile su kanallarıının küçük konutlarla birleşmiş olduğu dokular üzerinde durulmuştur (Alkan 1994).

Alkan (1994); bu eserler arasında az sayıda anıtsal ve sivil mimari eserlerin bulunduğunu, halkın koruma çalışmalarında sürece dâhil olduğunu, devletin koruma çalışmalarına mali yönden destek verdiğini, kentte yayalaştırma bölgelerinin oluşturulduğunu, alt yapı sorunlarının önemli kısmının çözüme kavuşturulduğunu ifade etmiştir.

Alper (1980) ise; yöre halkının ve devletin ortak çalışması neticesinde kirlenmiş cephelerin temizlendiği, sokaklardaki cephe elemanlarının tek tipleştirildiğini, halkın sokak dekorasyonuna katkıda bulunduğunu, şehrin heryerinin korunmasından ve yayalaşma politikasından dolayı motorlu araç trafiğinin kontrol altına alındığını ve anıtsal yapıların tümünün restorasyonunun yapıldığını, bazılarının özgün fonksiyonunu koruduğu bazılarına ise yeni fonksiyon verildiğinden bahsetmektedir.

3.1.3.2. Türkiye'de Kentsel Koruma ve Gelişimi

Avrupa'da koruma ile ilgili çalışmalar yasal düzenlemelerle sağlanmaya çalışılmıştır.

Ülkemizde koruma çalışmaları tek yapı ölçeğinden başlayarak sırasıyla "anıt", anıtın çevresiyle birlikte ele alınması ve sit kavramına doğru gelişim göstermiştir. Koruma tek yapı ölçeğinden kentsel ölçeğe doğru bir gelişim göstermiştir. Ülkemizde son yıllarda koruma yaklaşımı Avrupa'da koruma ile ilgili yapılan çalışmalarla paralellik göstermektedir.

- Tek Yapı Ölçeğinde Koruma

Ülkemizde Osmanlının son dönemlerinden 1960'lı yılların sonuna kadar koruma ile ilgili birçok düzenleme yapılmış olmakla birlikte, bu tarihe kadar koruma daha çok tek yapı ölçeği ile sınırlı kalmıştır.

Kejanlı ve ark. (2007), Tanzimat Dönemi'nde taşınır eserlerin korunması ile başlayan koruma düşüncesi sürecinin anıtsal yapıların korumasıyla devam ettiğini, Çelik ve Yazgan (2007) ise; Osmanlı Dönemindeki koruma yaklaşımının taşınır kültür varlıklarının korunmasını amaçladığını, müzecilik ankayışı ile korumanın yapıldığını belirtmektedir.

Türkiye'de kültür varlıklarının korunması ile ilgili ilk yasal düzenleme 1869 yılında yürürlüğe giren Asar-ı Atika Nizamnamesi [3] olup, bu düzenleme ile arkeolojik araştırma yapmak isteyen yabancılara izin şartı getirilmiş ve kazılar sonucu bulunan eserlerin yurt dışına çıkartılması yasaklanmıştır (Ahunbay 2017).

Cumhuriyet Dönemine kadar birçok düzenleme ve bunlara bağlı uygulamalar yapılmıştır. Bunlar;

[3] Değişen şartlara göre Asar-ı Atika Nizamnamesi üzerinde 1874, 1884 ve 1906 yıllarında değişiklikler yapılarak geliştirilmiştir (Ahunbay, 2017, s. 136). 1874 yılında yapılan düzenlemede ilk defa eski eser tanımı yer almış, eski eserleri "eski paralar" ve "diğer taşınır ve taşınmaz eşyalar" olacak şekilde ayrılmış ve bu eserlerin devletin malı olduğu belirtilmiştir. 1884 yılında yapılan değişiklikte nizamname 5 bölümden oluşmuş kimi uzmanlar bu düzenlemeyi Türkiye'de ki eski eserler hukukunun temeli olarak görüş belirtmişlerdir. IV. Asar-ı Atika Nizamnamesi üzerinde son olarak 1906 yılında değişiklikler yapılmış ve bu düzenleme cumhuriyet döneminde de kullanılarak 1973 yılına kadar koruma anlamında tek yasal düzenleme olma özelliğini korumuştur (Madran, 2016, s. 303).

- Kejanlı ve ark. (2007), 1910'lı yıllarla ilgili; "… anıtların çevrelerinin açılarak tüm görkemiyle ortaya çıkarılmalarını amaçlayan Haussmann yaklaşımı ile başlayan görüşün, Türkiye'de eğemen olduğunu" belirtmektedir.
- 1912 yılında Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi yürürlüğe girmiş bu düzenleme ile belediyelere kullanılmayan eserlerin yıkımına izin yetkisi verilmiş,
- 1913 yılında Evkaf-ı İslamiye Müzesi ile Türk İslam dönemine ait eserler müzede koruma altına alınmış,
- 1917 yılında Muhafaza-i Asar-ı Antika Dairesi kurulmuştur.

Alkan (1994); Ülkemizde "eski eserlerin korunması" anlayışının geliştiğini ve zaman içinde koruma bilincinin yaygınlaştığını, eski eserlerin korunması hususunda yasal çerçevenin oluşmaya başladığını ve buna bağlı uygulamaların gelişmesinde önemli aşama kat edildiğini belirtmektedir.

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte koruma ile ilgili birçok düzenleme yapılmaya başlanmıştır.

- 1924 yılında, sarayların "Milli Emlak"a devri ile ilgili 541 sayılı kanun, aynı yıl içerisinde çıkartılan Tevhi-i Tedrisat Kanunu kapsamında vakıflara ait okullar "Maarif Vekâleti"ne devredilmiştir.
- 1925 yılında "Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Kapanması" hakkındaki kanun kapsamında birçok tekke, zaviye ve türbe müzeye dönüştürülmüştür.
- 1925 yılında çıkartılan kararname ile önemli nitelikteki türbeler "Maarif Vekâleti"ne devredilmiştir.
- 1928 yılında çıkartılan nizanname ile sebil ve şadırvan niteliğindeki eserler belediyelere ya da ihtiyar meclisine devredilmiştir.
- 1930 yılında çıkartılan 1580 sayılı belediyeler kanunu kapsamında, eski eser niteliğindeki yapıların korunmasında belediyeler yetkili kılınmıştır.
- 1930'lu yıllara gelindiğinde koruma kapsamı, eski eser kavramının içerisine taşınmazların dâhil edilmesiyle genişlemiştir (Kejanlı ve ark. 2007).
- 1931 yılında yürürlüğe giren "Mezarlıklar Nizamnamesi" ile mezarlıklar belediyelere devredilmiştir. 765 sayılı Türk Ceza Kanunu kapsamında eski

eserlere zarar veren ve kirletenlere yaptırım uygulanması hükmü getirilmiştir.

- 1931 yılında "icra vekilleri" heyeti eski eserlerin korunması kapsamında çalışmalar yürütecek bir komisyonun kurulmasına karar vermiş, komisyonun tavsiyesiyle " Abideleri Muhafaza Heyeti" oluşturulmuş, bu heyet 1933-1935 yılları arasında 3.500 eserin tespiti, belgelenmesi ve onarımı kapsamında rapor düzenlemiştir (Alkan 1994).
- 1932 yılında Jansen Ankara İmar Planı rapor kısmında, Ankara Kalesi'nin ve etrafının, ulusal yaşamın simgesi kabul edilerek korunması gerektiği yer almış, 1937 yılına gelince kale ve çevresi ilk defa protokol alanı olarak, koruma kapsamında değerlendirilmiş. Aynı yıl içerisinde İstanbul planlaması ve "Eski Eserleri Koruma Encümeni" kurulmuştur (Alkan 1994). Hazırlanan bu imar planı kentsel koruma alanında yapılan ilk yaklaşım olma özelliğine sahiptir (Kejanlı ve ark. 2007).
- 1933 yılında yürürlüğe giren "Belediye Yapı ve Yolları Kanunu" kapsamında, eski eserlerin korunmasının imar planları vasıtasıyla olacağı düşüncesi benimsenmiş, anıtsal nitelikli eski eserlerin her tarafından 10 metre çekme mesafesi zorunluluk haline getirilmiştir (Alkan 1994). Ayrıca bu kanun ile yapıların tek başında değil çevresiyle beraber bir bütün halinde korunması gerektiği vurgulanmıştır (Kejanlı ve ark. 2007). Yürürlüğe giren bu kanun aynı zamanda Cumhuriyet Dönemi'nde koruma kavramına dolaylı olarak değinen ilk mevzuattır (Madran 2016).

İmar planı vasıtasıyla mimari eserlerin korunması yaklaşımının gelişmesi sonrası kentsel planlama esasları çerçevesinde tarihi ve doğal eserlere saygılı olma yaklaşımı önem kazanmıştır (Kejanlı ve ark. 2007).

Alkan (1994), 1950'li yıllardan itibaren ülke genelinde meydana gelen hızlı kentleşme sonucunda, taşınmaz kültürel değerlerin korunması konusunun yeni boyutlarıyla gündeme geldiğini, Dinçer ve Akın (1994) ise yaşanan bu gelişmelerin sonucu olarak koruma yaklaşımında yeni bir döneme girildiğini ifade etmiştir.

Ülkemizde koruma konusunda yapılan çalışmalar 1950'li yıllarda kurumsal ve hukuki bir zemine oturtulmaya çalışıldığı bir dönem olmuştur.

GEEAYK (Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu) 1951 yılında 5805 sayılı yasa ile kurulan, hem ilke koyabilme hem de uygulamaya yönelik karar alabilme yetkisi ile donatılmış yasayla oluşturulan ilk resmi kuruluş olma özelliğine sahiptir (Madran 2009). Kurulun kurulması, ülkemizde koruma alanında kurumsallaşmanın ilk basamağını oluşturmuştur.

Kurul, mimari ve tarihi özelliklere sahip anıtlarla diğer taşınmaz eski eserlerin, korunması, bakımı ve restorasyonunda uyulması gerekli ilkeleri oluşturmak ve programları belirlemek, yürütülmesini, izlenilmesini ve denetim gibi görevleri yerine getirmek, konu kapsamında tarafına sunulacak bütün önemli araştırmalar hakkında, "bilimsel görüş bildirmekle" görevlendirilmiştir (Alkan 1994). GEEAYK'ın kurulması ile ilgili Kejanlı ve ark. (2007): "… tek anıtsal yapının korunması temeline dayanıyordu. Daha sonraki yasal değişmeler kentsel sit kavramını da içine alacaktır." şeklinde yorumlamıştır.

1956 yılında yürürlüğe giren 6785 sayılı "İmar Kanunu" nun 25. maddesinde: "…tarihi ve bedii kıymeti olan eski eserlere ve arkeolojik sahalara olan mesafeleri…" hazırlanacak tüzüklerle tespit edileceği ifade edilmiştir.

Bu durum, planlama ile koruma ilişkisini ön plana çıkartan ilk düzenleme olup, 1957 tarihli İmar Nizamnamesinin 39. maddesinde, mesafelerin belirlenmesinde GEEAYK yetkili kılınmış ve 1605 sayılı yasayla birlikte imar yasasında yapılan değişiklikte, korumanın çevre ölçeğinde yapılmasına ilişkin ayrıntılar yer almıştır (Madran 2009).

19.9.1957 tarih ve 7044 sayılı "Aslında Vakıf Olan, Tarihi ve Mimari Kıymeti Haiz Eski Eserlerin Vakıflar Umum Müdürlüğü'ne Devrine Dair Kanun" yürürlüğe girmiştir. 28.02.1960 tarih ve 7463 sayılı "Hususi Şahıslara Ait Eski Eserlerle Tarihi Abidelerin İstimlakı Hakkında Kanun" yürürlüğe girmiştir. 1961 Anayasasının 50. maddesinde: "Devlet, tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtların korunmasını sağlar" ifadesi yer almaktadır.

Alkan'a göre (1994), "1963 yılıyla beraber koruma kavramı kalkınma planlarında yer almış, yalnız uzun bir süre eski eserler koruma anlayışı, kalkınma planlarında; belge arşivi, müzecilik ve arkeolojik alan kavramlarıyla birlikte değerlendirilmiş, mimari eser kavramı bile yeterli düzeyde ifade edilememiştir." 1964

yılında tarihi yapıların korunması ve restorasyonu ile ilgili uluslararası ölçekli bir anlaşma olan Venedik Tüzüğü yayımlanmış ve ülkemiz tarafından 1967 yılında benimsenmiştir.

Osmanlı Döneminde taşınır eski eserlerin koruması ile başlanıp daha sonra taşınmaz eserler koruma kavramı içerinde yer almış ve son olarak anıt kavramı koruma kavramı içerisinde yer almıştır.

1970'li yıllardan sonra ülkemizde koruma anlayışında önemli gelişmeler olmuş, tek yapı ölçeğinde koruma yaklaşımı yerini yapıların çevresi ile birlikte ele alınması yaklaşımı izlemiştir.

"11.07.1972 yılında 6785 sayılı yasaya ek 1605 sayılı imar yasasının 6. maddesi ile de, tarihi değeri olan anıtsal ve sivil mimarlık ürünlerinin korunmasının yanı sıra, bunlar ile bir bütünlük teşkil etmek üzere korunması gerekli çeşme, eski sokak ve meydancık tanımını kullanarak korumayı bir bütün içinde ele almayı öngörmüştür (Dinçer ve Akın 1994)."

25.04.1973 tarihli 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu'nun 1. maddesinde "sit" kavramına ve "Koruma alanı" kavramına detaylı şekilde yer verilmiştir[4]. Bu kanun ile birlikte koruma "sit alanı" ölçeğini de kapsamış ve taşınmazların saptanması, belgelenmesi ve tescil edilmesi çalışmaları yürütülmüştür. Koruma tek yapı ölçeğinden çevresi ile beraber ele alınmasına evrilmiştir.

1710 Sayılı Eski Eserler Kanunu Cumhuriyet Dönemi'nin koruma anlamında ilk yasal düzenlemesi özelliğine sahip olup, yasada birçok tanım ve uygulamaya yönelik hükümlere ayrıntılı biçimde ilk kez yer verilmiştir (Madran 2009).

GEEAYK'a onarım ile tescil kararlarını alabilme yetkisi verilmiş, imar planlarının hazırlanmasında GEEAYK'ın görüşünün alınması zorunlu tutulmuş ve bu planlar ile korumanın sağlanabilmesi için değiştirilebileceği hükümleri ilk kez yer almıştır (Madran 2009).

[4] 25.04.1973 tarihli 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu'nun 1. Maddesinde ayrıca tarihi sit, arkeolojik sit, tabii sit (tabii anıt),ören yeri ve külliye gibi kavramlarına da açıklık getirilmiştir. Bu kanun yürürlüğe girdikten sonra, kültürel miras ve kültürel çevrenin korunması alanında yapılan faaliyetler 1710 ve 5805 sayılı kanunlar dâhilinde devam ettirilmiştir. (Kejanlı, Akın, & Yılmaz, 2007, s. 187).

Ayrıca bu kanun, ülkemizde tarihi çevrenin dokusuyla beraber korunmasına olanak sağlamakta ve yasanın sağlamış olduğu olanaklardan faydalanarak, GEEEAYK 1973-1982 arasında bulunan yıllarda 100 âdeti kentsel sit olan 417 adet sit alanı içinde yer alan 3442 adet anıtsal yapı ile 6815 sivil mimarlık eseri tescil edilmiştir (Ahunbay 2017).

1710 Sayılı kanunda imar planının ihtiyaçlar doğrultusunda değişebileceği hükmü bulunmakta ve koruma yaklaşımı bu kanunla birlikte parsel ölçeğinden alan ölçeğine raşınması açısından da önemli sayılmaktadır. Ancak Madran'ın da belirttiği gibi; 1710 sayılı kanununda bulunan koruma ile ilgili hüküm ve çalışmalar, yasanın öngördüğü faaliyetleri usulüne uygun biçimde uygulayabilecek deneyim, uzmanlaşma, bilgi birikimi, mali kaynak ve yönetsel beceriye sahip olunamaması nedeniyle istenilen hedefe ulaşılamamıştır.

1974 yılında ülkemizde Kültür Bakanlığı'na bağlı olarak çalışan yarı resmi bir organ olan ICOMOS kurulmuş [5] (Tuncer 1985), TBBM, Uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından imzalanan Atina, Amsterdam ve Venedik sözleşmelerini kabul etmiş ve bu sözleşmeler ülkemizde yasal hale gelmiştir.

1982 Anayasası, korumayla ilgili ifadelerin yer aldığı en üst düzeydeki ilk yasal düzenleme özelliğine sahip olup yasanın 63. maddesinde devlet, "tarihi, kültürel ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlamak amacıyla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri almakla yükümlüdür" hükmü bulunmaktadır (Madran 2016).

- Kentsel Ölçekte Koruma

Kentsel koruma çalışmaları konusunda ihtiyaca cevap veremeyen "1710 sayılı Eski Eserler Kanunu", 1983 yılında yürürlükten kaldırılarak yerine 2863 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu [6] yürürlüğe konulmuş, bu yasayla birlikte önemli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları belirlenmiş ve GEEAYK kaldırılmıştır (Kejanlı ve ark. 2007). Bu yasal değişiklikle birlikte korumanın kapsamı sit alanı ölçeğinden kentsel koruma ölçeğine ulaşmıştır.

[5] 1974 yılında ülkemizde yarı resmi konsey şeklinde kurulan ICOMOS 1992 yılında yönetmeliklerde yapılan deişiklikler sonucu kesinleşmiş ve yürürlükte olmaya devam etmiştir (www.icomos.org.tr).

[6] Bu kanunda 1987, 2004, 2007, 2008 ve 2009 yıllarında değişiklik yapılmıştır.

Geçmişten günümüze Koruma Kanunu 4 defa güncellenerek [7] geliştirilmiştir. Kanunda korunacak alanların sit ilanı edilmesinden, planlama süreci, geçiş dönemi, kaynak aktarımı gibi hakkında açıklamalara yer verilmiştir.

2863 sayılı yasayla birlikte, önceden kullanılan "eski eser" kavramının yerine UNESCO'nun benimsemiş olduğu "kültür varlıkları" kavramı eklenmiş, 1987 tarihli 3386 ile 2004 tarihli 5226 sayılı düzenlemelerle yasanın bazı maddelerinde değişiklik yapılmıştır (Ahunbay 2017).

Ayrıca Anıt Eser Kurulu kurulmuş, koruma bölge kurullarının yapısı ve görevlerinde yeni değişiklikler yapılmış, yerel yönetimlerin daha aktif olması için Koruma Uygulama ve Denetim Birimleri (KUDEB) kurulmuş ve bu birimine bakım ve basit onarımlara izin yetkisi verilmiştir (Madran 2016).

Aktaş (2015) 5226 sayılı hakkında, Türkiye'deki korumanın kapsamının detay ölçek kararında bütüncül bir yaklaşıma ulaştığını, koruma konusuna "yönetim alanı" ve "yönetim planı1 kavramlarının eklendiğini ifade etmiştir.

Türkoğlu (2018), 2004 yılında düzenlenen 5226 sayılı yasa hakkında; "Değişen bu sistem ve koruma kavramına getirilen yeni boyut ile koruma-planlama olgusunda Kültür ve Turizm Bakanlığı, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Yerel Yönetimler, Koruma Bölge Kurulları görev almakta ve uygulama yapmaktadır. Daha önce tek tek ele alınan sit alanları artık bir bütün olarak ele alınmaya başlamıştır" şeklinde görüşünü ifade etmiştir. Ayrıca yasa ile meslek odaları, sivil toplum kuruluşları, dernek, vakıf, gönüllü oluşumlar ve akademik camianın sürece katılımının önü açılmıştır.

2004 yılında 5216 sayılı "Büyükşehir Belediye Yasası" yürürlüğe konulmuştur. Yasada kültür ve tabiat varlıkları ile tarihi kent dokusunun korunması, onarımı gibi çalışmaların yapılmasını, korunamayacak durumda olanların aslına uygun olacak şekilde belediyelerce yeniden inşa edilmesi hükmü bulunmakta olup, 2005 yılında yürürlüğe konulan 5393 sayılı Belediye Yasası'nda aynı konu yer almaktadır (Madran 2016).

[7] 1987–3386, 2001–4629, 2004–5117 ve 2004–5226 sayılı kanunlar.

Son yıllarda içeriğinde koruma ile ilgili madde bulunan birçok düzenleme yapılmıştır. 2005 yılında yürürlüğe giren 5366 sayılı "Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması Hakkında Kanun", 2005 yılında yürürlüğe giren 5390 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 2011 yılında yürürlüğe giren 648 sayılı "Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK ile Bazı Kanun ve KHK'de Değişiklik Yapılmasına Dair KHK"dir.

- **Türkiye'de Kentsel Koruma Çalışması Kapsamında Karşılaşılan Sorunlar**

Buğün Türkiye'de kentsel koruma konusunda yasalarla desteklenmiş birçok gelişme yaşanmaktadır. Çıkarılan yasalar kentlerin korunması konusunda tanımlayıcı olmasına rağmen kentsel korumada halen istenilen seviyeye ulaşılamamıştır. Yerel yönetimlerin koruma konusunda yeterli düzeyde uzmanlaşmış elemanlara sahip olamaması korumanın sağlanması açısından bir sorun olarak karşımıza çıkmaktır. Yanı sıra çıkarılan yasaların uygulanması da bir başka sorundur. Yerel halkın koruma konusunda yeterli bilince sahip olamaması da korumayı güçleştirmektedir. Tarihi dokuların sit ilanındaki gecikme ve KAİP'nın yapılamaması ya da geç yapılmasıda karşımıza çıkan sorunlardan biridir. Ayrıca uzman plancının eksikliği de koruma planlamalarının yerel dışında merkezi yönetim tarafından hazırlanması, alanı tanımadan ve alana uygun olmayan bir planlamayı da beraberinde getirmektedir. Bunun yanı sıra kentin bütününden kopuk parçacıl planlama çalışmaları da korunacak alanların doğru müdahalelerle korumasını güçleştirmektedir.

"Günümüzde Koruma İmar Planları yasanın belirlediği sit alanlarıyla sınırlı kalmış, alanın kent bütünü içindeki yeri, tanımı, gelecekteki rolü ve ilişkileri bir yana bırakılarak kentsel sit alanı tek başına planlanmaktadır (Kan 2009)". Bu durum korumanın bütüncül bir yaklaşımla ele alınmaması sonucunu doğurmaktadır. Ayrıca tarihi alanların tescillendiği ama envanterinin (belgeleme çalışmaları) oluşturulmadığı, bu alanların sadece sit ilanı edildiği örnekler bulunmakta olup ancak asıl aktif korumanın gereği olan planlama çalışmasının yapılmadığı ve bu durumun sonucu olarak zamanla korumacı bir müdahele yapılmaması bu alanları yok olma sürecine sürüklenmektedirler.

"Ülkemizde, plan yapma, yaptırma, denetleme ve onaylama konusundaki yetki ve sorumluluk, koruma planı kavramının ortaya çıkması ile daha da dağıldığından, koordinasyon ve iletişimin kurulmasında güçlüklerle karşılaşılmaktadır (Aktaş 2015)." Koruma konusunu yasal çerçevede ele alan yasal düzenlemelerdeki boşluklar, bu alanda birden fazla kanununun bulunması nedeniyle birbiriyle çelişen kararlar veya ortak paydada çözümleme yapılacak referans noktalarının bulunmaması sonucu aktif korumanın gereklikleri yerine getirilememesi sit alanlarının zarar görmesini beraberinde getirmekektedir.

"Yerel planlama ve koruma geleneğinin olmaması birçok bölgelerde, hem koruma kurulu üyelerinin, hem de plancıların başka bölgelerden sağlanmasını gerektirmekte, kentsel korumada çok önemli bir boyut olan, planlama ve uygulamanın zaman içinde sürekliliği kurulamamaktadır (Aktaş 2015)."

Can (1993); "Henüz sit alanı ilan edilmemiş, geleneksel mimari ve yerleşim örüntüsünü koruyan çok sayıda yerleşmemizin bu tür bir tehdit altında da olduğu söylenebilir, tabii bu endişenin temel kaynağı, henüz ülkemizde koruma planlaması uzmanlığının yaygın ve yeterli düzeyde olmayışıdır"şeklinde görüşünü ifade etmektedir.

Ayıca hazırlanan yasal planlarda (nazım imar planı, çevre planı, ulusal ölçekli planlar vb.) alınan kararlar, ilgili alan ile ilgili somut olan bütün değerleri ile ele alınmadığından dolayı, mevcut kültürel ve mimari dokuya zarar vermekte ve yok olmaya sebep olmaktadırlar.

- Antalya Kaleiçi Örneği

Antalya Türkiye'nin güneyinde bulunan bir ilidir. Kentte tarihsel süreç içerisinde üzerinde yaşamış olduğu birçok medeniyetin izleri görülmektedir. Antalya'nın asıl kurulduğu bölge olan ve kentin tarihi çekirdeğini oluşturan Kaleiçi'nin hemen güneyinde daire şeklinde liman bulunmaktadır.

"Antalya kenti, eski liman çevresinde kurulmuş, İ.Ö. 1. yüzyılda Attelia adını almış ve adı zamanla değişerek Antalya olmuştur. Kentsel yapısı 20. yüzyılın başlarına dek fazla değişmemiştir (Kamacı ve Örmecioğlu 2006)".

Bir liman kenti olması kenti ticaret merkezi olarak ön plana çıkarmıştır. İlk yerleşimlerin Helen Dönemi'nde başladığı Kaleiçi'nde sırasıyla Roma, Bizans,

Selçuklu, Osmanlı devletleri hâkimiyetini sürdürmüştür. Bu anlamda antik bir yerleşim olan Kaleiçi, geleneksel kent dokusu ve arkeolojik dokusu ile korunarak günümüze ulaşabilmiş bir yerleşim yeridir. Bu özellikli konumunu nedeniyle üzerinde hâkimiyet kurmuş medeniyetlere ait birçok sivil ve anıtsal mimari eserin izlerine rastlamak mümkündür.

Kaleiçi günümüze kadar ulaşabilmiş surlarının sınırlarını oluşturduğu ve surlara paralel geçen caddelerin çevrelediği bir alanda bulunur. Kuzeyinde Cumhuriyet Caddesi, Güneyinde Karaalioğlu Parkı, Doğusunda Atatürk Caddesi ve Batısında Akdeniz bulunmaktadır. Ayrıca surların çevrelediği eskiden ticaretin yapıldığı ama günümüzde yat limanı olarak kullanılan bölge bulunmaktadır (Şekil 3.4.).

Şekil 3.4. Tarihi Antalya Kaleiçi (www.antalyakulturturizm.gov.tr/)

"Antalya'nın taşınmaz kültür varlıkları içinde 1506 Sivil Mimarlık Örneği, 379 kalıntı, 3 korunmaya alınan sokak, 181 dinsel yapı, 477 kültürel yapı, 32 idari yapı, 88 askeri yapı, 79 ticari ve endüstriyel yapı, 186 mezarlık ve 13 anıt ve abide yer almaktadır (Çatalbaş 2018)".

Günümüzde Kaleiçi olarak kullanılan yerleşim yaklaşık 42 hektarlık bir alan üzerine kurulmuş, bu alandaki sokaklar ve evler özgün yapısını korumuş, tarihi yerleşim günümüzde restoran, kafe, bar, konaklama tesisi, dükkân, çarşı ve yat limanından oluşmaktadır (Kocakoyun 2009).

Kaleiçi günümüzde Kültürel Sit (Sivil Mimari ve Anıtsal Eserler), Tarihi Sit ve Arkeolojik Sit özelliği taşıyan tarihi bir alandır. Alan 1973 yılında Sit ilan edilerek koruma altına alınmış, 1979 yılında Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlanmış, plan hazırlanırken tarihi alanların "turistik çekim" yarattığı düşüncesi çerçevesinde hazırlanmış ve 1982 yılında İmar ve İskân Bakanlığınca kabul edilmiştir (Öztekin 2010, Alkan 1994).

1979 yılındaki Koruma Amaçlı İmar Planı'nda, koruma, yeniden işlevlendirme ve canlandırma stratejisiyle kente turizm, ticaret ve eğlence merkezi olma özelliği kazandırılmış, eski liman alanı ise yat limanına dönüştürülmüştür (Kamacı ve Örmecioğlu 2006).

Kaleiçi için hazırlanan koruma imar planı, ülkemizdeki ilk koruma amaçlı planlardan biri olma özelliğine sahiptir. Bu planın uygulamasında başarılı olunması bu planın dikkat çeken özelliklerinden biridir. Koruma bölgesinde bulunan eski yapılara gerekli müdahale yöntemleri uygulanarak onarılması ve özellikle son yıllarda gündemde olan aktif koruma yaklaşımıyla tekrar işlev kazandırılan alan canlı bir kent parçası özelliğine kavuşmuştur. Yat limanı özellikle bu anlamda önemli bir yere sahiptir (Kamacı ve Örmecioğlu 2006).

Plan sürecinde yöre halkı konuyla yakından ilgilenmiş ve yapılan çalışmalarda aktif rol almıştır. 1979 yılında hazırlanan koruma amaçlı imar planı 1992 yılında günün şartlarına ve ihtiyaçlarına göre güncellenerek revize edilmiştir.

"Kaleiçi Koruma Geliştirme Revizyon İmar Planı ile; Kaleiçi'nde yeterince geliştiği düşünülen turizm, plan ile bu yöndeki teşviklerin azaltılmasına, koruma faaliyetlerinin her yapı için ayrı olarak belirlenmesine konutlarda konut kullanımını arttırmak için önlemler alınmasına karar verilmiştir (Türkoğlu 2018)". Alınan bu karar ile Kaleiçi korumasının bütüncül yaklaşımla ele alınması gerekliliği tanımlanmıştır.

Bu planın hedefleri hakkında Madran (2001); yeni yapılacak yapılar hakkında en fazla iki kata kadar çıkma izni ve taban alanlarının küçütülmesi konusunda kararlar alındığını ve alınan kararların yapılacak yapıların turizm amacına yönelik olmasıyla birlikte işletmecilere caydırma sağlayacağı amacına yönelik olduğunu, ayrıca yerel

halkın bu tarihi alandan soyutlanmasını engellemek için hak sahiplerinin konutlarının belli bir kısmını pansiyon olacak şekilde kullanması gibi kararlar alındığı ifade etmiştir.

Madran'a (2001) göre revize plan;

- Tarihi Kaleiçi bölgesi sakinleri için, insan onuruna uygun çevre değerlerinin büyük ölçüde sağlanabildiği,
- Antalya'nın, simgesel özelliği olan, sağlıklı, işlevsel ve yaşayan bir kent bölgesi kazandırma amacına ulaşabildiği belirtilmektedir.

Günümüzde kullanılan 1992 yılında hazırlanan koruma amaçlı revizyon imar planında günün ihtiyaçları çerçevesinde plan üzerinde değişikliğe gidilerek sorunların çözümüne yönelik kararlar alınmıştır. Kaleiçi Ülkemizde kentsel ölçekte koruma çalışmalarının ilk örneklerinden birini oluşturmaktadır.

Kaleiçi Kentsel Sit Alanı ile etrafında bulunan ve kentsel sit alanı olan Haşimişcan ve Balbey Kentsel Sit Alanları 2004 yılında "Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi" olmasına karar verilmiş ve bu çerçevede 2007 yılında belediye tarafından güvenlik ile ulaşım ana arter olmak üzere yeşil alanlarda, otopark alanlarında, meydanların düzenlenmesinde, yol döşemelerinin düzenlenmesi, kent mobilyalarının günün şartlarına göre yeniden işlevlendirilmesi ve kentsel tasarım konularında çalışmalar başlatılmıştır (Öztekin 2010).

Antalya Kaleiçi örneği yerleşim alanının bütüncül olarak korunmasının Türkiye'de iyi bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

- **Safranbolu Örneği**

Safranbolu Türkiye'de Karadeniz Bölgesinin Batı Bölümünde**,** Karabük sınırları içinde yer alan tarihi bir ilçedir. Safranbolu il merkezine 8 km mesafede bulunmaktadır (Şekil 3.5.).

Safranbolu, Karadeniz'i Anadolu'nun kuzeyine, batısına ve ortasına bağlayan yollar üzerinde bulunması onu tarihsel süreç içerisinde bir yerleşim yeri haline getirmiştir. Tarihsel süreç içerisinde; Hitit, Dor, Paghlagon, Kimer, Lidya, Pers, Kapadokya, Eski Yunan, Pont, Galat, Britanya, Roma, Selçuklu ve Osmanlılar Safranbolu'ya hâkim olmuştur (Koçan 2004).

Şekil 3.5. Safranbolu haritası (www.safranboluevleri.net)

Genel olarak Osmanlı Dönemine ait izleri bünyesinde barındıran klasik Türk kenti özelliğini gösteren bir yerleşme olan Safranbolu, özellikle Osmanlı dönemine tarihlenen 18. ve 19. yüzyıllarda şekillenmesi belirginleşmiş, kentin sivil ve anıtsal mimarisi oluşumu ile kent dokusununda kendini göstermiştir (Koçan 2004) (Şekil 3.6., Şekil 3.7.).

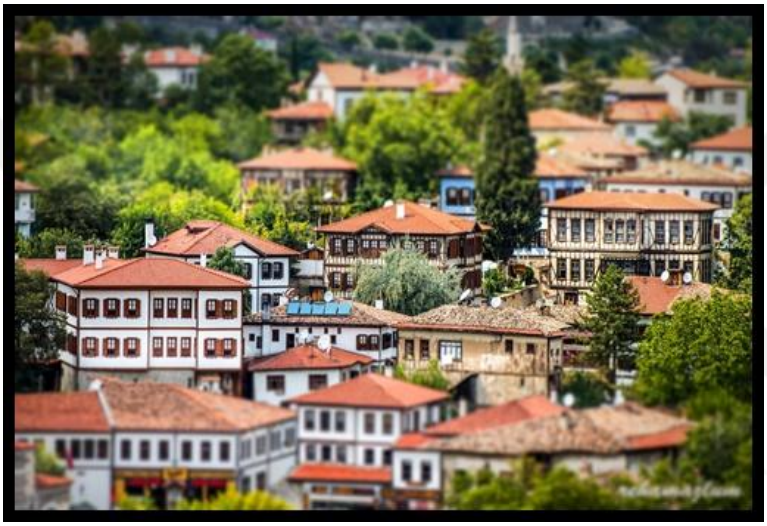
Şekil 3.6. Tarihi Safranbolu sokakları (www.safranboluevleri.net)

Safranbolu yerleşim olarak geleneksel kent dokusunu oluşturan tarihi Safranbolu ile Cumhuriyet'ten sonra oluşan yeni yerleşim alanlarından oluşmaktadır. Tarihi Safranbolu yerleşimi bölgedeki dereler etrafında, yer yer dik yamaçlı vadi üzerinde konumlanmış, şehir cami, hamam ve pazarın meydana getirdiği unsurlardan oluşurken birçok yapı grubunun etrafında cami merkezi bir konumdadır (Saçık 2018).

Safranbolu'da çoğunlukla bütün caddeler yerleşimin çekirdeği konumundaki İzzetpaşa Camii, Köprülü Camii, Cinci Hanı, Arasta bölgesi, Pazar yerinin bulunduğu

alanlara kadar uzanmaktadır ve tarihi geleneksel dokunun bozulmamasında bölgenin topoğrafik yapısının, ulaşımın kısıtlı olmasının önemli etkisi bulunmakta yapıların oluşmasında kültürün yanı sıra çevresel şartların etkili olduğu görülmektedir (Saçık 2018).

1940'larda Karabük'te Demir-Çelik Fabrikasının kurulması nüfusun Karabük'e doğru gelişme göstermesine neden olmuş, Safranbolu nüfusun olumsuz etkilerinin şehre baskısı konusunda etkilenmemiş ve tarihi şehre ait olan Türk Kültürü'ne ait izler bozulma riski yaşamamıştır (Bildiş 2006).

Şekil 3.7. Tarihi Safranbolu evleri (www.safranboluevleri.net)

1975 yılında Avrupa Mimari Miras Yılının ilan edilmesine bağlı olarak Safranbolu'da da bununla ilgili çalışmalar yapılmıştır. Safranbolu'nun korunmasıyla ilgili kurumsal anlamda ilk aşama 1975 yılında Belediye Meclis'inde Safranbolu'nun kentsel sit alanı olması yönünde alınan kararla başlamıştır. Alınan kararda Safranbolu'nun onarımı, yapılacak müdahelerin tarihi kentin dokusuna zarar vermemesi ve çevreyle uyum içeresinde olması yönünde maddeler bulunmaktadır. Alınan bu kararlar, ülkemizde tarihi özelliğe sahip yerleşim alanlarının kentsel sit alanı ilan edilmesi anlamında bir ilki oluşturmaktadır. Bu yıldan sonra koruma çalışmaları yasal statü kazanmış olup yapılan koruma çalışmalarında halk sürece dâhil olmuştur.

1985 yılında kentsel sit ilanı ile 1008'e yakın anıt eser ve sivil mimari eser koruma altına alınmış, 1991 yılında Safranbolu KAİP kabul edilip uygulamaya konulmuş, halk korumacılık konusunda bilinçlenmiş ve koruma çalışmalarında aktif rol üstlenmiştir (Koçan 2004).

Safranbolu 1994 yılında UNESCO tarafından Dünya Mirası Listesine girmiş ve bu durum Türkiye'de koruma adına önemli bir gelişme olmuştur. Safranbolu KAİP 2010 yılında revize edilmiş ve hala kullanılmaktadır.

Koruma amaçlı imar planı ile başlayıp günümüze kadar devam eden süreçte; sivil ve anıtsal özellikli birçok eserin restorasyonu yapılmış, sokak sağlıklaştırması projesiyle birçok eserin cepheleri ve sokak dokusu restore edilmiştir.

Ülkemizde koruma çalışmalarının ilk yapıldığı yerleşimlerden olan Safranbolu bünyesinde bulundurduğu somut kültürel miras ile kentin tarihi kimliğini ön plana çıkarmaktadır. Özellikle Osmanlı Dönemine tarihlenen evler, şehrin dokusu, anıtsal mimari eserler ve kültürel özellikler günümüze kadar korunmuş ve yerleşme canlılığını sürdürmeye devam etmiştir. Bu özelliğini devam ettirmesinde yerel halkın koruma konusunda bilinçlenmesi ve yaşadıkları mekâna sahip çıkmaları önemli etkenlerden biridir. Ayrıca koruma çalışmalarında akademisyenler ile birçok kurum ve kuruluşun katkısı olmuştur.

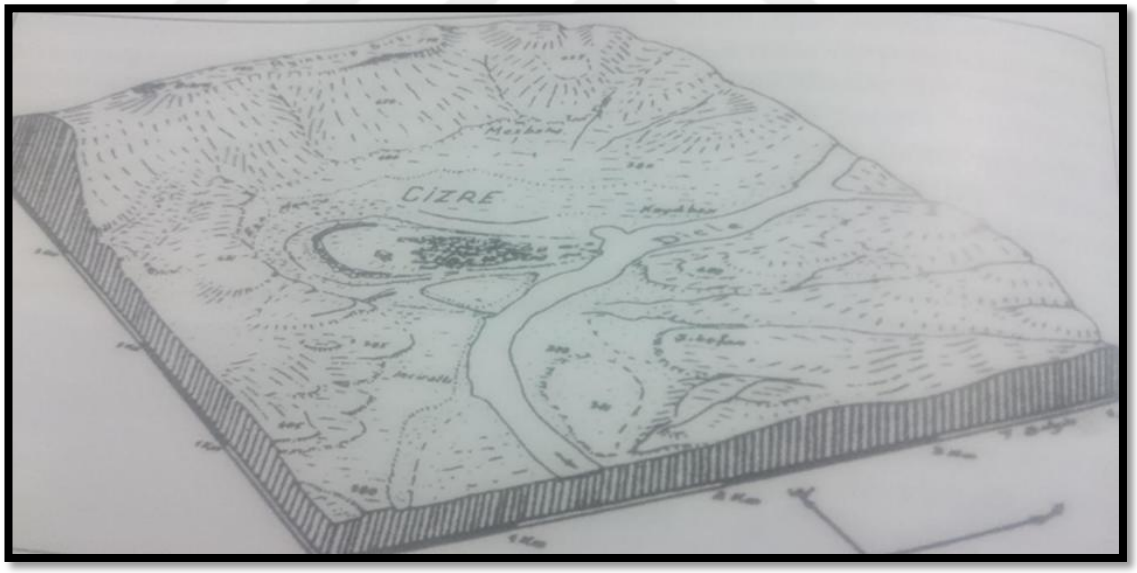
4. BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1. Cizre'nin Kentsel Gelişimi ve Koruma Sorunları

Cizre Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Şırnak İli'nin bir ilçesidir ve geçmişten gelen tarihi dokusu ile önemli bir yerleşimdir. Cizre'nin sınırları, konumu, iklimi, bitki örtüsü, ekonomik yapısı, tarihsel gelişimi, ulaşımı ile birlikte bölge içinde önemli bir yerleşme olmasının yanısıra tarihi dokusuyla da korunması gereken bir yerleşimdir.

4.1.1. Cizre'nin Konumu ve Ulaşım Yapısı

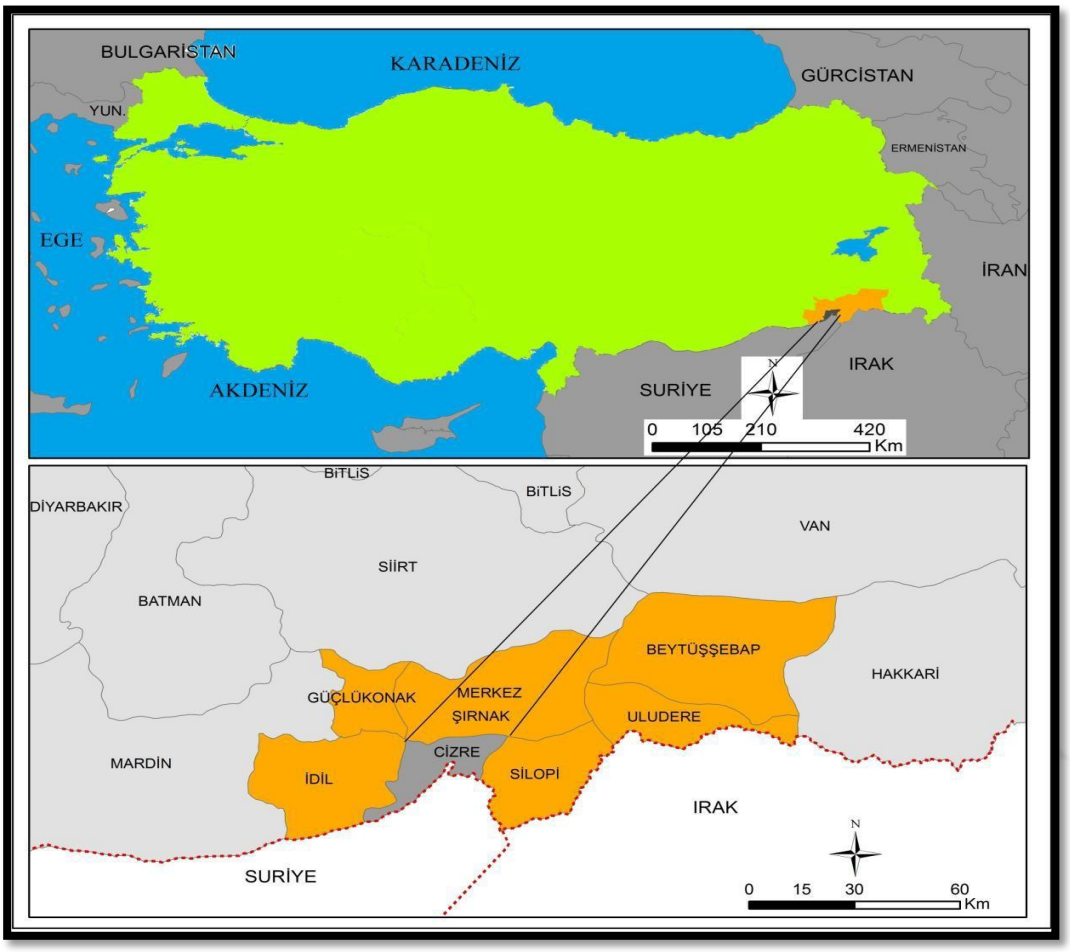
Tarih boyunca insan topluluklarının yer seçiminde su kaynaklarına yakınlık, verimli tarımsal arazilerin varlığı, güvenlik ve ulaşım gibi unsurlar önemli kriterler olmuştur. Mezopotamya bölgesinde yer alan Cizre, alüvyonlu ovanın batısında ve doğusunda bulunan düzlükte kendine yer seçmiştir. Kenarından geçen Dicle Nehri'nin varlığı, iklimin yumuşaklığı bölgeyi yerleşim için uygun kılmış ve birçok medeniyetin yaşamak istediği yer olmuştur (Şekil 4.1.).

Şekil 4.1. Cizre'nin kuruluş yeri ve Dicle'nin kenti ada hâlinde kuşatması (Tuncel 1999)

Cizre, Dicle Nehri'nin batı yakasında, deniz seviyesinden 400 metre yukarıda ve Dicle Nehri'nin ülkemiz sınırlarından Suriye'ye geçtiği alanın hemen yakınında kurulmuştur. Cizre'nin batısında İdil, doğusunda Silopi ilçeleri bulunmaktadır. Cizre'yi kuzeyinde Şırnak ili, kuzeybatısında Eruh ilçesi ile güneyinde Suriye, kuzeydoğu yönünde Cudi Dağı, kuzeyinde Kera Dağı, kuzeybatıda Dera Dağı çevirmekte; batıda Akdağ Ovası ve güneyde Cizre Ovası bulunmaktadır. 460 km²'lik bir alanda kurulu olan

Cizre yerleşimi 42.11 boylam ve 37.19 enlemleri arasında bulunur. Cizre önceleri Mardin'e bağlı bir ilçe iken 16 Mayıs 1990 yılında yapılan değişiklikle Şırnak'ın il statüsüne geçmesiyle birlikte Şırnak'a bağlanmıştır (Şekil 4.2.).

Şekil 4.2. Cizre kentinin bulunduğu idari alan (Karademir 2015)

Cizre güneyde Suriye sınırının oluşturduğu bir alanda kurulmuştur. Aynı zamanda ticari ulaşım güzergâhı olan Tarihi İpekyolu üzerinde yer almaktadır (Şekil 4.2.).

Cizre, Dicle üzerindeki önemli bir geçidin yakınında inşa edilmiştir. Anadolu'yu Kuzey Mezopotamya'ya bağlayan bu stratejik geçit noktasına hâkim olan Bazabda Kalesi[8] ve civarı, tarih boyunca çeşitli devletlerin hâkimiyeti altında kalmıştır (Yiğit 1999).

[8] "Günümüzde Cizre'nin Yafes Mahallesi'nin bitişiğinde yarısı Suriye'de kalan ve eskiden Cizre'nin adı olan Bazabda, eskiden şehrin bir mahallesi idi" (Sarı, 2016)

Tüzün (2014a); 40-50 yıl öncesine kadar her yıl Dicle Nehri'nin ilkbahar aylarında taştığını, tarihi Cizre yerleşimini çevreleyerek ada haline getirdiğini su seviyesinin azalmasıyla birlikte eski mecrasına kavuştuğunu ifade etmektedir. Günümüzde Dicle Nehri tarihi Cizre yerleşiminin hemen dibinde doğal mecrasında menderesler çizerek Suriye topraklarına doğru akmaktadır.

Tarihi millattan önceye dayanan kadim bir yerleşim olan Cizre'nin isimleri genellikle rivayetlerdeki bilgilere göre anılmaktadır. Bilinen geçmişi ile M.Ö. 4000'li yıllara dayanan Cizre'nin üzerinde barındırmış olduğu medeniyetler dikkate alındığında isim konusunda yeterli bilgiye ulaşılmadığı görülmektedir.

Yaşin (2011); Cizre'nin önceleri "Dilmun" diye adlandırıldığını, daha sonra "Bakarda", "Bazibda", cennete benzetildiğinden dolayı "İrem", Arapların Cizre'ye hâkim olduğu dönemlerde yerleşimin etrafının sularla çevrili olması ve bir adaya benzemesinden dolayı "Cezire" ismiyle zikredildiğini belirtmektedir. Gandur (2008), Cezire isminden sonra yerleşimin Cezire-il İbn Ömer ismiyle zikredildiğinden, Yaşin de (2011), Azizan Beyliği'nden itibaren halk arasında "Cizira Botan" olarak yoğun bir şekilde kullanıldığından bahsetmektedir. Cumhuriyet Dönemiyle birlikte yerleşimin ismi Cizre olarak kayıtlara geçmiş ve günümüzde de resmi olarak adı Cizre olarak kullanılmaktadır.

Cizre bulunduğu konum itibariyle Kuzey Mezopotamya ile Anadolu arasında bir köprü görevi görmüştür. Önemli ticaret yolları üzerinde bulunuyor olması ve Dicle Nehri'nden de ulaşım ve ticaret faaliyetlerinin gerçekleştiriliyor olması Cizre'yi özellikli kılmıştır. Bu durumun sonucu olarak Cizre yerleşiminin önemini artırmış ve zaman içersinde birçok güç hâkimiyet mücadelesi vermiştir.

Cizre'ye ulaşım karayolları, nehir yolu ve hava yoluyla sağlanmaktadır. Cizre, sahip olduğu birçok özellikten dolayı tarihi süreç içerisinde suyolları ve karayollarıyla ulaşımın yapıldığı önemli merkezlerden biri olmuştur. Nehrin akış yönü Türkiye'den Suriye topraklarına doğru akmaktadır.

Yaşin (2011); Baharat ve İpekyolu'nun İlkçağlardan itibaren Cizre'den geçmekte olduğunu Hindistan-Bağdat-Musul-Cizre-Nusaybin-Anadolu güzergâhı üzerinden malların götürüldüğünü, ayrıca Dicle Nehri üzerinden ise suyolları

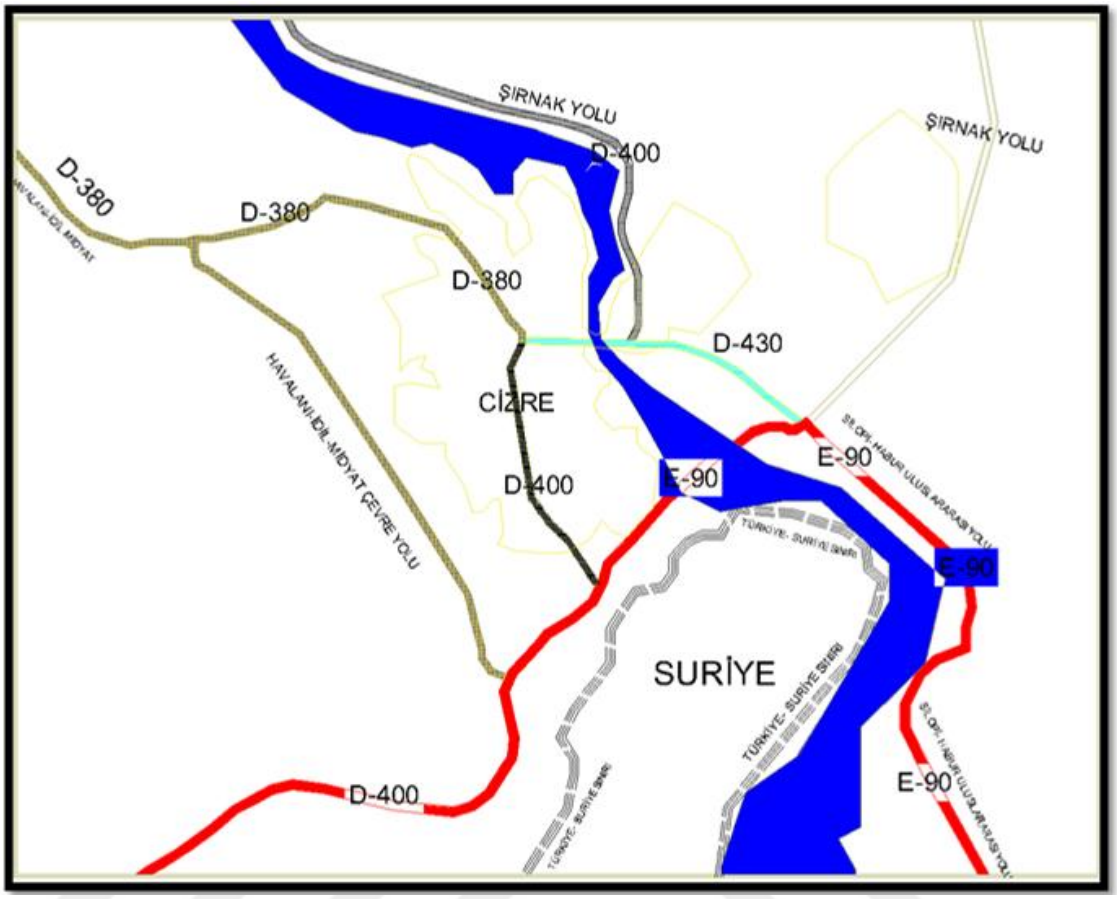
kullanılarak Diyarbakır'dan Cizre'ye Cizre'den Musul, Bağdat ve Basraya seferler düzenlendiğini, ticaret ve taşımacılık faaliyetlerinin gerçekleştirildiğini belirtmektedir.

Ayrıca, Sefer dönemlerinde Dicle Nehri yolu kullanılmış ve nehir lojistik ihtiyaçların karşılanmasında önemli bir görev üstlenmiştir. Özellikle Bağdat'a düzenlenen seferlerde ve Musul'a düzenlenen sevkiyatta Dicle Nehri yoluyla askeri malzeme ve beslenme malzemeleri taşınmıştır (Gül 2014).

Osmanlılar Cizre'ye hâkim olduğu dönemlerde Diyarbakır-Cizre- İmadiye-Musul ve İran yolunu kullanmışlar, Cizre'nin ticaret ve hareketteki parlak dönemi Cumhuriyet Dönemi'ne kadar devam etmiştir. 1940-1972 yılları arasında açık olan Ayndiver Sınır Kapısı Cizre ve Suriye arasında yer almış ve ticaret bu kapı üzerinden yapılmıştır (Yaşin 2011).

Günümüzde şehrin karayolu ulaşım ağını, batıdan doğuya doğru Şanlıurfa-Kızıltepe-Nusaybin güzergâhından devam eden D-400 karayolu, Şırnak-Eruh-Siirt yolu, Hava alanı-İdil-Midyat D-380 karayolları oluşturmaktadır. Ayrıca E-90 yolu ile Silopi üzerinden Habur Sınır Kapısı kullanılarak Musul ve Erbile kadar uzanan yol da bölgeden geçmektedir (Şekil 4.3.).

Kızıltepe-Nusaybin-Cizre-Silopi güzergâhından geçip Habur Sınır Kapısı'ndan Kuzey Irak'a ulaşımın sağlandığı uluslararası yol, 2013 yılına kadar Cizre istikametinde şehir merkezinden geçmekteydi. Bu durum Cizre'nin trafik yükünü artırmış ve bu yol aksı çevresinin ticaret alanları ile yoğunlaşmasını ve Cizre'nin kentleşmesini etkileyen önemli bir faktör olmuştur. 2013 yılında yeni köprü inşa edilerek şehrin dışından geçecek şekilde çevre yolu oluşturulmuş ve şehir merkezinden geçen uluslararası yol yeni yapılan çevre yolu ile birleştirilmiştir. Bu durumun sonucunda Cizre şehir merkezinden geçen uluslararasası yol güzergâhı, yerleşimin dışına taşınmıştır.

Şekil 4.3. Cizre Karayolu Ulaşım Haritası

4.1.2. Cizre'nin İklimi ve Bitki Örtüsü

Cizre karasal iklim özelliği göstermektedir (Meteroloji Genel Müdürlüğü 2018). Cizre yerleşimi çevresine göre daha alçakta ve etrafının dağlarla çevrili olması nedeniyle iklimi daha ılıman özellik gösterir, Cizre'nin iklimi bitki örtüsünü etkilemiş, merkezinde ve yakın çevresinde yağışın az olması nedeniyle bozkır tipi bitki örtüsü hâkim olmuştur (Karademir 2015).

Yaz aylarında daha sıcak, kış aylarında ise ılık ve yağışlı bir iklim özelliği gösteren Cizre'de yıllık ortalama sıcaklık 19.5 °C civarında, yağışlar genellikle yağmur şeklinde olup ilkbahar başlarında ve kış boyunca artış gösterir, yıllık ortalama yağış miktarı 600-650 mm arasında değişim gösterir ve kar yağışına çok fazla rastlanmaz (Karademir 2015).

4.1.3. Cizre'nin Nüfus Yapısı

Cizre konumu nedeniyle tarih boyunca medeniyetlerin hâkimiyet kurmak için mücadele ettiği ve bunun sonucunda yıkımlara maruz kalan bir yerleşim olmuştur. Cizre'nin nüfusu zaman zaman değişkenlik göstermiştir.

1927 yılında nüfusu 5.348 iken 1940 yılında nüfusu 5.575 e yükselmiş, 1945 yılında nüfusu 4.419'a düşmüştür. 1950 yılında nüfusu 5.425'e yükselmiştir. 1965 yılına kadar Cizre'nin nüfusu çok az artışla 8.662 olmuş 1965 yılından sonra Habur Sınır Kapısı'nın açılmasının etkisiyle 1980 yılına kadar Cizre'nin nüfusun önemli oranda artış göstermiştir. 1980 yılında Cizre'nin nüfusu 20.003 iken bölge genelinde bu yıllarda baş gösteren güvenlik sorunları nedeniyle kırsaldan göçler yaşanmış, göç edenler kent merkezlerine yerleşmişlerdir. Bu durum yerleşim merkezlerinin nüfusunun yoğunluğunun artmasına yol açmıştır. Yaşanan nüfus artışıyla 1985 yılında Cizre'nin nüfusu 29.496, 1990 yılında 50.023, 2000 yılında 69.591, 2007 yılında 90.477 olmuştur (Çizelge 4.1.).

Çizelge 4.1. Cizre Merkezin 1927-2007 yılları arasındaki nüfus hareketi (TUİK 2019)

1927	**1940**	**1945**	**1950**	**1965**	**1970**	**1980**	**1985**	**1990**	**2000**	**2007**
5348	5575	4419	5425	8662	11137	20003	29496	50023	69591	90477

2007 yılından 2014 yılına kadar Cizre'nin nüfusu artış gösterse de 1985 ile 2007 yılları arasındaki oranda artmamış ve 2014 yılında nüfus 112.973'e ulaşmıştır. 2015 yılında bölgede tekrar yaşanan güvenlik olayları nedeniyle Cizre'den başka illere göç gerçekleşmiş ve nüfus azalarak 111.266 olmuştur. 2016 yılında 112.919, 2017 yılında 118.953 ve 2018 yılında Cizre merkezin nüfusu 121.073 olmuştur (Çizelge 4.2.).

Çizelge 4.2. Cizre Merkezin 2008-2018 yılları arasındaki nüfus hareketi (TUİK 2019)

2008	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
4076	96452	100478	104844	106831	110166	112973	111266	112919	118953	121073

Adrese dayalı nüfus sistemi verilerine göre tarihi sur içinde bulunan mahallelerin 2007 yılından 2014 yılına kadar nüfusunda önemli oranda değişiklik olmazken 2015 yılında bölgede başlayan güvenlik olayları neticesinde bu mahallelerin nüfusu azalmış, 2016 yılında güven ortamının sağlanmasıyla beraber bu mahallelerin nüfusu az da olsa tekrar artmaya başlamıştır (Çizelge 4.3.).

Çizelge 4.3. Tarihi Cizre Surları İçerisinde kalan mahallelerin adrese dayalı nufus sistemine göre nüfusları (TUİK 2019)

Mahalle/Yıl	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Alibey Mah.	3828	3881	3803	3864	4067	3978	3717	3608	3575	3433	3470	3394
Cudi Mah.	31813	32553	33298	34149	34568	34939	35126	35433	34741	34449	35510	35409
Dağkapı Mah.	6857	6906	6831	6912	7064	6858	6992	6756	6373	6302	6468	6459
Kale Mah.	2462	2522	2458	2551	2554	2346	2433	2511	2355	2260	2308	2309

4.1.4. Cizre'nin Tarihsel Gelişimi

Cizre'nin Mezopotamya bölgesinde yer alması, geniş ovalara sahip olması, su kaynaklarına yakınlığı, yerleşim için uygun iklim ve coğrafyaya sahip olması gibi nedenler yerleşimi daima çekici kılmıştır. Bu nedenle yerleşme tarih boyunca birçok medeniyetin egemenliğine almak istediği bir bölge olmuştur.

Sahip olduğu özelliklerinden dolayı Cizre'de önemli gelişme dönemleri yaşanmıştır. Cizre'nin sahip olduğu özellikli konumu nedeniyle birçok medeniyet Cizre'ye sahip olmak için mücadele vermiştir. Bu mücadelelerinin asıl nedeni Cizre'nin stratejik bakımdan uygun bir konumda olmasıdır. Bu yüzden Gutiler'den Osmanlılara kadar birçok medeniyet hâkimiyet kurmuştur.

Yaşin'e (2011) göre, Cizre'nin bulunduğu alan M.Ö. 4000'li yıllardan itibaren yerleşim yeri olarak seçilmiş ve bu dönemde ilk imar faaliyetleri olarak Surlar ve köprü yapılmıştır. Surların varlığı burada bir şehir hayatının olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Laflı (2012), yörede M.Ö. 3000'den itibaren günümüze kadar kesintisiz yerleşmenin olduğunu, kentin M.Ö. 3000'lerin ilk yarısında büyük olasılıkla Akadların sınırları içerisinde kaldığını, daha sonra sırasıyla Babilliler ve Asurluların izlediğini M.Ö. 2000'de Asur İmparatorluğunun bir eyaleti konumunda olduğunu ve bu durumun uzun süre devam ettiğini belirtmiştir.

Yaşin (2011), Cizre'nin M.Ö. 614 yılında Med'lerin eline geçtiğini ve M.Ö. 550 yılında Pers hâkimiyeti altına girdiğini; Laflı (2012) ise yerleşimin M.Ö. 331 yılında Makedonya kralı Büyük İskender'in eline geçtiğini, İskenderin M.Ö. 303 yılında

ölümüyle Selevkoslara[9] bağlandığını ve M.Ö. 129 Partların hâkimiyetine geçen Cizre'nin M.S. 226 yılında Sasaniler (Persler)'in eline geçtiğini belirtmektedir.

Tüzün'e (2014a) göre: M.S. III. ve IV. yüzyıllarda Mezopotamya bölgesine hâkim olmak isteyen sınırları birbirine dayanmış, doğuda ve batıda dönemin en güçlü imparatorlukları olan Sasaniler ile Romalıların arasında çetin savaşlar verilmiş, M.S. 297 yılında bu hâkimiyet mücadelesini kazanan Roma Bezabde (Cizre) şehrine hâkim olmuştur.

Koyuncu'ya (2008) göre, Cizre ve çevresinin sahip olduğu özellikler, milattan sonra Roma ve Sasani'ler arasında hâkimiyet mücadelelerinin yaşanmasına neden olmuş, bu durum İslam devletlerinin Cizre'ye hâkim olmasına kadar devam etmiştir.

Laflı (2012), Cizre ve çevresine M.S. IV. ile VI yy'lar arasında Sasanilerin hâkim olduğunu, M.S. 639 yılında Hz. Ömer döneminde ise Iyaz Bin Ganem tarafından savaşılmadan teslim alındığını belirtmiştir.

Yaşin'e göre (2011); "Cizre'de Emeviler Dönemi'nde (661-750) birçok imar faaliyetleri gerçekleştirilmiş, dini, askeri ve sosyal nitelikli yapılar inşa edilmiş ve mevcut hasar görmüş ya da eskimiş yapılar onarılarak kullanıma hazır hale getirilmiştir."

Cizre, 749 yılında Abbasiler'in. 906 yılında Hamdaniler'in, 979 yılında Buveyhilerin, 983 yılında Mervanilerin, 1096 yılında Büyük Selçukluların ve 1127 yılından 1251 yılına kadar Zengilerin eğemenliğine girmiştir (Gandur 2008).

Tüzün'e (2014a) göre; 1251 yılında Cizre'yi hâkimiyeti altına alan Lû'lû'lerden sonra 1261 yılından 1335 yılına kadar Cizre Moğolların hâkimiyeti altına girmiştir. Gandur (2008), 1335 yılında Moğolların yıkılmasından sonra Mezopotamya bölgesinde birçok devletin ortaya çıktığını, bu devletlerin hükümranlık tarihlerinin birbirine karıştığını ve bunların sonucu olarak Cizre'ye hangi devletin hâkim olduğunun kesin olmadığını belirtirken, Yaşin (2011), bu dönemde Cizre'yi Cizre Beyliği'nin idare ettiğini ifade etmiştir.

[9] Romalılar

"75 yıl süren Akkoyunlu saltanatı 1507 yılında Şah İsmail tarafından toprakları Safevî Devletine katılarak son bulmuş (Tüzün 2014a)." ve 1514 yılında Cizre Osmanlı eğemenliği altına girmiştir (Gandur 2008).

I. Dünya Savaşı Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına neden olmuş, 29 Ekim 1923'te Anadolu topraklarında Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur.

4.1.5. Cizre'nin Fiziksel Yapısı ve Gelişimi

Cizre'nin M.Ö. 4000'li yıllara dayanan tarihi ile birlikte yerleşimin gelişimi de çok eski dönemlere uzanmaktadır. Bununla birlikte yerleşimin fiziksel yapısı hâkimiyetinde kaldığı Devletlerin izlerini taşımış ve ona göre şekillenmiştir.

4.1.5.1. Kuruluşundan Cumhuriyet Dönemine Kadar Cizre'nin Gelişimi

Cizre'de kurulan alanın etrafı surlarla çevrili olup, yerleşimin kuzeyinde bir içkaleden ve sınırları içerisinde şehir mezarlığının da bulunduğu tarihi dokudan oluşmaktadır. Surların çevrelediği tarihi alan bir gemi formuna benzetilmekte, şehir mezarlığının bulunduğu güney kısmı tarihi şehrin en geniş alanını oluşturmaktadır (Şekil 4.4.). Tarihi yerleşimin etrafını çeviren surların batısında, güneyinde ve kuzeyinde üç kapısı bulunmaktadır. Cizre'nin tarihi dokusu içerisinde anıtsal ve sivil mimari eserler yer almakta ve bu alan mezarlık dâhil yaklaşık 51.6 ha (516 dönüm) alanı kapsamaktadır.

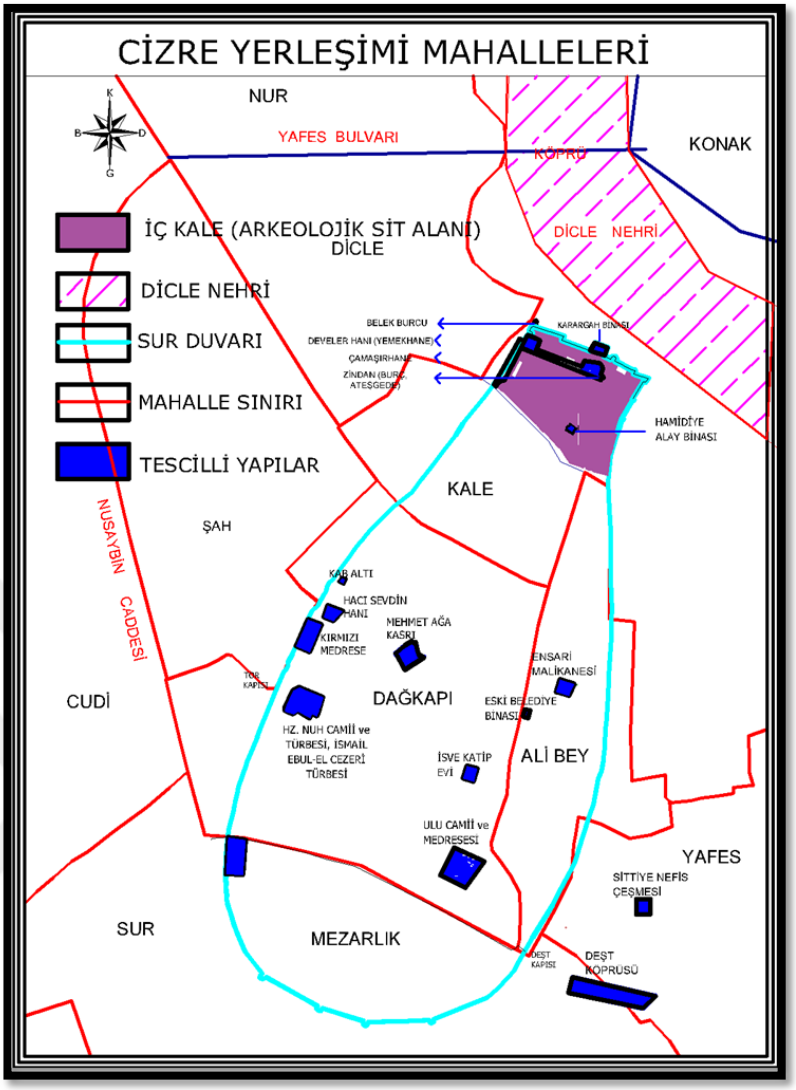

Şekil 4.4. Cizre yerleşimi (Hz. Nuh'tan Günümüze Cizre Sempozyumu Bildiri)

Cizre geçmişi çok eskilere dayanan ve tarih boyunca önemini koruyan bir yerleşimdir. İdaresinde kaldığı devletler yerleşime önemli eserler bırakmıştır.

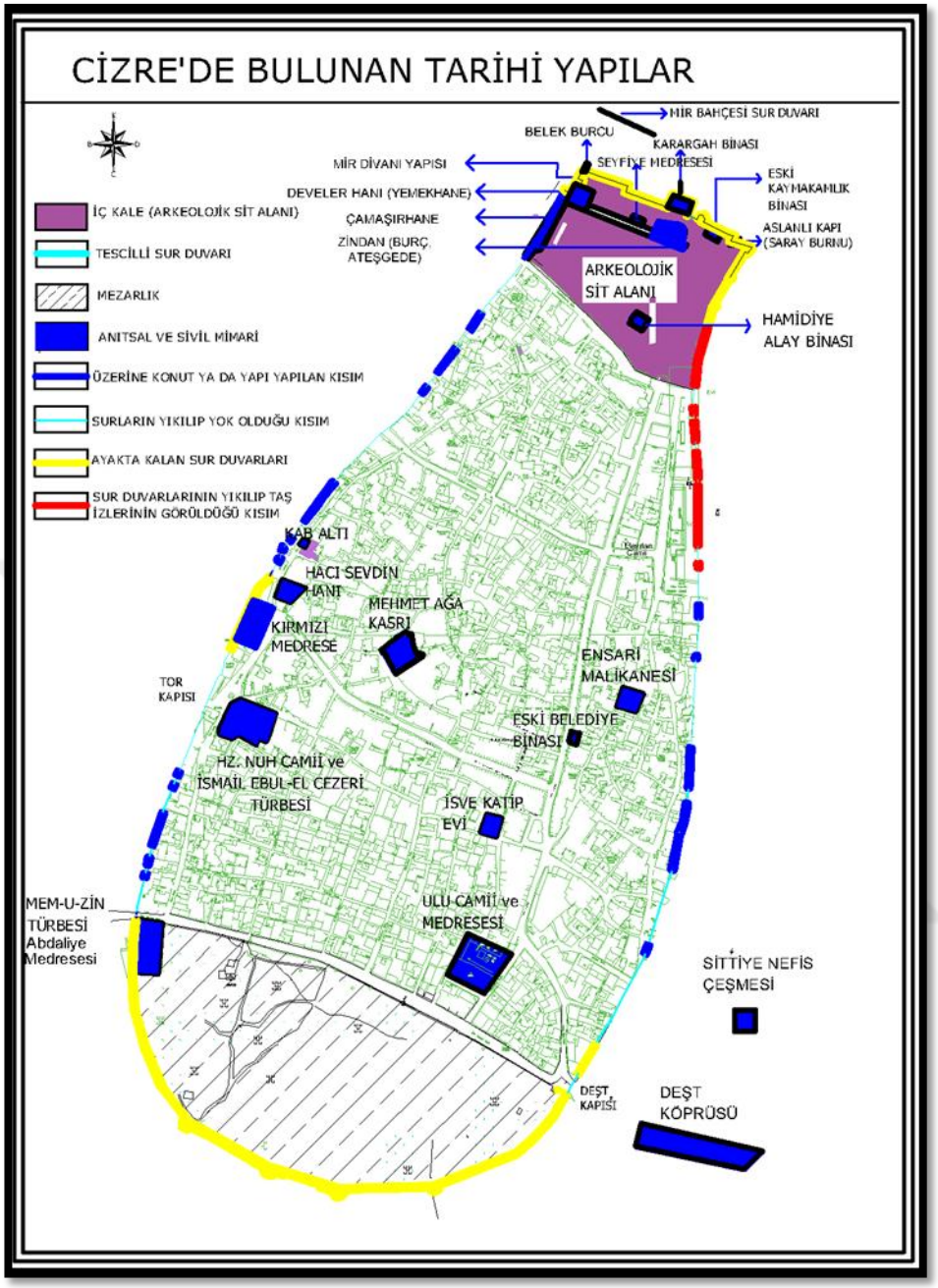
Cizre'de Gutiler Dönemi'nden başlayarak Osmanlılar Dönemi'ne kadar devam eden yapılaşmalar mevcuttur. Yerleşimin İpek Yolu üzerinde olması buranın gelişimine etki etmiştir.

Cizre'nin kentsel gelişimini daha çok Cizre'nin nüfusunda meydana gelen değişimler etkilemiştir. Cumhuriyet öncesi dönemde kentin yerleşim alanını tarihi suriçinde bulunan mahalleler oluşturmuş ve yerleşim bu bölge ile sınırlı kalmıştır. Büyük bölümünün sur içinde kaldığı Alibey, Dağkapı ve Kale mahalleleri kentin ana merkezini oluşturmuştur (Şekil 4.5.).

Şekil 4.5. Cizre yerleşimine ait mahalleler

Cizre Cumhuriyet döneminde küçük bir kasaba niteliğindedir (Yıldız ve ark. 2008). Suriçinde hala ticaret işlevinin sürdürüldüğü çarşı, üzerinde yaşamış olduğu medeniyetlerin izlerini yansıtan ve günümüze kadar ulaşan çoğu tescillenmiş medrese, türbe, cami, kasır, askeri ve idari yapıları barındıran içkale, büyük kısmı yıkılmış dış kale, surlara ait kapılar, burçlar ve mezar taşları bulunmaktadır (Şekil 4.6.).

Şekil 4.6. Cizre'de bulunan tarihi yapılar

Cizre'nin fiziksel yapısını bulunduğu alan belirlemiştir. Sokaklar dar ve organik biçimde bir gelişim göstermiştir. Tüzün (2014b); gemi formuna benzeyen sur duvarlarından sur dışına açılan üç eski kapısı bulunduğu bunlardan; Aslanlı Kapı Cizre içkalesinden nehir yönüne, Tor Kapısı [10] yerleşimin batı yönüne, Deşt Kapısı ise doğu

[10] Tüzün (2014b), Tor Kapısı'nın yerinin Hz. Nuh Camii'nin 30-35 metre batısında bulunduğunu, 1957 yılına kadar sadece kuzey kanadının bulunduğunu ilerleyen yıllarda da bu kanadın da yıkıldığını ifade etmektedir.

yönüne açılarak buradan nehrin diğer yakasına geçiş için kullanılan kapılar şeklinde belirtilmektedir. Tor Kapısı günümüze ulaşamamıştır. Cizre tarihi Suriçi bölgesinde geçmiş dönemlere tarihlenen anıtsal ve sivil mimarlık yapıları bulunmaktadır. Bunlar (Çizelge 4.4.);

Çizelge 4.4. Kuruluşundan günümüze Cizre'de yapılaşmalar

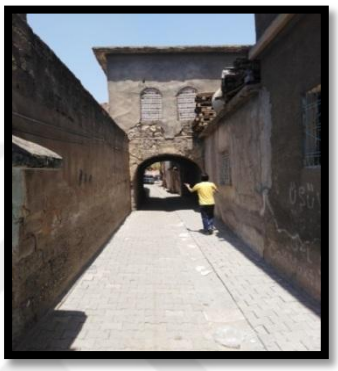
Eser İsmi	Açıklama	Yapımın Fotoğrafı
Kent Surları (Dış Kale)	Yaşin (2011), M.Ö. 4.000 Gutiler tarafından yapılmış, tarihsel süreç içerisinde yıkımlar ve onarımlar geçirmiş, 3241 metre uzunluğunda, yüksekliği 14-15 metre, duvar kalınlığı 2 metre olan sur duvarlarından 8 tane burcun ayakta kaldığını, surlara ait taşların iç kale kısmındaki sonradan yapılan yapılarda ve Dağ Kapı Mahallesinde evlerin duvarlarında kullanıldığını belirtmektedir.	
Cizre İç Kalesi	Yaşin (2011), M.Ö. 4.000 yıllarında Cizre yerleşiminde Gutiler tarafından yapılan kale ve 360 odalı şatonun varlığından bahsetmekte ve savaşlar, doğal etkenler nedeniyle zaman içersinde iç kalede tahribatların yaşandığını, Medler, Sasaniler, Abbasiler döneminde onarım gördüğünü ifade etmiştir. Cizre İç kalesi, şehrin kuzey kısmında ve dicle nehrinin kıyısına yakın bir yerde bulunmaktadır. Uzun bir zaman askeri alan olarak kullanılan iç kalede, Mem-u Zin Zindanı (Burç/Ateşgede), Hamidiye Kışlası, kaleye girişin sağlandığı düşünülen Aslanlı Kapı, Karargâh Binası, Saray Burnu, Belek Burcu, Seyfiye Medresesi, Mir Divanı ve kısmen ayakta kalabilmiş sur duvarları bulunmaktadır " Bunun yanı sıra İçkale'de, zamanında kervan develerinin barındığı, sütunlar üzerinde yükselen, Hanadeva adı ile anılan yapı gibi veya içinde çeşitli ağaç ve hayvan barındıran "Beyler Bahçesi" (Rezimran) gibi tarihte var olup ancak günümüze dek ulaşamayan yapılardan da söz edilmektedir (www.aktuelarkeoloji.com.tr)".	

Tapınak (Zindan)	Yapım tarihi hakkında M.S. 300-800 yılları arasında yapıldığı tahmin edilmekte olup, Bizans, Sasani ve erken İslam dönemlerine ait etkileşimlerden dolayı kim tarafından yapıldığı net değildir (Keser Kayaalp 2012) İç Kale kısmında sur duvarları içerisinde bulunan iki katlı olan yapının iç içe geçmiş daire şeklinde bir mimari formu vardır. Yapıya girildiğinde sağlı sollu merdivenlerle üst kata ulaşım sağlanmakta ve iç kısımdaki dairenin birbirinin simetrisi olan kemerli dört adet girişi bulunmaktadır.	
Saray Burnu (Aslanlı Kapı) ve Bağlı Yapıları	Cizre Kalesi'nin Sarayburnu mevkiinde, şimdi Sarayburnu Kapısı Arslanlı Kapı diye adlandırlan daha önce Deryê Çiya- Deryê Avê-Bab ul Ma denilen meşhur kapıyı, Sasani İmparatoru Erdeşi Babekan (M. Ö. 241-226) yıllarında yaptırmış, üzerine bir kitabe ile iki aslan kabartması koydurmuştur (Yaşin 2011).	
Cizre Ulu Camii ve Medresesi	Yapının yapılış tarihi hakkında farklı görüşler hakimdir. Top (2010); yapının yapım tarihi hakkında kesin bilginin bulunmadığını ancak üzerindeki kitabelere göre 1555-56 yıllarında Zengi Atabeyi Mahmut Sencer tarafından, Saban (2013); 1160 yılında Cizre emiri Baz Şah tarafından yapıldığını belirtmektedir. Yaşin (2011) ise; eskiden bir kilise olan cami 639 yıılında Cizre'ye hâkim olan Müslümanlar tarafından camiye çevrildiğini ifade etmektedir. "Ulu cami enine dörtgen planlı, simetrik olmayan; tek kubbeli, çok destekli, ön ve yan avlu mekanlı bir mimariye sahiptir. Hacimli iç ve dış bölümleri ile dikkat çeken Ulu Camii buğün harebe halde bir mederese ve ibadethane olarak iki bölümden meydana gelmektedir (Tüzün 2014b)." Ayrıca kuzey yönünde tuğladan inşaa edilmiş bir minare bulunur.	

Yafes Köprüsü	Yapı tarihi Cizre sınırları içinde bulunmayıp, Suriye-Türkiye sınırları arasındaki bölgede kalmaktadır. Yapımı hakkında farklı görüşler hâkimdir. Abdullah Yaşin'e göre Gutiler tarafından yapılmış, Tüzün (2014b) göre, Sasaniler tarafından eski bir köprü üzerinde kurulmuş olduğunu köprü üzerindeki arapça harflerin bulunması nedenile 12. y.y.'da İslam Devletleri tarafından bir enkazın üzerinde kurulduğu belirtilmektedir. Gandur (2008)'e göre 13. y.y.'da köprünün onarım geçirerek bazı değişiklik ve eklemeler yapıldığı belirtilmektedir.	
Burca Belek	İç kalenin kuzey kısmında bulunan ve kullanılan malzemelerin almaşık şekilli olmasından dolayı yerel dilde "Bırça Belek" olarak adlandırdıkları burcun yapılış tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber bazı görüşler bulunmaktadır. Saban'a (2013)'a göre, Cizre emiri Şeref b. Muhammed b. Han Abdal tarafından miladi 1596 yılında (16.yy.) inşa edilmiş olup Dicle nehri kıyısı üzerinde ve Cizre Kalesi'ne bitişiktir. Tüzün (2014a) ise, Belek Burcu'nun yapımının XVI. yüzyıldan çok daha eski bir zamana denk geldiğini ifade etmektedir. Bazı kısımlarının yıkık olduğu bu burcun, günümüzü kadar ulaşmış, ayakta kalan kısımları bulunmaktadır.	
Karargah Binası	Cizre kalesinde bulunan bu yapının yapım tarihi hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Yapı hakkında (Cizre Kültür Envanteri 2012); Asur, Sasani ve Arap Hükümdarları tarafından kullanılmış ve 1480'li yıllarda Cizre Emiri Tacdin burayı kendi şahsı adına kullanmış olup yakın zamanda Taktik Alay Komutanlığı burayı karargah olarak kullanmıştır. Dicle Nehri'nin hemen kıyısında, iç kalenin kuzeydoğu yönünde bulunan ve 3 katlı olan bu yapının duvar malzemesi taş olarak örülmüş olup kalın duvar şeklinde yapılmıştır. Planı dikdörtgen şekilli güneydoğu-kuzeybatı yönünde uzamaktadır. Yapının dört girişi bulunmaktadır.	
Seyfiye Medresesi	Yapı Cizre Beyi Seyfettin b. İzettin tarafından yapılmıştır (Tüzün 2014, Yaşin 2011). Günümüzde sadece fotoğrafta görülen kısmı ayakta kalmıştır. Tüzün (2014b); önceden bu alanda seyfiye medresesi ve mescidi bulunduğunu, son kalan mihrap nişinin Selçuklu-Zengi döneminin izlerini yansıttığını ifade etmiştir.	

Kırmızı Medrese	Yapının yapıldığı tarih hakkında kesin bir bilgi olmaması nedeniyle yapının yapılışı hakkında farklı görüşler hâkimdir. Yaşin' e (2011) göre, 1508 yılında Cizre Azizan Emiri II. Şeref Han tarafından mescid ve külliye bölümleri yapılmış, Tuncer'e (1975) göre, yapı mimari özellikleri de dikkate alınarak 14. Yy'ın başlarında inşa edilmiş, Şengül'e (2014) göre ise, yapının 15. yy'ın sonlarına doğru Akkoyunlardan alınışın sembolü olarak yapıldığını belirtmektedir. Yapı mescit, türbe ve odalardan oluşmaktadır. Mescidin mihrap kısmına bitişik ters kubbeli altıgen şekilli türbe bulunur. Yapının batı cephesinde üç tane burç, kuzey kısmına ait günümüze ulaşabilmiş dış duvarları bulunmakta olup yapıya doğu cephesinde bulunan sivri kemerli tacı olan kapıdan girilir. İçerisinde su havuzu olan genişçe bir avlusu vardır.	
Mem-U-Zin Türbesi (Abdaliye Medresesi)	Yapının yapım tarihi hakkında Tüzün (2014b), XV. yy.'ın ortalarında yapıldığını, Yaşin (2011) ise, Hicri 840 (m.1437) senesinde Emir Abdullah ibni Abdulah İbni Seyfettin Bohti tarafından yapıldığını söylemektedir. Abdaliye Medresesi Mezarlık alanın güney-batı yönünde bulunur. Medrese yapısından; bir mescit hemen bitişiğinde bir eyvan ve eyvandan giriş yapılan okuma salonu, okuma salonun altında merdivenle inilen Mem-u Zin'e ait olduğu söylenen Türbeyle ve geniş bir avlu günümüze kadar ulaşmıştır Medresenin batı yönünde bir bahçe bulunup dış duvarları kenti çevreleyen sur duvarlarından oluşmaktadır. Avlunun doğu yönünde mezarlığa girişin yapıldığı bir eyvanlı kapı bulunur. Avluda eski temel izlerine rastlanılmaktadır. Batı kısmında bir şadırvan yapılmıştır.	
Deşt (Fevzi Çakmak) Köprüsü	Köprünün yapılış tarihiyle ilgili Yaşin (2011), İmameddin Zengi tarfından 1159-1170 tarihleri arasında yapıldığını, Tüzün (2014b) ise 12.yy. yapıldığını belirtmektedir. Eskiden Cizre'nin etrafını bir hilal şeklinde çeviren tali nehir kolu üzerinde Cizre'yi ovaya bağlamak için yapılmış ve Cizre surları üzerinde doğu yönünde bulunan kapının tam karşısında bulunmakta olup eğimli çok gözlü köprüler sınıfına girmekte, birbirine eşit olmayan dört kemeri üzerine kurulmuş bazalt malzemeden yapılmıştır(Tüzün 2014b)	

Hamidiye Kışlası Binası	Yapı II. Abdulhamid döneminde Hamidiye Alay komutanı Mustafa Paşa tarafından alayların yönetiminin yürütülmesi amacıyla yapılmıştır(Tüzün 2014b, Yaşin 2011) Günümüzde Kaykamkamlık ek hizmet binası olarak kullanılan yapı; İçkale'de bulunur (Şekil-28) üç katlı olup dış cephesinde kesme taşlar kullanılmış, pencereleri yarım ay şeklindedir, kat silmeleri kullanılmış ve dış cephesi simetrik bir görünümü sahiptir. Bir merdivenle yapıya girilir ve yapının ana fuayesinde sonradan yapılmış ahşap dönerli merdivenle ikinci kata çıkılmaktadır.	
Mehmet Ağa Kasrı	Yapının Hamidiye Alay komutanı Fettah Ağa tarafından yaptırıldığı ifade edilmektedir (Yaşin 2011,Tüzün 2014b). Yapı günümüzde tarihi şehrin içinde Dağkapı Mahellesi'nde, dış duvarlarında kesme taş kullanılmış, iki katlı, avlulu, iki eyvanlı düz çatılı olarak yapılmıştır(Ertekin 2005, Şırnak Kültür Envanteri 2012).	
Eski Belediye Binası (Müze)	Yapım tarihi hakkında Tüzün (2014b) ve Ertekin'e (2005) göre, inşaat tekniği ve kullanılan malzemeye göre 19. yy sonu ile 20. yy başı arasında, Yaşin (2011) ise, 1917 yılında yapıldığını ifade etmektedir. Yapı Belediye Caddesi üzerinde Alibey Mahallesinde bulunmaktadır. Eskiden belediye binası olarak hizmet veren bina günümüzde müze olarak kullanılmaktadır (Yaşin 2011).	
Tarihi Ensari Evi	Yapım tarihi hakkında kesin bir bilgi olmamakla birlikte Osmanlının son dönemlerinde yapıldığı tahmin edilmektedir. Yapı, Alibey Mahallesi'nde dikdörtgen planlı, düz damlı, kuzey-güney yönünde konumlanmış, avlulu, eyvanlı, iki katlı, düzgün kesme taşları kullanılmış, zemin ve üst katları revaklı yapılmış tescilli sivil mimari eserdir (Şırnak Kültür Envanteri 2012)	

İsve Katip Evi	Günümüzde Dağkapı Mahallesi'nde bulunan yapının yapım tarihi hakkında kesin bilgi yoktur. Yapım tekniği ve kullanılan malzemeler dikkate alındığında 19. yy. Osmanlı'nın son dönemlerinde yapıldığı tahmin edilmektedir (Cizre Kültür Envanteri 2012). Günümüzde Dağkapı mahallesinde bulunan yapı; dikdörtgen planlı, tek katlı, avlu zemini taş kaplamalı, odalar avlu çevresinde sıralanmakta, düzgün kesme bazalt taşlarla yapılmış, ahşap kirişli düz damlı, giriş kapısı dikdörtgen silmeli, sivri kemerli olan tescilli sivil mimarlık eseridir (Tüzün 2014b, Şırnak Kültür Envanteri 2012).	
Kabaltı [11] + Menan İmrağ'ın Evi)	Yapım tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Dağkapı Mahellesi Şen Sokak'ta bulunur. Sokak geçişine imkân veren kemerli sistem olan kabaltı şeklindedir.	
Sitti Nefis Pınarı (Çeşmesi)	Yapım tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Yafes Mahallesi'nde bulunan yapı; üzeri tonozlu, moloz taşla inşa edilmiş, dikdörtgen şekilli tescilli mimari eserdir (Tüzün 2014b, Cizre Kültür Envanteri 2012).	
Nuh Peygamber Türbesi ve İsmail Ebuliz Razzzaz el Cezeri Türbesi	Yaşin'e (2011) göre; Hz. Nuh tufan sonrası ibadet edilmesi amacıyla yapmıştır ve Hz. Nuh'un eşi ve bir çocuğunun burada gömülü olduğu, zamanla ibadet alanı olarak kullandığını, 369 yılında Cizre'ye Müslümanların hâkimiyetiyle camiye çevrildiğini belirtmektedir. Günümüzde tarihi suriçinde bulunan yapı Dağkapı Mahallesinde, Kırmızı Medrese'nin çaprazında bulunmaktadır.	

[11] Kemerli bu sisteme halk arasında "qentere" denildiğini ve daha önceleri Cizre tarihi Mahalleleri'nde buna benzer sistemlerin bulunduğu söylenmektedir.

Cizre Asri Mezarlığı	Tarihi Cizre Surlarının çevrelediği güney kısımında bulunmaktadır. Osmanlı'nın son dönemlerine ait olan mezarların baş ve şahideleri kum taşından yapılmış olup bu kısımlarda süslemeler ve kitabeler bulunmaktadır (Şırnak Kültür Envanteri 2012).	
Cizre İç Kale Yemekhane Binası (Develer Hanı)	"19. veya 20. yy'ların başlarında yapıldığı düşünülen yemekhane binası, Dicle Nehri kenarında, İç Kale zindanın devamındaki sur duvarlarına yaslanmıştır. Taş malzemeden ve kalın duvarlı olarak inşa edilen yapı tek katlıdır. Yapının geçmiş zamanda kervan katarlarını misafir eden ''Develer Hanı'' olarak kullanıldığı bilinmektedir. Yapının üzeri tonozla örtülüdür. Yapı, dar kenarı boyunca bir adet paye, uzun kenarı boyunca da yedi adet paye ile taşıtılmış olup üst örtü 16 adet çapraz tonozla geçilmiştir. Giriş dışa çıkıntılı bir şekilde yapılmıştır (Cizre Teşhir-Tanzim Sunumu 2019)."	
Mir Divanı Yapısı	Cizre İçkale'de bulunan yapı Belek Burcu'nun doğu tarafında Develer Hanı'nın arkasında bulunup İçkale'nin en yüksek yapılarından biridir.	
Mir Bahçesi Sur Duvarı	Cizre İçkale dışında bulunan yapı Dicle Nehri'nin hemen yanında bulunmaktadır.	

İçkale **II Nolu Yapı (Çamaşırhane)**	Cizre İçkale içerisinde bulunan yapı Yemekhane Binası'nın yanında yer almaktadır.	

Cumhuriyet Dönemi'ne kadar suriçi bölgesinde imar faaliyetlerinin varlığı mevcuttur. Alanda planlı bir gelişim olmamış, dönemin ihtiyaçlarına göre yerleşim şekillenmiş ve yerleşim suriçi ile sınırlı kalmıştır. Sokaklar dar ve grift formda ve yapılar genelde taş malzemeli, ahşap kirişli, toprak damlı, avlulu şekilde yapılmıştır. Eskiden Cizre'nin her mahallesinde harık ismi verilen meydanlar da bulunmaktaydı [12].

Elde edilen veriler sınırlıdır. Alanın dokusunun bozulmuş olması da alanla ilgili tespitlerin yapılmasını zorlaştırmaktadır. Bilinen en eski yapılar Gutiler Dönemine tarihlenmektedir. Sur duvarlarının üzerine 14-15. Yy'lara tarihlenen medresenin yapımı gerçekleşmiştir. Yıkım ve yeniden inşa süreci tarih boyunca gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet Dönemi'ne kadar yerleşimin gelişimi değişmemiş olmasına rağmen Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkiye'de kentlerin yeniden planlanma süreci 1950'lere kadar Cizre'nin küçük bir kasaba olması nedeniyle Cizre'de yaşanmamıştır. Yerleşmede konut dokusu değişmemiş, ancak 1950'lerden sonra dönüşüm yaşanmaya başlamıştır. Geleneksel taş mimari zamanla değişim göstermiştir.

Hamidiye Alay Binası'ndan başlayan Meydan Camisi'nden devam eden Belediye Caddesi yerleşimin ana caddesi olup, ticaret aksı Ulu Camiden başlayarak Meydan Camisi'ne kadar devam eden Belediye Caddesi ve Yeni Çarşı'da Kumru Cami'sine kadar olan bölgeden oluşmuştur. Eski Belediye Binası'nın karşısındaki sokakta "Eski Çarşı" yer almıştır.

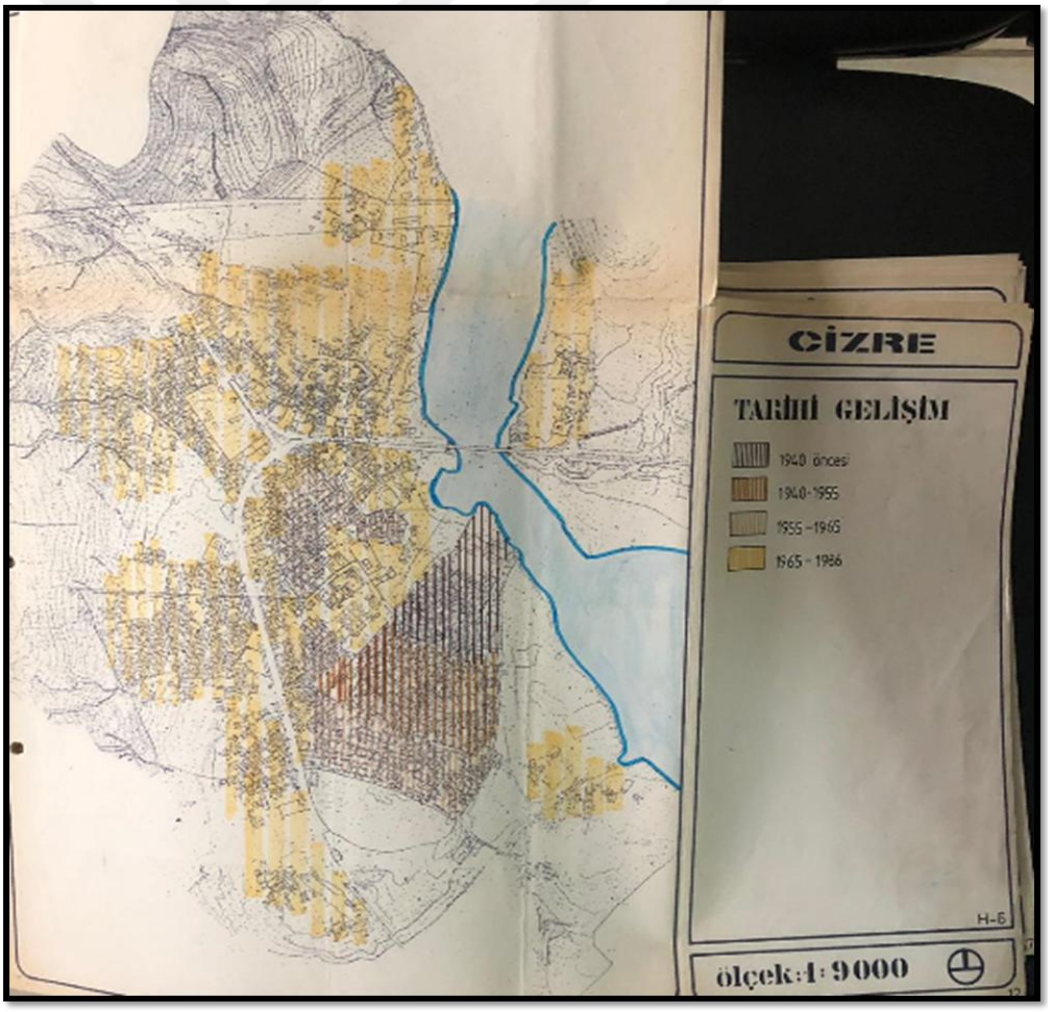
[12] Mesut Tüzün ile yapılan 12.10.2019 tarihinde yapılan sözlü görüşme. Tüzün, Cizre'nin hemen hemen her mahallesinde "xarıq" bulunduğunu söylemektedir.

4.1.5.2. Cumhuriyet Dönemi Sonrası Cizre'nin Gelişimi

I. Dünya Savaşı Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına neden olmuş, 29 Ekim 1923'te Anadolu topraklarında Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında geleneksel dokusunu koruyan Cizre, Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte gelişimini sürdürmeye devam etmiştir.

-1923-1980 Yılları Arası Cizre'nin Kentsel Gelişimi

Cumhuriyet Dönemiyle birlikte Cizre'nin merkezi, Suriçi bölgesidir. Suriçinde geleneksel ticaret alanı yerleşimin merkezi konumundadır. Cizre tarihi süreç içerisinde birçok özelliğini koruyarak günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir. Şekil 4.7.'de de görüldüğü üzere 1940 yılına kadar Cizre'nin yerleşimi Kale ve Alibey az da olsa Dağkapı Mahallesi ile sınırlı bir yerleşim söz konusudur.

Şekil 4.7. Cizre yerleşiminin 1986 yılına kadar olan tarihsel gelişimi (Cizre Belediyesi Arşivi)

1945 yılına kadar Cizre'nin nüfusu artış göstermiş, nüfusun artmasıyla birlikte tarihi yerleşim alanında yoğunlaşmalar artmış, suriçi bölgesi yeni yapılaşmaların artarak devam ettiği bir bölge olmuş, 1950'li yıllardan itibaren Cizre az da olsa göç almaya başlamıştır (Yıldız ve ark. 2010). 1940-1955 yılları arasında yerleşimde bir yayılma olduğu görülmekte olup, yerleşim daha çok Alibey Mahallesi ve Dağkapı Mahallerinde gelişme göstermiştir (şekil 4.7.).

Özalp (2019), tarihi Suriçi'nde bulunan mahalellerde yapılan yapıların ilk dönemlerde genellikle taş malzemeden, ahşap kirişli toprak damlı, çoğunlukla tek katlı ve geniş avlulu şekilde yapıldığını, artan nüfusla birlikte barınma ihtiyacını karşılamak için 1955'li yıllarda geleneksel konutlar yıkılarak betonarme tarzda katlı yapılaşmalara gidildiğini belirtmektedir.

Cizre'nin asıl kentsel gelişimi 1960'lı yıllardan sonra meydana gelmiştir (Yıldız ve ark. 2010). 1960'lı yıllardan sonra Cizre hem ana ulaşım aksı üzerinde bulunuyor olması hem de sınıra yakın olmasının getirdiği özellikli konumundan dolayı gelişme göstermiştir (Yıldız ve Bayram 2008).

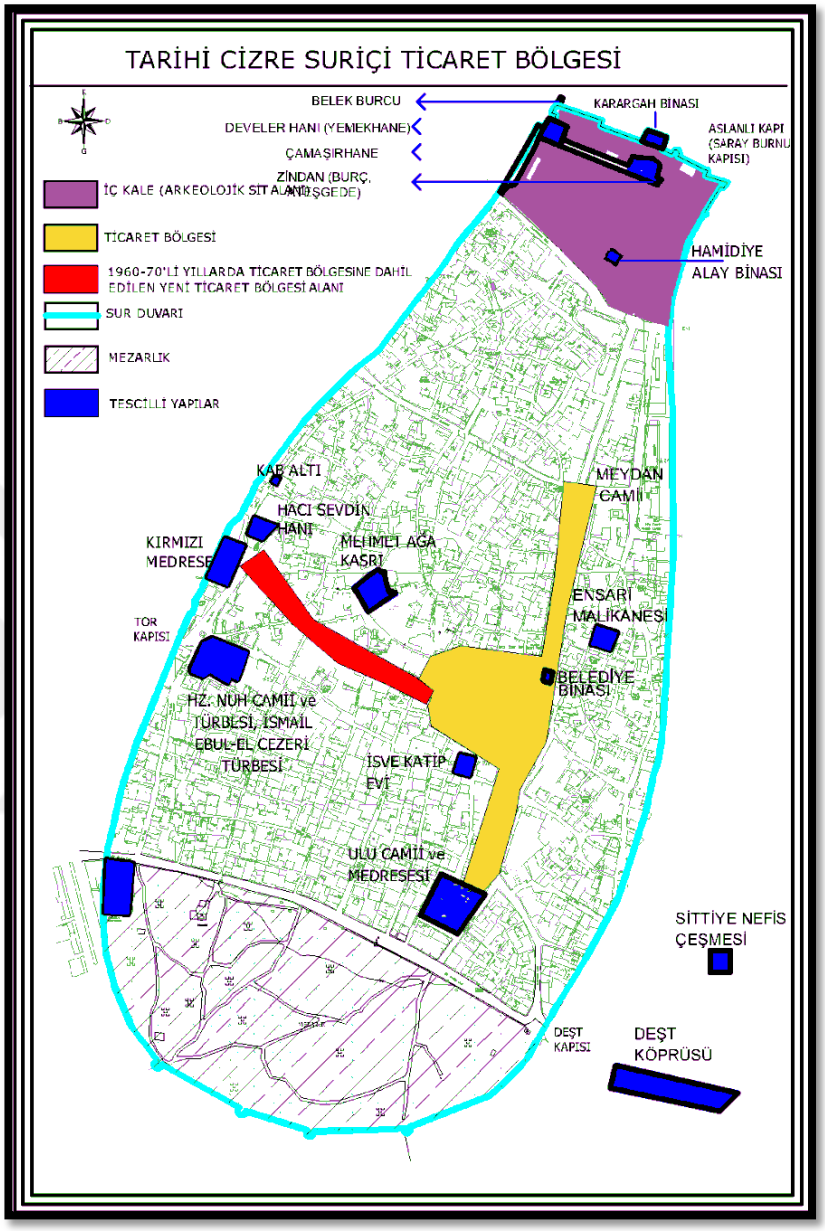
Dağkapı Mahallesi'nde bulunan Ulu Cami'nin güneyinden başlayıp mezarlığa kadar yapılaşmanın olmadığı alanda, 1955-65 yılları arasında yeni yapılar yapılmış ve bu alanda yerleşim yayılmaya başlamıştır (Şekil 4.7). Tarihi Cizre'nin kentsel gelişimini bu mahallelerin mekânsal gelişimleri belirlemiştir.

1965'lı yıllarda sur dışında kamu binalarının yapılması surdışına yerleşmeyi beraberinde getirmiş; Şah ve Dicle mahalleleri oluşmuş (Şekil 4.7.), Cizre'nin yerli halkı tarafından bu mahallelerde ikinci arsalar (400-600 m2 arasında değişen alanlarıyla) alınmış, bu bölgeler çok hızlı bir şekilde parsellenmiş, yerleşim bu bölgelerde gelişim göstermiştir. [13]

Suriçi bölgesinde 1965'li yıllara kadar Belediye Caddesi'nden Kumru Camisi'nin bulunduğu aks, geleneksel çarşının bulunduğu alanken, bu yıllarda yol açma çalışması sonucunda bu aks Kırmızı Medrese ile birleşmiş ve günümüzdeki halini almış,

[13] Mesut Tüzün ile yapılan 12.10.2019 tarihinde yapılan sözlü görüşme. Tüzün, "kurtların ve çakalların saldırılarından dolayı insanlar sur dışına çıkmaya çekinirlerdi, ilk defa hastenenin yapılmasıyla birlikte sur dışında Ziraat Bankası'nın yanında ilk ev yapılmıştır." şeklinde belirtmektedir.

konut bölgelerinde az da olsa betonarme yapılar yapılmaya devam etmiştir[14] (Şekil 4.8.).

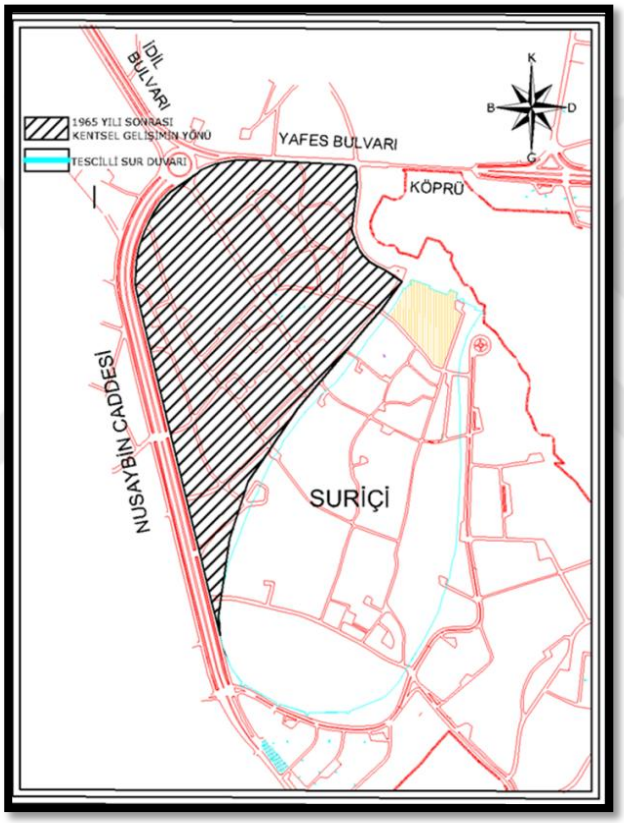
Şekil 4.8. 1980 yılına kadar olan döneme ait suriçi ticaret aksı

1967 yılında Cizre yerleşimin doğusu ile arasında ulaşımı sağlayan Kennedy Köprüsü yapılmış ve ülkenin güney sınırından devam eden D-400 yolu Nusaybin

[14] Mesut Tüzün ile 12.10.2019 tarihinde yapılan sözlü görüşme.

Caddesi, Yafes Bulvarı ve yeni yapılan köprü ile yerleşimin doğusuna ulaşım sağlanmıştır. Bu yeni aks Türkiye'yi Irak'a ve Basra Körfezi ülkelerine bağlamıştır.

E-90 uluslararası yol güzergâhının D-400 (Nusaybin Caddesi) bağlantısı ile Cizre'nin ana ulaşım aksı da olan Nusaybin ve Yafes Caddeleri'nden geçmesi, iş ve ticaret alanlarının bu yol güzergâhı üzerinde yoğunlaşmasını etkilemiştir (Karademir, 2014). 1970'li yıllarda kentsel gelişimin yönü Şekil 4.9.'da da gösterildiği gibi Yafes Bulvarı ile Nusaybin Cadde'sinin oluşturmuş olduğu sınırlara doğru yani kuzey ve kuzey batı yönlerine doğru genişlemiştir (Yıldız ve ark. 2010).

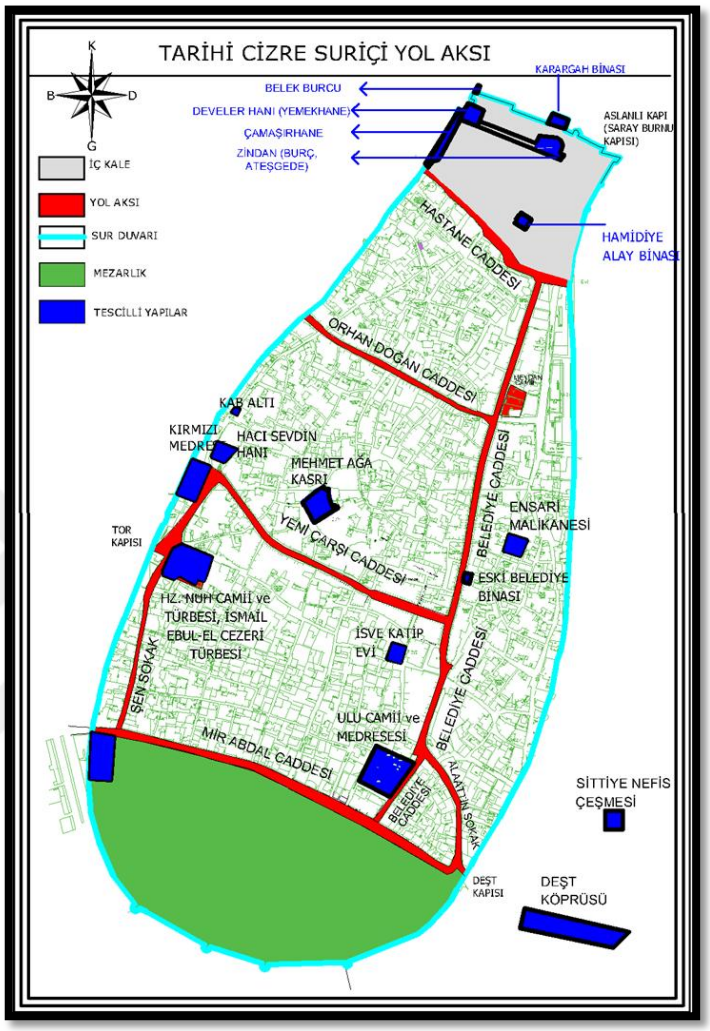

Şekil 4.9. 1970'li yıllardan sonra Cizre'nin sur dışındaki kentsel gelişim yönü

1971 yılında Cizre için imar planı çalışması yapılmakla [15] birlikte bu plana ait dökümanlara ulaşılamadığından Cizre'nin gelişimini destekleyecek yeterli bilgi edinilememiştir.

[15] Yaşin'e (2011) göre 1971 yılında imar planı çalışması yapılmıştır.

Tarihi suriçinde en büyük ana yol aksını Belediye Caddesi oluştururken, Mir Abdal, Yeni Çarşı, Orhan Doğan ve Hastane Caddeleri şehrin diğer ana yol aksını oluşturmaktadır (Şekil 4.10.).

Şekil 4.10. Suriçi ana yol aksı

1980'li yıllara kadar Suriçi bölgesinin geleneksel ticaret aksı güneyde Ulu Camiden başlayıp Yeni Çarşı'nın bulunduğu ve Kırmızı Medrese'ye kadar uzanan aks ile devamında Eski Belediye Binasının bulunduğu Belediye Caddesi'nden Meydan Camisi'ne kadar devam eden akstan oluşmaktadır[16]. Geleneksel çarşıda gıda satan dükkânlar, fırıncı, demirci, marangoz, Arasa denilen alanda peynirciler ve et ürünleri, kalaycılar, tekstil dükkânları bulunurken, bu yıllardan sonra bazı iş kollarında işlev

[16] Yusuf Özalp ile 06.07.2019 tarihinde yapılan sözlü görüşme.

değişikliği yaşanmış ve buradaki yoğunluk azalmış, konut bölgelerinde ise betonarme yapılar yapılmaya devam etmiştir[17].

Bu dönemde yerleşme geleneksel doku üzerinde devam ederken sur dışında oluşan yeni mahalleler plansız şekillenmeye devam etmiştir. Korunması gereken suriçi bölgesi içinde yerleşim ölçeğinde herhangi bir koruma planlaması çalışması yapılmamıştır. Bu durum suriçi ve surdışı bölgelerindeki yerleşim alanlarının niteliksiz yapılaşmalarına yol açmış, özellikle tarihi alanlardaki anıtsal ve sivil mimarlık ürünlerinin de bulunduğu geleneksel dokunun tahribine neden olmuştur.

-1985-2019 Yılları Arası Kentsel Gelişimi

Bu dönemde Cizre'nin nüfusu önemli oranda artış göstermiş ve bu durum Cizre'nin kentsel ölçekte gelişerek büyümesini beraberinde getirmiştir. Bölgede 1985 yılından sonra meydana gelen güvenlik olayları nedeniyle kırsaldan Cizre'ye doğru yoğun göç yaşanmıştır. Bu olaylar sonucunda nüfus artış göstermiş, 1985 yılında 29,496 olan nüfus, 1990 yılında 50,023'e yükselmiş ve 5 yıl içerisinde kentsel nüfus artış oranı % 69 oranında gerçekleşmiştir (TÜİK 2019).

1980'li yıllarda bölgede başlayan güvenlik olayları nedeniyle kırsaldan göçlerle gelen aileler Nusaybin Caddesi ile Yafes Bulvarı'nın çizmiş olduğu yayın çeperlerine (batı ve kuzey yönünde) yerleşmiş ve Cudi, Nur ve Sur mahalleleri ile Dicle Nehri'nin doğu yakasında bulunan Konak Mahallesi 1990 yılından sonra göçler sonucunda yayılma göstermiştir [18]. Göçler bu mahallelerde çarpık kentleşme, gecekondulaşma, alt yapı hizmetlerinde yetersizlik, trafik gibi sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Alan olarak çok geniş olan bu mahallelerde yaşayan insanlar kırsala ait mekan anlayışını burada da göstermiştir. İlk zamanlarda plansız, tek katlı yapılar şeklinde oluşan bu mahallelerde zamanla ekonomik durumun ve imkanların gelişmesiyle çok katlı yapılaşmalara doğru daha hızlı bir dönüşüm yaşanmaya başlanmıştır.

Cizre'nin E-90 transit yol kavşağında bulunması ve Habur Sınır Kapısı'nın 1990 yılından sonra işlerlik kazanmasıyla ulaşım faaliyetleri hızlanmış, Cizre'nin uluslararası ölçekli yapılan tır ticaretinin önemli yol güzergâhı üzerinde bulunması Cizre'yi bir

[17] Yusuf Özalp ile 06.07.2019 tarihinde yapılan sözlü görüşme.

[18] Yusuf ÖZALP ile 06.07.2019 tarihinde yapılan sözlü görüşme.

cazibe merkezi haline getirmiş ve buraya kırsaldan önemli oranda göçler gerçekleşmiştir (Yıldız ve ark. 2010).

Nusaybin Caddesi-İdil Yolu-Yafes Bulvarının Buluştuğu Dörtyol kavşağından şehir içine bağlanan ve Şah Mahallesi ile Dicle ve Kale Mahalellerini sınırlandıran Orhan Doğan (Mardin) Caddesi de ticaretin yapıldığı önemli yol aksı olup, günümüzde ticaretin en yoğun olduğu bölgeyi oluşturmaktadır. Bu bölgede resmi kurum ve kuruluşlar, pasajlar, küçük ölçekli alışveriş merkezleri, iş merkezleri ve ara sokaklarda bulunan yoğunluğun fazla olduğu sebze, meyve, süt ürünleri ve gıda ticaretinin yapıldığı İzzet Gezer Caddesi bulunmaktadır.

Cizre yerleşiminin ana çekirdeğini oluşturan ve hala eski önemini koruyan Kale, Dağkapı ve Alibey mahalleleri, eskiden olduğu gibi bu dönemde de iş ve ticaret alanlarının yoğunlaştığı eski dokunun ve kültürel mirasın izlerini taşıyan plansız yerleşmenin söz konusu olduğu alanlardır (Şekil 4.11.). Ticaret ve konut bölgelerinde artan yoğunluk ile yollar, hem araç hem de yaya trafiği açısından yetersiz kalmıştır (Şekil 4.12.).

Suriçinde meydana gelen yoğun yapılaşma burada bulunan tarihi dokuya da baskıyı artırmış ve koruma planlanması olmayan alandaki geleneksel evler zarar görmüş, yeni ve çok katlı yapılar yapılmıştır.

Şekil 4.11. Suriçi bölgesi konut ve sokak ilişkisi

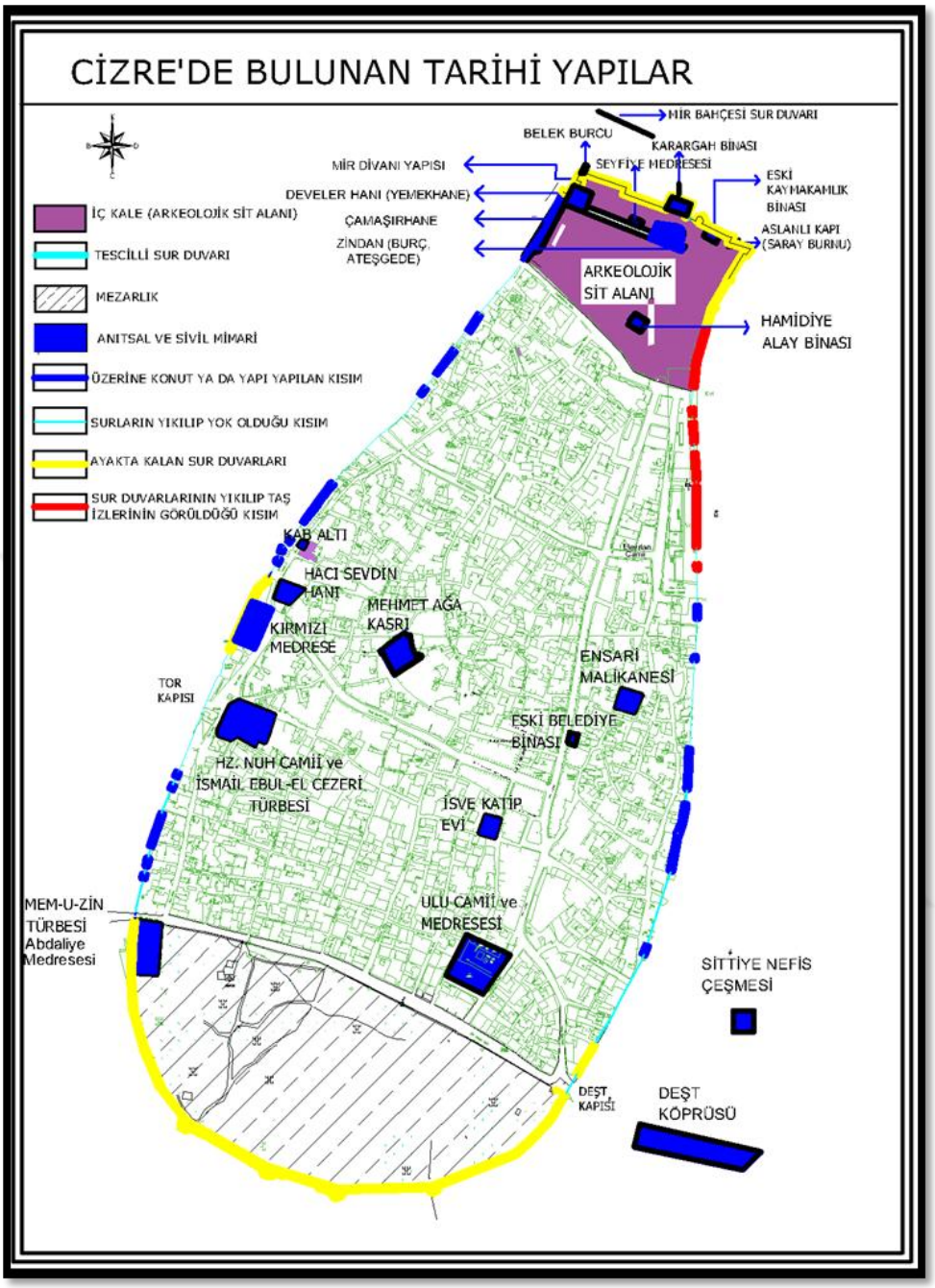

Şekil 4.12. Suriçi ana ulaşım aksı ve yaya yolu

Dicle Nehri ve kentin batısında bulunan Akdağ'ı kentin gelişimini engelleyen doğal bir sınırlayıcı görevi görmüştür. Kentin güney yönünden geçen çevre yolu ve Nur Mahallesi'nde bulunan askeri alan ise kentin gelişimini engelleyen sınırlayıcı olmuştur. Tarihi suriçi çekirdek görevi görmüş ve yerleşim buranın etrafında gelişmiş, D-400 karayolu (Nusaybin Caddesi-Yafes Bulvarı) da şehrin gelişiminde belirleyici rol üstlenmiştir.

- Tarihi Cizre Surlarının Fiziki Olarak Hâlihazır Durumu

Tarihi Cizre Surları'nın günümüze kadar bazı kısımları ulaşabilmiştir. Ayakta kalan sur duvarlarının bir kısmı onarım görmüştür. Ayakta kalan mezarlık kısmını çevreleyen yay biçimindeki sur duvarlarının büyük kısmı onarım görmüştür. Sur duvarlarının bulunduğu alanda yapılaşmalar yapılmış, konut alanı olarak bu alanlar yoğunluğu artırmıştır. Bu konutların bir kısmı sur duvarlarını temel olarak kullanmakla birlikte (Cizre KUDEB Birimi Tarafından Sur Duvarlarının Hali Hazır Durumu ile İlgili Hazırladığı Rapor) bir kısmı da sur taşlarını kullanarak inşa edilmiştir. Bunun yanı sıra yeni yapılan konutların bulunduğu alanlarda da sur duvarlarının izlerine rastlanılmak mümkündür (Şekil 4.13.).

Şekil 4.13. Tarihi Cizre Surları'nın halihazır durumu (Cizre Belediyesi KUDEB Birimi Arşivi'nden faydalanılarak tez kapsamında hazırlanmıştır)

Şekil 4.13.'te mavi kısımla gösterilen sur duvarları daha çok konutların kümelendiği, sur taşlarının kullanılarak üzerinde yapıların yapıldığı ve bazı kısımların günümüze kadar ulaştığı alanlardan oluşmaktadır.

Şekil 4.13.'te sarı alanlarla gösterilen sur duvarlarının büyük çoğunluğu günümüze kadar ulaşmış üzerinde değişik zamanlarda onarımların yapıldığı alanlardan oluşmaktadır. Bu alanlar kuzeydoğuda İçkalenin dış duvarları, kuzeybatı yönünde

Kırmızı Medrese'nin bulunduğu alan ve güneyde mezarlığın bulunduğu alanlardan oluşmaktadır.

Şekil 4.13.'te kırmızı ile gösterilen alanlar sur duvarlarının dışarıdan bakıldığında sur kalıntıları görülmektedir. Bu alanlar güneydoğu yönünde iç kaleye yakın kısımlardadır

Konutların kümelendiği alanlarda sur duvarları önemli anlamda tahribata uğramış, bazı kısımları tamamen yıkılmış, sur taşları bazı evlerin temellerinde kullanılmıştır (Şekil 4.13.).

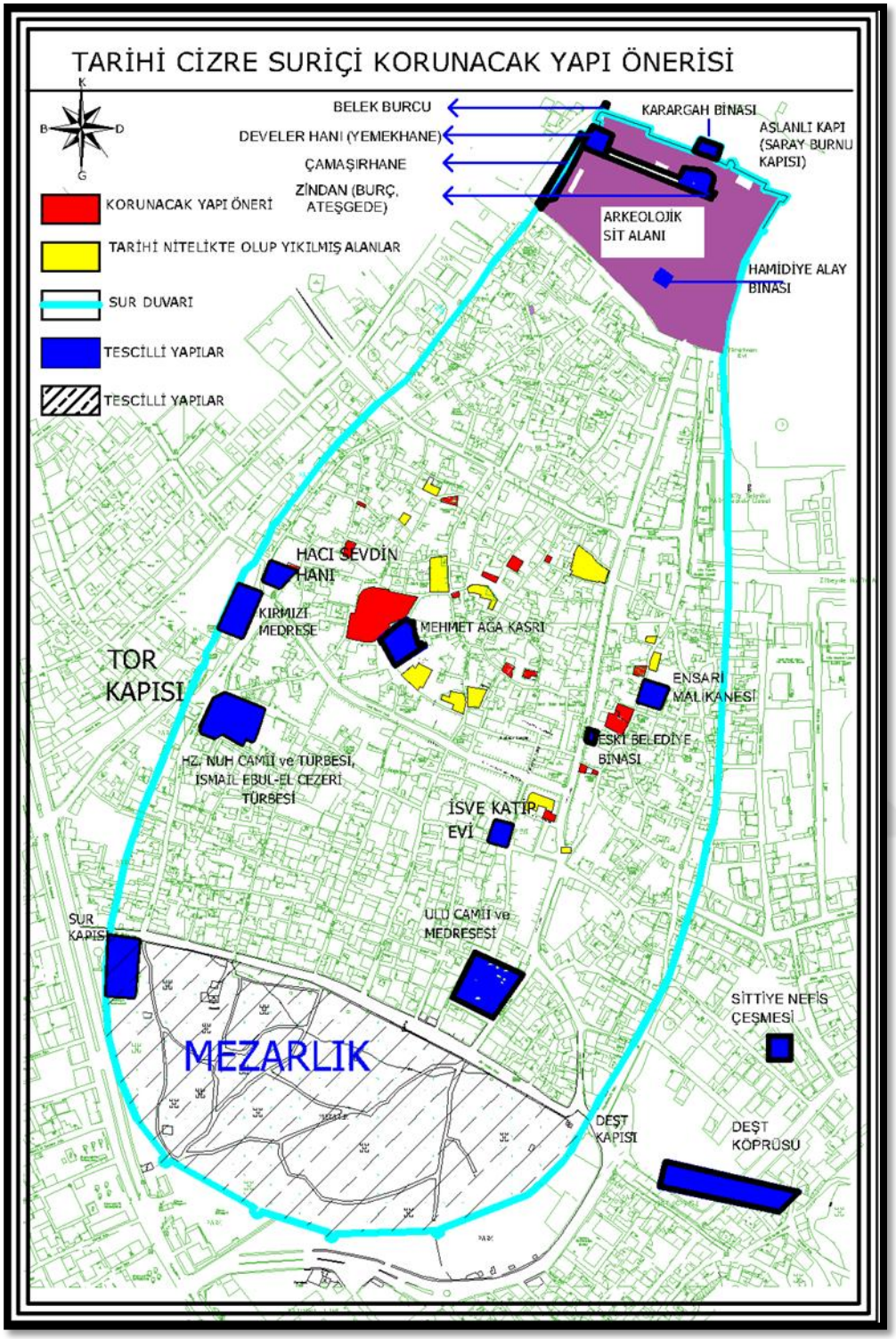
Cizre'de tarihi Suriçi bölgesinde yapılan koruma çalışmaları daha çok İçkale, birkaç sivil ve anıtsal mimari yapı ve surlar ile sınırlı kalmıştır. Suriçi bölgesinde alan çalışması ile öncelikle bölgede yoğun tarihi izlerin olduğu düşünülen Orhan Doğan Caddesi, buna paralel olan Yeni Çarşı Caddesi ile bu yollara doğu tarafından dik bağlanan Belediye Caddesi arasında kalan alanda tarihi izler aranmıştır. Bu alanda bazı tescillenmemiş eski yapı ya da tarihi izlerin bulunduğu yapıların varlığına rastlanılmıştır.

Seçilen bölgedelerde eskiden tarihi yapıların bulunduğu ancak günümüzde yıkıldığı belirtilen[19] alanlara, sivil mimari, hamam, camii, dükkân gibi tarihi nitelikli eserlere ulaşılmış, bunlardan bazı eserlerin yıkılma tehlikesi altında olup bazılarının ise halen eski özelliklerini koruyarak günümüze kadar ulaşabildiği gözlemlenmiştir (Şekil 4.14.).

Alan araştırması sonucunda özelliklerine göre seçilen bölgelerde yeni yapılaşmaların yanında eski yapıların izlerine rastlanılmış, Belediye Caddesi çevresinde eskiden beri ticaretin yapıldığı bir bölgede tarihi özelliğe sahip dükkânlara, suriçinde kubbeli bir yapıya [20], 1940'lara tarihlenen camiye, sivil mimari eserlere ulaşılmıştır.

[19] Mehmet AYDIN ile 15.07.2019 tarihinde yapılan sözlü görüşme.

[20] Mehmet AYDIN ile 15.07.2019 tarihinde yapılan sözlü görüşme.

Şekil 4.14. Tarihi Cizre Suriçi bölgesinde yapılan alan çalışması sonucu korunması önerilen yapılar

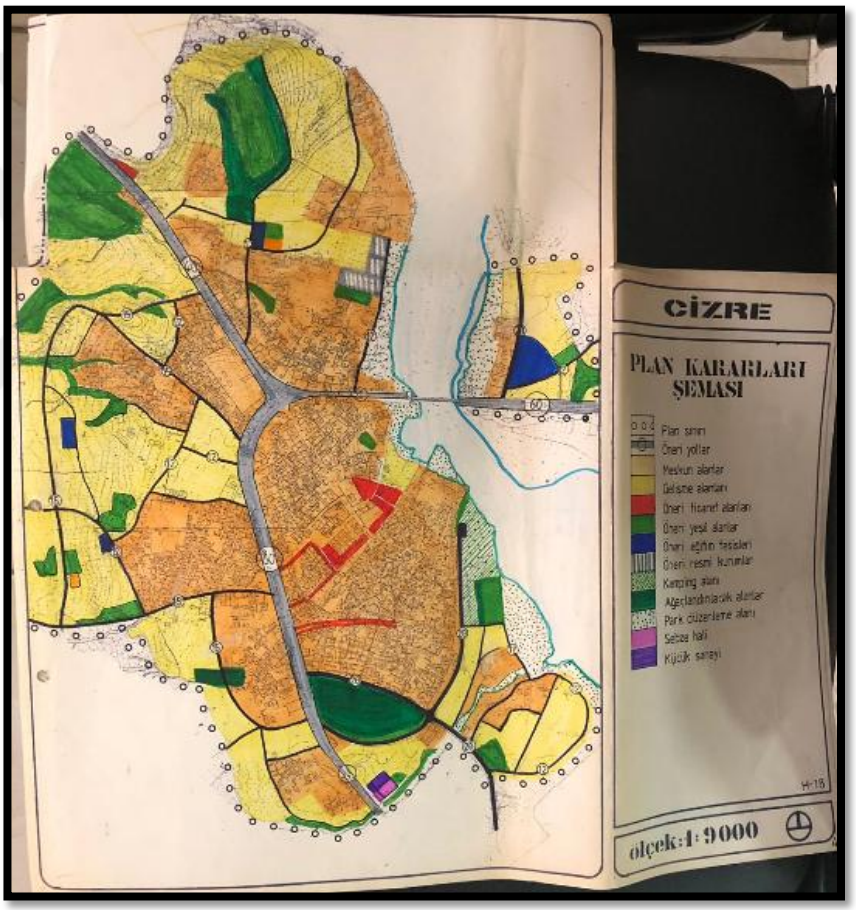
4.1.5.3. Cizre'de Planlama Çalışmaları

Yaşin (2011), 1955 yılında Cizre'nin ilk haritasının, 1971 yılında kentin ilk imar planının yapıldığını ifade etmiştir. Cizre Belediyesi'nde çıkan bir yangın sonucu

belediye arşivinin büyük çoğunluğu yandığından [21] Cizre'ye ait birçok veriye ulaşılamamıştır. Cizre'ye ait elde edilen ilk plan 1986 yılına tarihlenmektedir.

- 1986 Yılı İmar Planı

Cizre Belediyesi tarafından hazırlatılan Cizre (Mardin) İmar Planı [22] Ön Araştırması isimli çalışma yapılmıştır. Yeni yapılan plan sınırları; Sur, Nur, Cudi, Kale, Dicle, Şah, Alibey, Yafes, Konak ve Dağkapı Mahallelerini kapsayan üst ölçekli bir plandır. Planda Suriçi bölgesi için koruma ile ilgili bir karar bulunmamaktadır (Şekil 4.16.).

Şekil 4.15. 1986 İmar planı plan kararları şeması (Cizre Belediyesi Arşivi)

[21] Yusuf Özalp ile 06.07.2019 tarihinde tarihinde yapılan sözlü görüşme.

[22] Yüksek Mimar Celalettin UZER tarafından hazırlanmıştır.

1992 yılında Cizre'nin mevcut hâlihazır durumu kabul edilerek kadastral hale gelmiş, kaçak ve çarpık kentleşmeye rağmen hane sahiplerine tapu verilmiştir. Aydın'a (2019) göre bu durum;

- 1986 yılında yapılan imar planının geçerliliğini bir nevi ortadan kaldırmıştır.
- Çarpık kentleşme alınan kadastro kararlarıyla resmiyet kazanmış, bu durum yeni imar planlarında alana uygun korumacı bir plan yapılmasının önünü tıkamıştır.

- 2010 Yılı Revizyon İmar Planı

Aydın (2019), 2010 yılına kadar şehrin %70'e yakınının imar planının bulunmadığını belirtmektedir. 2010 yılında Revizyon İmar Planı yapılmıştır (Bkz. Ek-1). Bu planda;

- Katsayılar yolun genişliği dikkate alınarak belirlenmiştir.
- Yapılaşmada görüntü kirliliğinin önüne geçmek için çatı katı, çekme katı yapılması ve çıkma yapılması genel anlamda yasaklanmıştır.
- "Koruma bölgesi olarak belirtilen alanlarda (sur içi ve çevresi ile tescilli yapıların çevresi) koruma amaçlı imar planı hazırlanıp Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nca onaylandıktan sonra uygulama yapılacaktır" maddesi bulunmaktadır. Bu koruma ile ilgili alınmış tek karardır.
- Hazırlanan bu plan kısmen uygulanabilmiştir.
- Bu planda tadilat amaçlı düzeltmeler yapılmış olup, geleneksel dokunun bulunduğu Suriçi bölgesinde 3 kat olarak izin verilen alanlarda belediye meclis kararları ile kat yüksekliği sınırı çoğunlukla 2 kata indirilmiş, gerekli görülen durumlarda parsel bazında tadilat yapılmıştır (Aydın 2019).

4.1.6. Cizre'de Koruma Çalışmaları

Bu başlık altında Cizre'de tek yapı ölçeğiyle başlayan koruma çalışmaları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

4.1.6.1. Tek Yapı Ölçeğinde Koruma Çalışmaları

Cizre'de koruma çalışmaları 1977 yılında tek yapı ölçeği ile başlamıştır.

Cizre'de İçkale sınırları içerinde 6 adet anıtsal eser (Hamidiye Alay Binası, Karargah Binası, Yemekhane Binası, Çamaşırhane Binası, Mem-u Zin Zindanı, Bırca Belek), tarihi sur dışında 2 anıtsal eser (Sitti Nefis Pınarı ve Deşt Köprüsü), tarihi sur içerinde 5 tane sivil eser (Kabaltı, Katip Yusuf Evi, Ensari Evi, Mehmetağa Kasrı ve Hacı Sevdin Hanı), 6 tane anıtsal eser (Kırmızı Medrese, Ulu Camii ve Medresesi, Hz Nuh Peygamber Türbesi ve İsmail Ebuliz Razzaz el Cezeri Türbesi, Abdaliye Medresi ve Mem-u zin Türbesi, Kayseriye Kapısı ve Eski Belediye Binası), Cizre Kalesi (Surları), Cizre İçkalesi ve Cizre Asri Mezarlık'ında bulunan bazı mezar taşları tescillenmiştir (Şekil 4.16). Çizelge 4.5'de Cizre yerleşiminde Şuriçi ve yakın çevresinde tescillenmiş yapıların kronolojik sıralaması verilmiştir.

Çizelge 4.5. Suriçi ve yakın çevresinde tescillenen yapılar ((Diyarbakır KBK Arşivi, Cizre Kültür Envanteri 2012, Şırnak Kültür Envanteri)

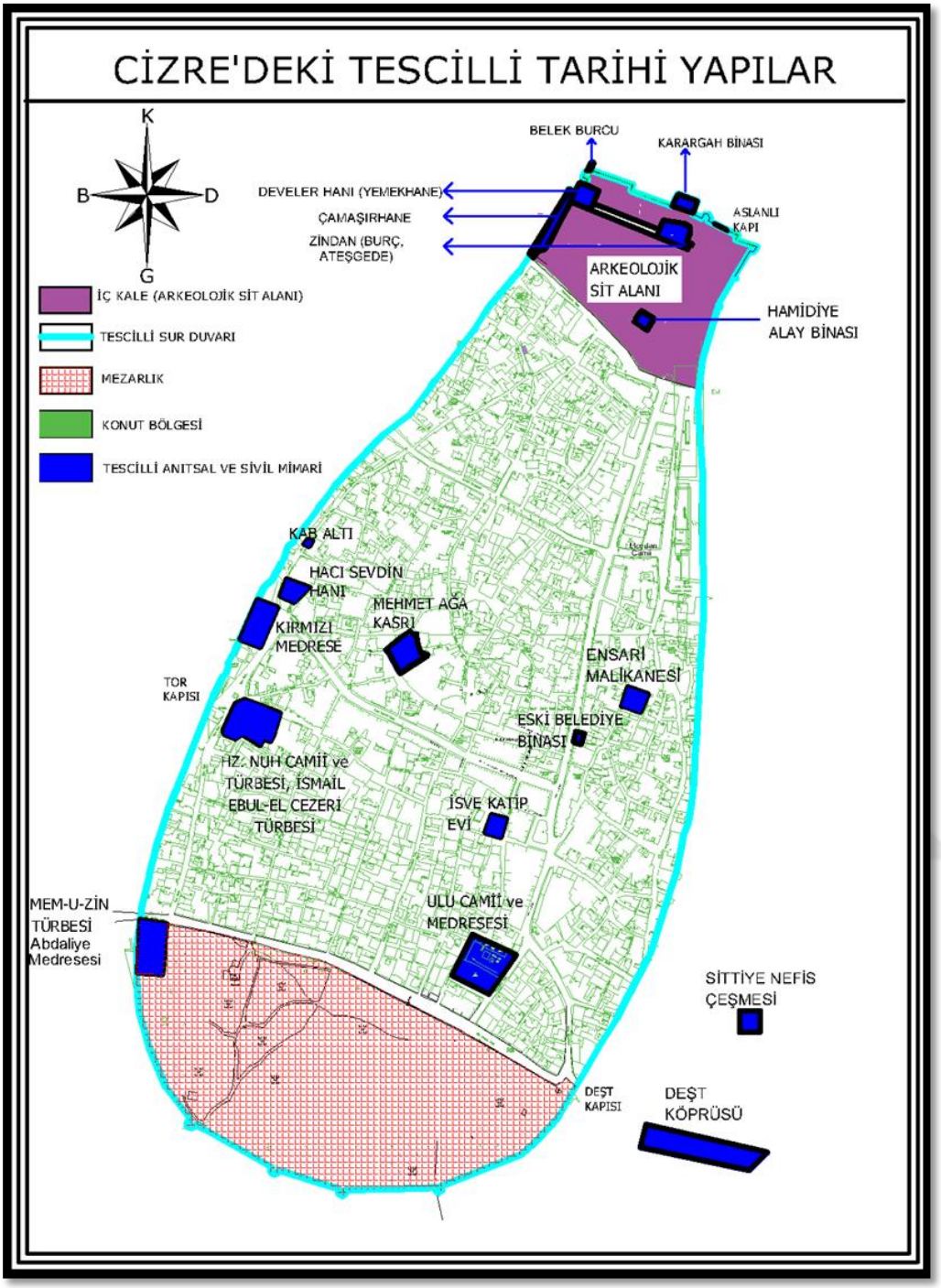
S.No	Yapı İsmi	Açıklama
1	**Kırmızı Medrese**	10.09.1977 tarih ve A-706 nolu karar ile tescillenmiş yapının restorasyon çalışmaları tamamlanmıştır.
2	**Cizre Kalesi (Surları)**	11.11.1982 tarih ve A-3913 nolu karar ile tescillenmiştir. Kent Surları tespit Rölöve çalışması yapılmış, koruma bandına alınmıştır.
3	**Cizre İç Kalesi**	11.11.1982 tarih ve A-3913 nolu karar ile tescillenmiş, 14.05.2010 tarih ve 3175 karar ile I. Dercede arkeolojik sit ilan edilmiştir. Restorasyonu tamamlanmıştır. Müze Kompleksi kapsamında alan da bulunan Eski kaymakamlık Binası (ASP Binası) "Yöneti Binası" olarak, 40.00 m2 "Yeşil Alan", "Kafeterya" "1.000 m2 Arkeopark", "Dinlenme Alanı", "Arkeolojik Kazı Alanı" olarak değerlendirilmesi planlanmaktadır.
4	**Ulu Camii**	11.11.1982 tarih ve A-3913 nolu karar ile tescillenmiştir. Onaylı, kapsamlı restorasyon projesi çizilmiş hazırlanmıştır.
5	**Deşt (Fevzi Çakmak) Köprüsü**	11.11.1982 tarih ve A-3913 nolu karar ile tescillenmiştir. Restorasyonu yapılmış olup, koruma bandında bulunan 13 evin kamulaştırılaması tamamlanmamıştır. Bu yüzden çevre düzeni çalışması yapılamamıştır.
6	**Hamidiye Kışlası Binası**	11.11.1982 tarih ve A-3913 nolu karar ile tescillenmiştir. Yapının restorasyonu tamamlanmış olup günümüzde Kaymakamlık Ek Hizmet Binası olarak kullanılmaktadır. "Kent Tarihi Müzesi" olarak kullanımı planlanmaktadır.
7	**Eski Belediye Binası**	11.11.1982 tarih ve A-3913 nolu karar ile tescillenmiştir. Restorasyonu tamamlanmış, "Kent Müzesi" olarak kullanıma uygun hale getirilmiştir.

8	**Kayseriye Kapısı**	11.11.1982 tarih ve A-3913 nolu karar ile tescillenmiştir. 1985 yılından sonra yıkıldığından 18.02.2009 tarih ve 35 nolu karar ile tescili düşürülmüştür.
9	**Mir Avdesi Camii**	11.11.1982 tarih ve A-3913 nolu karar ile tescillenmiştir.
10	**Nuh Peygamber Türbesi ve İsmail Ebuliz Razzaz el Cezeri Türbesi**	21.11.1996 tarih ve 1891 nolu karar ile tescillenmiştir.
11	**Mem-u Zin Türbesi (Abdaliye Medresesi)**	15.06.1999 tarih ve 2244 nolu karar ile tescillenmiştir. Basit onarım kapsamında restorasyonu gerçekleşmiştir.
12	**Mehmet Ağa Kasrı (Konut)**	Yapı aynı ada farklı parsellerde olduğundan, 05.10.2006 tarih ve 24 nolu karar ile 3 nolu parsel, 08.11.2007 tarih ve 147 nolu karar ile 1-2 nolu parseller ve 18.02.2009 tarih ve 2048 nolu kararı ile 4 nolu parsellerde bulunan parçaları tescillenmiştir. KUDEB ve Dengbej Evi olarak kullanılmaktadır.
13	**Tarihi Ensari Evi (Konut)**	15.05.2008 tarih ve 223 nolu karar ile tescillenmiştir. Yapının restorasyonu yapılmamıştır.
14	**Sıtti Nefis Pınarı (Çeşme)**	16.05.2008 tarih ve 225 nolu karar ile tescillenmiştir. Çeşme ve çevresinin onaylı projeleri hazırlanmış ancak restorasyonu yapılmamıştır.
15	**İsve Katip Evi (Konut)**	18.02.2009 tarih ve 2039 nolu karar ile tescillenmiştir. Yapının restorasyonu yapılmamıştır.
16	**Kabaltı + Menan İmrağ'ın Evi (Konut)**	14.04.2010 tarih ve 3019 nolu karar ile tescillenmiştir. 3R Projesi çizilmemiş olup restorasyonu yapılmamıştır.
17	**İçkale I Nolu Yapı (Karagah Binası)**	14.04.2010 tarih ve 3019 nolu karar ile tescillenmiştir. 3R projesi çizilmiş olup restorasyon çalışmaları tamamlanmıştır. Kültür Bakanlığı tarafından İçkale Müze Kompleksi kapsamında "Arkeoloji Müzesi" olarak uygulama aşamasına geçmesi planlanmaktadır.
18	**İçkale II Nolu Yapı (Yemekhane Binası)**	14.04.2010 tarih ve 3108 nolu karar ile tescillenmiştir. 3R projesi çizilmiş olup restorasyon çalışmaları tamamlanmıştır. Kültür Bakanlığı tarafından İçkale Müze Kompleksi kapsamında "İsmail El-Cezeri Müzesi" olarak uygulama aşamasına geçmesi planlanmaktadır.
19	**İçkale III Nolu Yapı(Çamaşırhane Binası)**	14.04.2010 tarih ve 3108 nolu karar ile tescillenmiştir Yapının restorasyon çalışmaları tamamlanmıştır. İçkale Müze Kompleksi kapsamında "Gençlik Merkezi Müzesi" olarak kullanılması planlanmaktadır.
20	**Bırca Belek (Belek Burcu)**	14.05.2010 tarih ve 3175 nolu karar ile tescillenmiştir. 3R projesi bulunmayıp restorasyonu yapılmamıştır.

21	**Tapınak (Zindan)**	15.06.2010 tarih ve 3201 nolu karar ile tescillenmiştir. 3R projesi çizilmiş olup restorasyon çalışmaları tamamlanmıştır. Kültür Bakanlığı tarafından İçkale Müze Kompleksi kapsamında "Mem ü Zin Müzesi" olarak uygulama aşamasına geçecektir.
22	**Cizre Asri Mezarlığı**	Tescillenmiş mezar taşları bulunmakta ve koruma altına alınmıştır
23	**Hacı Sevdin Hanı (Konut)**	24.05.2013 tarih ve 1467 nolu karar ile tescillenmiştir. Konut olarak kullanılmaktadır.

- Cizre'de tarihi Suriçinde ilk tescillenen eser 1977 yılında Kırmızı Medrese olmuştur.
- 1982 yılında Cizre Kalesi (Surları), Cizre İç Kalesi, Ulu Cami ve Medrese, Deşt Köprüsü, Cizre İçkalesi'nde bulunan Hamidiye Kışlası Binası, Cizre Eski Belediye Binası, Mir Avdesi Camii ve Kayseriye Kapısı tescillenmiştir.
- 1996 yılında Nuh Peygamber Türbesi ve İsmail Ebuliz Razzaz el Cezeri Türbesi tescillenmiştir.
- 1999 yılında Mem-u Zin Türbesi (Abdaliye Medresesi) tescillenmiştir.
- Mehmet Ağa Kasrı üç farklı parselde bulunan parçalarından dolayı 2006, 2007 ve 2008 yıllarında tescillenmiştir.
- 2008 yılında Tarihi Ensari Evi tescillenmiştir.
- 2008 yılında Sitti Nefis Pınarı (Çeşmesi) tescillenmiştir.
- 2009 yılında İsve Katip Evi tescillenmiştir.
- 2010 yılında Kabaltı + Menan İmrağ'ın Evi, Cizre İç Kalesi'nde bulunan II Nolu Yapı (Yemekhane Binası), III Nolu Yapı (Çamaşırhane Binası), Bırca Belek (Belek Burcu), Tapınak (Zindan) tescillenmiştir.
- 2013 yılında Hacı Sevdin Hanı tescillenmiştir.

Suriçi bölgesinde koruma çalışmaları genel olarak tek yapı ölçeğinde kalmıştır. 1977 yılında tek yapı ile başlayan tescilleme çalışmaları, günümüze kadar devam eden bir sürece yayılmıştır. Bu durum korunması gereken yapıların, tespit ve tescil işlemlerinin geç yapılması ya da hiç yapılmaması nedeniyle zarar görmesine ya da yok olmasına yol açmıştır. Şekil 4.16.'da Cizre'de yer alan tescilli yapılar gösterilmiştir.

Şekil 4.16. Cizre'deki tescilli yapılar

4.1.6.2. Kentsel Ölçekte Koruma Çalışmaları

Cizre Belediyesi bünyesindeki Tarih, Kültür, Sanat ve Çevre Komisyonumu tarafından tarihi Cizre Surları ve İçkale ile ilgili kurumlarla yazışmalar yapılmış [23], İçkale'de bulunan askeriye 2009 yılında İçkale'yi boşaltmıştır.

Diyarbakır KBK 17.12.2009 tarih ve 2748 nolu kararda, Tescilli Cizre Kalesi dış sur kalıntılarının koruma alanının Deşt Köprüsü ve Abdaliye Medresesi ile tescilsiz mezarlık alanını, tescilli Kırmızı Medrese ve çevresi ile Kuzeydoğu tarafındaki dış sur kalıntıları alanından oluştuğuna karar vermiştir.

2010 yılında Cizre Belediyesi bünyesinde KUDEB (Koruma Uygulama ve Denetleme Bürosu) kurulmuştur.

Diyarbakır KBK 14.05.2010 tarih ve 3175 nolu karar ile Cizre İçkale'si 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı edilmiştir (Bkz. Ek-14).

Diyarbakır KBK 25.10.2010 tarih ve 3410 nolu karar ile tescilli Cizre Surları Koruma alanının sınırları dışında kalan kısımların eklenerek tescilli Cizre Surları'nın bütününü kapsayacak şekilde hazırlanan koruma alanı kabul edilmiştir.

2012 yılında Şırnak Valiliği tarafından Şehr-i Nuh Diriliyor Projesi başlatılmıştır. Bu projede yapılacak olan çalışmalarda Cizre Kaymakamlığı ile Cizre Belediyesi paydaş olarak görev almıştır.

Projenin amacı; "Cizre'de bulunan kültürel mirasın gün yüzüne çıkartılması, korunması, projelendirilmesi, restorasyonunun tamamlanması; bu alanların gençlerin, kadınların ve ailelerin sosyal ihtiyaçlarını giderecek donatı alanlarına dönüştürülmesi ve turizm altyapısının oluşturulması (Şehr-i Nuh (Cizre) Diriliyor Projesi Sunumu 2012)" şeklindedir.

Proje iki aşamalı olarak uygulanmaya başlamış, İçkale ve bağlı yapılar projenin birinci aşamasını, tarihi Cizre Surları'nın gün yüzüne çıkartılması ve turizme kazandırılması ikinci aşamasını oluşturmuştur[24].

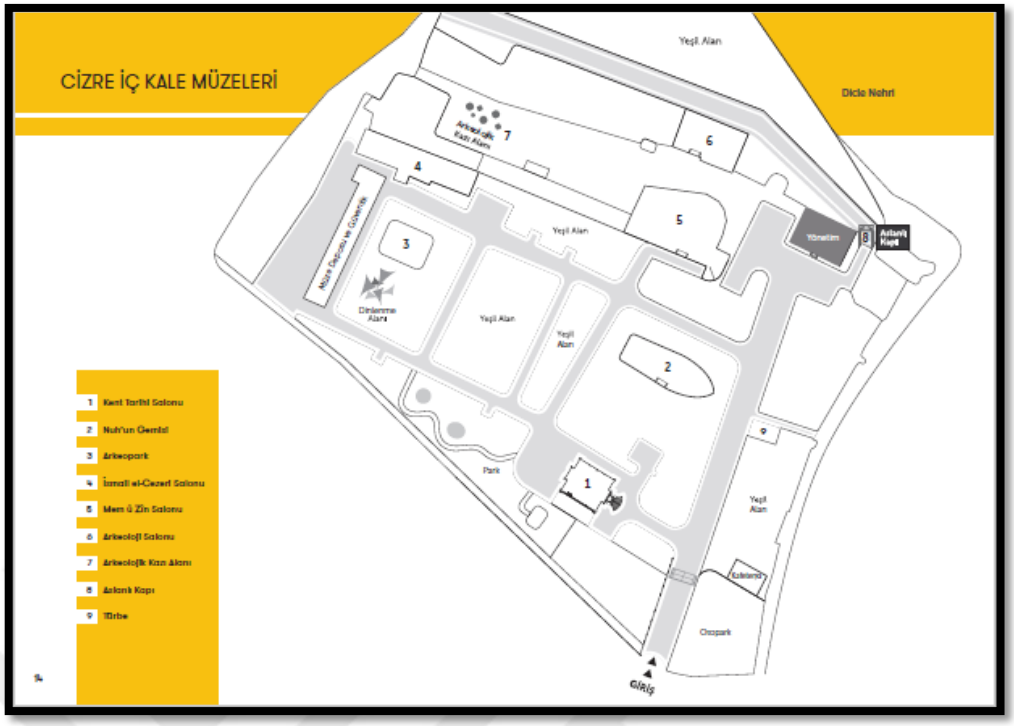
[23] Murat AKKALAY ile 22.10.2019 tarihinde yapılan sözlü görüşme.

[24] Murat AKKALAY ile 22.10.2019 tarihinde yapılan sözlü görüşme.

- Şehr-i Nuh (Cizre) Diriliyor Projesi

Plan 2012 yılında hazırlanmıştır. Aydın'ın (2019) aktardığı bilgilere göre;

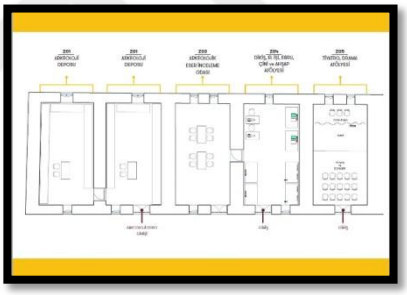
- 2012 tarihinde iç kalede bulunan tarihi yapıların restorasyon projelerinin hazırlanması çalışmaları tamamlanmıştır.
- 01.06.2013 tarihinde arkeolojik kazılara başlanılmıştır. Kazılarda bulunan eserler Mardin Müzesi'ne teslim edilmiştir.
- Haziran 2014 tarihinde kışla çevre düzeni çalışmaları ve restorasyon projesi çalışmaları tamamlanmıştır.
- Eylül 2014 tarihinde kışla 1. Etap ada içi peyzaj çalışmaları tamamlanmıştır.
- Hamidiye Alay Binasının restorasyonu yapılmış ve Kaymakamlık ve Kültür Merkezi olarak hizmete açılmıştır.
- Haziran 2016 tarihinde Develer Hanı (Yemekhane)'nın restorasyon çalışmaları tamamlanmıştır.
- Haziran 2017 tarihinde yıkım kararı alınmış olan özel mülkiyete ait binaların kamulaştırılma çalışması tamamlanmış, binaların yıkımı sağlanmıştır.
- 18.08.2017 tarihinde yıkım kararı alınan İçkale içerisinde bulunan niteliksiz kamu binaları yıkılmıştır.
- İçkalede bulunan tarihi yapıların restorasyonu tamamlanmıştır.
- İç Kale ve Surların çevre düzenlenme çalışmaları ile korunmaya değer yapılardan en son Ateşgede (Mem-u Zin Zindanı) restorasyon çalışması tamamlanmış, İçkale'de çevre aydınlatılması sağlanmış ve halkın kullanımına açılmıştır.
- Kültür Bakanlığı 2018 yılında İçkale'de 50 dönümlük kapalı ve açık alanının müze kompleksi olmasına karar vermiştir (Şekil 4.17., Çizelge 4.7.).

Şekil 4. 17. Cizre İçkale Müze Kompleksi Proje Çalışması Vaziyet Planı (Cizre Müzesi Teşhir Tanzim Projesi Sunumu 2019)

Çizelge 4.6. Cizre İçkale müze alanında yapılan plan çalışmaları (Cizre Müzesi Teşhir-Tanzim Projesi Sunumu 2019)

Dönüşümü Yapılacak Yapı/ Eski İsmi	**Özellikler**	**Fotoğraf**
Arkeoloji Salonu Konsepti (Karargâh Binası)	Karargah Binasının yeni konsepti Arkeoloji Salonu olacak şekilde tasarlanmıştır.	
Kent Tarihi Salonu Konsepti (Hamidiye Alay Binası)	Hamidiye Alay Binasının yeni konsepti Kent Tarihi Salonu olacak şekilde tasarlanmış ve projeleri çizilmiştir.	

Mem Û Zîn Salonu Konsepti **(Mem-u Zin Zindanı)**	Mem-u Zin Zindanının yeni konsepti Mem-u Zin Salonu olacak şekilde tasarlanmış ve projeleri çizilmiştir.	
Ebû'l-İzz İsmail El-Cezeri Salonu Konsepti **(Yemekhane-Develer Hanı)**	Yemekhane Binasının yeni konsepti Ebû'l-İzz İsmail El-Cezeri Salonu olacak şekilde tasarlanmış ve projeleri çizilmiştir.	
Cizre Gençlik Merkezi (Çamaşırhane Binası)	Askeriyenin kullandığı dönemde çamaşırhane olarak kullanılan yapının yeni konsepti Cizre Gençlik Merkezi olacak şekilde tasarlanmış ve projeleri çizilmiştir.	
Peyzaj Planı (Mevcut Alan)	Hazırlanan projeye göre; arkeolojik kazı alanının güneyinde bulunan yeşil alan oyun parkı, oyun parkının kuzeybatı yönünde hemen bitişiği engelli wc ile bebek bakım alanlarını içinde barındıran wc alanına, alana giriş yapılan kısmın hemen yanı (alanın güneydoğu yönü) otopark, otoparkın hemen bitişiği kafeterya olarak tasarlanmış, türbe eski yeri olan alanda aynen bırakılmış olup türbenin karşısında "nuhun gemisi replikası" yerleştirilmiş, eski kaymakamlık binası yönetim binası olarak düşünülmüş, arkeolojik kazı alanında bulunan kuyunun camla kaplanması düşünülmüş, arkeolojik kazı alanını korumak için detaylar paylaşılmış olup geri kalan alanının yeşil alan olması planlanmıştır. Alanda ayrıca arkeopark alanı oluşturulmuştur(Şekil 4.6.).	

30.11.2018 tarih ve 241 nolu Diyarbakır KBK kararı ile İçkale'de bulunan yapılar için hazırlanan teşhir-tanzim projeleri kabul edilmiştir.

19.12.2018 tarih ve 244 nolu karar ile Diyarbakır KBK kararı ile İçkale'de bulunan yapıların Müze Kompleksine uygun olacak işlev değişikliğine karar verilmiştir.

30.05.2016 tarih ve 3992 nolu karar ile Diyarbakır KBK Ek-5'te gösterilen 1/2000 ölçekli haritada işaretlenmiş olan 771 ada 2 nolu parselin sit derecesi I. Dereceden III. Dereceye düşürülmüştür.

- Şehr-i Nuh (Cizre Surları) Diriliyor Projesi

Bu projenin amacı; M.Ö. 4000'li yıllara uzanan bir geçmişi olan Tarihi Cizre Surları'nın gün yüzüne çıkartılması ve turizme kazandırılmasıdır.

Bu amaç doğrultusunda; sur koruma bandında yer alan haneler kamulaştırılarak bu alanın boşaltılması, köhnemiş yapıların yıkılması, surların bakım onarımının yapılması ve koruma bölgesinde boşaltılan alanların yeşil alan, otopark, kültürel ve sosyal tesisi alanlarına dönüşümü çalışmaları planlanmıştır.

Bu proje kapsamında; tarihi surlarının tespit rölöve çalışması yapılmış, tarihi surların KAİP [25] hazırlanmıştır.

Sur kalıntıları üzerinde 500'e yakın ev bulunmakta olup TOKİ marifeti ile kamulaştırma (imarlı arsa vs. yollarla) çalışmaları yapılmaktadır (Aydın 2019).

20.09.2013 tarih ve 1694 nolu karar ile Tescilli Kent Surları Koruma Alanı ile ilgili hazırlanan 1/5000 Nazım İmar Planı, 1/1000 Uygulama İmar Planı, Plan Raporu ve Uygulama Hükümleri Diyarbakır KBK tarafından kabul edilmiştir.

- Cizre (Şırnak) Tescilli Kent Surları Koruma İmar Planı Raporu

Cizre Belediyesi tarafından Şehri Nuh (Cizre Surları) Diriliyor Projesi kapsamında Cizre (Şırnak) Kent Surları KAİP surların korunması ve açığa çıkartılması amacıyla hazırlanmıştır. Hazırlanan koruma planı ile koruma bandı içerisinde bulunan

[25] Cizre KUDEB Birimi'nden Arkeolog Murat AKKALAY ile 22.10.2019 tarihinde yapılan sözlü görüşmede elde edilen bilgiye göre; 2012 yılında başlayan projeden önce Surlara ait KAİP çizilmiş bu projeyle birleştirilmiştir

ve çoğunluğunu konutların oluşturduğu alanlar kentsel dönüşüme uğrayacak, TOKİ tarafından konutları yıkılan hak sahiplerine yeni konutlar verilerek bu alanının tasfiyesi sağlanacaktır.

Hazırlanan plan sonucunda uygulanan çalışmalar;

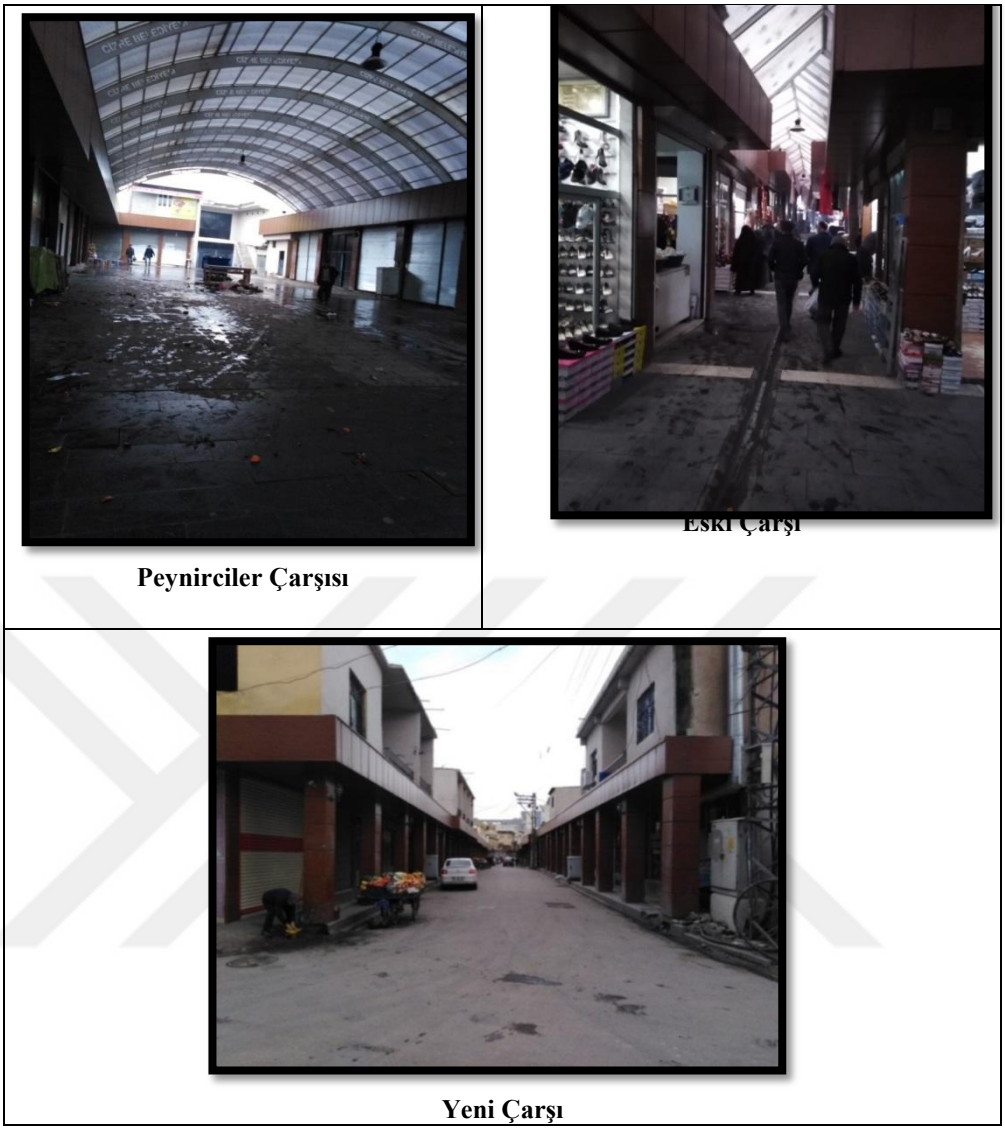
- Mevcut tescilli yapıların dışında koruma bandı içerisinde tarihi izleri taşıyan yapılar belirlenmiştir (Bkz.Ek-5).
- Koruma bandı içerisinde bulunan alanda yapılacak yapılara surlara minumum 10 m yaklaşma sınırı getirilmiştir (Bkz. Ek-6).
- Koruma bandı içerisinde suriçinin güneyinde bulunan mezarlık ile Yafes Mahallesinde bulunan Deşt-e Akabin Köprüsü de dâhil edilmiştir (Bkz. Ek-7).
- Koruma bandı içersinde yapılaşma yasağı oluşturulmuştur. Ancak plan kararlarına uymayan yeni yapı yapılması devam etmektedir.

Sadece tescilli kent surlarını içine alan koruma imar planı suriçi bölgesinin geleneksel dokusunu koruma konusunda parçacıl yapılması nedeniyle yetersiz kalmaktadır. Günümüzde çok katlı betonarme yapıların yapıldığı alanda koruma altına alınmamış tarihi izler taşıyan yapıların varlığı mevcuttur. Bu alanın tamamının koruma altına alınması gerekmektedir.

2010 İmar Planı'nda Suriçi bölgesinde yer alan yollar lejant verilerek gösterilmiştir.

- Cizre'de Suriçi Bölgesi Sokak Sağlıklaştırma Çalışmaları

Suriçi bölgesinde yer alan ve geleneksel ticaret aksında bulunan Yeni Çarşı, Peynirciler Çarşısı ve Eski Çarşı'yı kapsayan sokak sağlıklaştırma çalışmaları yapılmıştır (Şekil 4.17.).

Şekil 4.18. Tarihi Suriçi bölgesinde yapılan sokak sağlıklaştırma bölgeleri

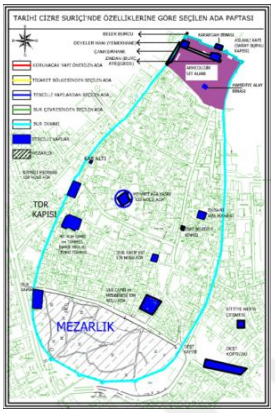
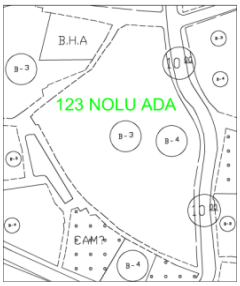
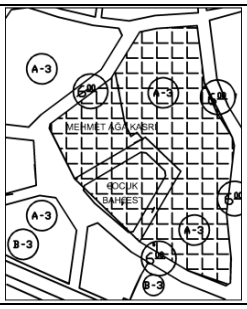
Alanda yapılmış olan sokak sağlıklaştırma çalışmaları da alanın korunması açısından önemli çalışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.1.7. Cizre İçin Hazırlanan Planı Kararlarının Değerlendirilmesi

Bu başlık altında 1986 yılı İmar Planı, bu planın 2010 yılında revize edilmesiyle elde edilen yeni plan ile bu plan üzerinde yapılan tadilat planı ve Tescilli Cizre Surları Koruma Alanı ile ilgli hazırlanan 1/5000 Nazım İmar Planı'na ait kararlar değerlendirilmiştir. Buna göre, Suriçi bölgesi içinde 9 ada seçilmiştir. Seçilen bu adalarda; tescilli veya tescilsiz anıtsal ve sivil mimari yapıların olmasına, ticaret aksında yer almasına dikkat edilmiş, alandaki yapılaşma, kat yüksekliği, kentsel silüet ve ulaşım kararları değerlendirilmiştir.

Çizelge 4.7. Dağkapı mahallesi tescilli Mehmet Ağa Kasrının bulunduğu 123 nolu ada

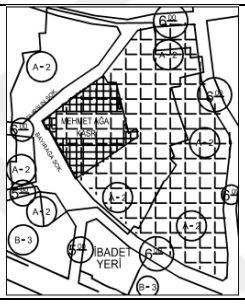
<table>
<tr><td>TESCİLLİ SİVİL MİMARİ-1

DAĞKAPI MAHALLESİ TESCİLLİ MEHMET AĞA KASRININ BULUNDUĞU 123 NOLU ADA
</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td>Cizre 1986 Yılı İmar Planı</td><td>Cizre 2010 Revizyon İmar Planı</td></tr>
<tr><td></td><td>123 nolu adanın 1, 2, 3 ve 4 nolu parsellerinde bulunan tescilli yapı tescillenmediği için planda gösterilmemiştir.

Plan kararlarına göre yapının çevresinde 3 ve 4 katlı yapıların yapılmasına izin verilmiştir.</td><td>Plan kararlarına göre yapının çevresinde 3 katlı yapıların yapılmasına izin verilmiştir.

Yapının yanında çocuk bahçesi alanı planlanmıştır.

Planda yol genişletme kararı değiştirilmiş, yol ile ilgili yeni kararlar verilmiştir.

Planda tarihi yapı gösterilmemiştir.</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>
</td><td>Cizre Sur ve Çevresi Koruma Alanı 1/5000 Nazım İmar Planı- 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı</td><td>Cizre 2010 Revizyon İmar Planı (Tadilat Planı)</td></tr>
<tr><td></td><td>Tescilli yapı planda gösterilmiştir.

Cizre Tescilli Kent Surları Koruma Alanı 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı'nda sur ve çevresi dışında Suriçi ile ilgili yeni bir plan kararı getirilmemiştir.

Cizre Tescilli Kent Surları Koruma Alanı 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı'nda da sur ve çevresi dışında Suriçi şile ilgili yeni bir plan kararı getirilmemiştir.</td><td>Plan kararlarına göre yapının çevresinde çoğunlukla 2 katlı, ana caddelerin bulunduğu alanlarda 3 katlı yapıların yapılmasına izin verilmiştir.

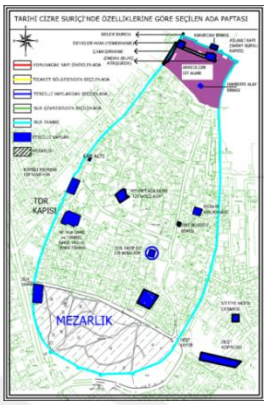
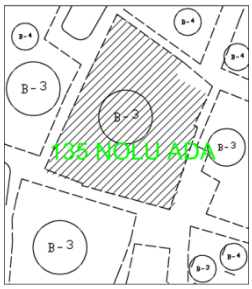
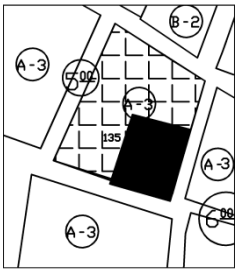
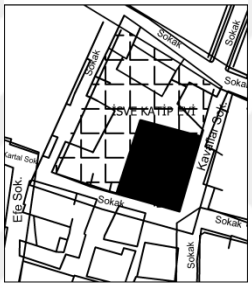
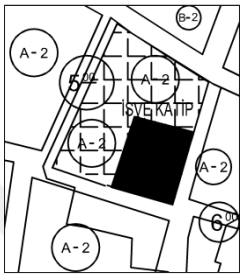
Yapının çevresi tescil sınırları içerisine alınmıştır.

Cizre 2010 Revizyon İmar Planında çocuk bahçesi olarak planlanan alan kaldırılmıştır.

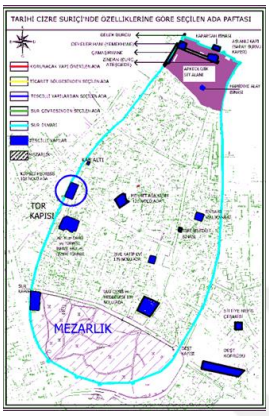
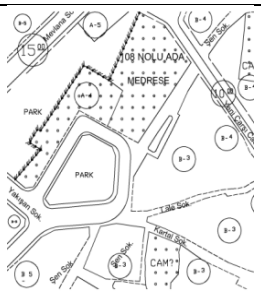
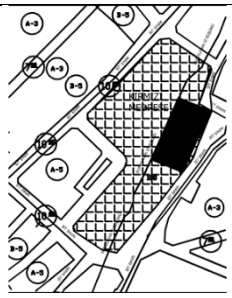
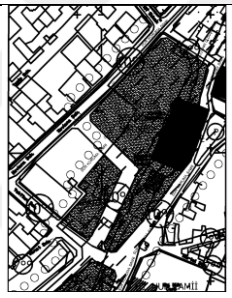
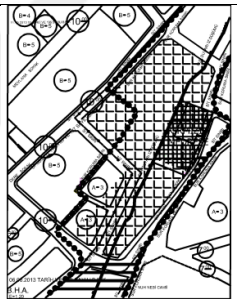
24.05.2012 tarih ve 534 nolu karar ile koruma alanına alınmış ve planda koruma alanı sınırı gösterilmiştir.

05.10.2006 tarih ve24 nolu karar ile 3 nolu parsel, 08.11.2017 tarih ve 147 nolu karar ile 1 ve 2 nolu parseller ve 18.02.2009 tarih ve 2048 nolu karar ile 4 nolu parselde bulunan yapının parçası tescillenmiş ve plan üzerine işlenmiştir.</td></tr>
<tr><td>Değerlendirme</td><td colspan="2">1986 yılında yapının çevresinde plan kararlarına göre 3 ile 4 kat arasında izin verilirken, Cizre 2010 Revizyon İmar Planında yapının çevresindeki kat yüksekliğine çoğunlukla 3 katlı, 2010 Cizre Revizyon İmar Planı (Tadilat Planı)'ında 2 katlı olarak izin verilmiştir. 2010 Revizyon İmar Planı (Tadilat Planı)'nda tescilli yapı planda gösterilerek koruma altına alınmıştır. Bu durum koruma açışından önemlidir.</td></tr>
</table>

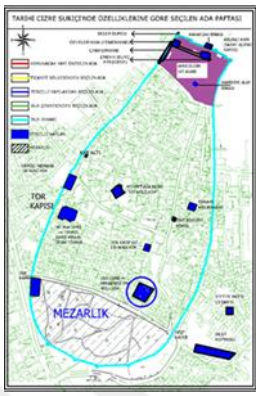
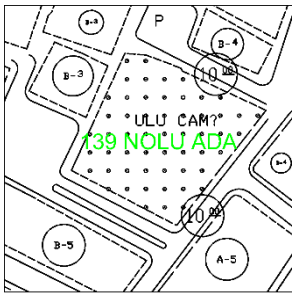
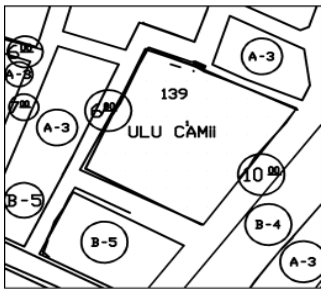
Çizelge 4.8. Dağkapı mahallesi tescilli İsve Katip Evi'nin bulunduğu 135 nolu ada

<table>
<tr><td rowspan="2">TESCİLLİ SİVİL MİMARİ-2 DAĞKAPI MAHALLESİ TESCİLLİ İSVE KATİP EVİ'NİN BULUNDUĞU 135 NOLU ADA

</td><td>
</td><td>
</td></tr>
<tr><td>Cizre 1986 Yılı İmar Planı</td><td>Cizre 2010 Revizyon İmar Planı</td></tr>
<tr><td></td><td>Tescilli yapı planda gösterilmemiştir.
Plan kararlarına göre yapının çevresinde 3 ve 4 katlı yapıların yapılmasına izin verilmiştir.</td><td>Plan kararlarına göre yapının çevresinde 2 ve 3 katlı yapıların yapılmasına izin verilmiştir.
Planda yol genişletme kararı değiştirilmiş, yol ile ilgili yeni kararlar verilmiştir.
Planda tarihi yapı gösterilmemiştir.</td></tr>
<tr><td rowspan="2"></td><td>
</td><td>
</td></tr>
<tr><td>Cizre Sur ve Çevresi Koruma Alanı 1/5000 Nazım İmar Planı- 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı</td><td>Cizre 2010 Revizyon İmar Planı (Tadilat Planı)</td></tr>
<tr><td></td><td>Tescilli yapı planda gösterilmiştir.
Cizre Tescilli Kent Surları Koruma Alanı 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı'nda sur ve çevresi dışında Suriçi ile ilgili yeni bir plan kararı getirilmemiştir.
Cizre Tescilli Kent Surları Koruma Alanı 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı'nda da sur ve çevresi dışında Suriçi şile ilgili yeni bir plan kararı getirilmemiştir.</td><td>Plan kararlarına göre yapının çevresinde 2 katlı yapıların yapılmasına izin verilmiştir.
Yapının çevresi tescil sınırları içerisine alınmıştır.
Yapı koruma alanına alınmıştır.
Yapı 18.02.2009 tarih ve 2039 nolu karar ile tescillenmiş ve planda gösterilmiştir.
Yapı 24.05.2012 tarih ve531 nolu karar ile koruma alanına alınmış ve planda gösterilmiştir.</td></tr>
<tr><td>Değerlendirme</td><td colspan="2">1986 yılında yapının çevresinde plan kararlarına göre 3 ile 4 kat arasında izin verilirken, Cizre 2010 Revizyon İmar Planında yapının çevresindeki kat yüksekliğine çoğunlukla 3 katlı, 2010 Revizyon İmar Tadilat Plan'ında 2 katlı olarak izin verilmiştir. Cizre 2010 Revizyon İmar Planı (Tadilat Planı)'nda tescilli yapı planda gösterilerek koruma altına alınmıştır.Bu durum koruma açışından önemlidir.</td></tr>
</table>

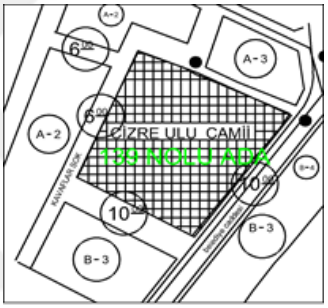
Çizelge 4.9. Dağkapı mahallesi tescilli ve surların çevresinde bulunan Kırmızı Medresenin yeraldığı 108 nolu ada

TESCİLLİ ANITSAL MİMARİ-1 SUR ÇEVRESİ-1 DAĞKAPI MAHALLESİ TESCİLLİ KIRMIZI MEDRESE'NİN BULUNDUĞU 108 NOLU ADA 		
	Cizre 1986 Yılı İmar Planı	**Cizre 2010 Revizyon İmar Planı**
	Yapı 10.09.1977 tarih ve A-706 nolu karar ile tescillenmiş ve planda gösterilmiştir. -Yapı aynı zaman da suriçinin batı yönündeki sur duvarı üzerine inşa edilmiştir. Plan kararlarına göre yapının çevresind 3, 4 ve 5 katlı yapıların yapılmasına izin verilmişti	Plan kararlarına göre yapının çevresinde 3 ve 5 katlı yapıların yapılmasına izin verilmiştir. Surları içine alan sit sınırları gösterilmiş ve koruma alanı oluşturulmuştur. Yapı koruma alanı içerinde yer almıştır. Plan kararlarında surların geçtiği aks belirtilmiştir. Planda yol genişletme kararı değiştirilmiş, yol ile ilgili yeni kararlar verilmiştir.
		
	Cizre Sur ve Çevresi Koruma Alanı 1/5000 Nazım İmar Planı- 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı	**Cizre 2010 Revizyon İmar Planı (Tadilat Planı)**
	Tescilli yapı planda gösterilmiştir. Adanın içerisinde bulunduğu sur koruma bandının bulunduğu alanın yeşil alan (park) olması kararı verilmiştir. Plan kararlarında surların geçtiği aks belirtilmiştir. Cizre Tescilli Kent Surları Koruma Alanı 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı'nda sur ve çevresi dışında Suriçi ile ilgili yeni bir plan kararı getirilmemiştir. Cizre Tescilli Kent Surları Koruma Alanı 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı'nda da sur ve çevresi dışında Suriçi şile ilgili yeni bir plan kararı getirilmemiştir.	Plan kararlarına göre yapının çevresinde 3 ve 5 katlı yapıların yapılmasına izin verilmiştir. Tescilli yapı planda gösterilmiştir. Yapının çevresi tescil sınırları içerisine alınmıştır. Yapı koruma alanına alınmıştır. Plan kararlarında surların geçtiği aks belirtilmiştir
Değerlendirme	1986 yılında yapının çevresinde plan kararlarına göre 3, 4 ve 5 kat arasında yapılaşma izni verilirken, Cizre 2010 Revizyon İmar Planında ve Cizre 2010 Revizyon İmar Palnı (Tadilat Planı)'ında da yapılaşmada 3, 4 ve 5 katlı yapılaşma izni verilmiştir. Bu durum kentin, surların ve yapının siluetininin bozulmasına neden olmakta ve alandaki baskıyı artırmaktadır. Yapının bulunduğu alanın koruma alanının oluşturulması koruma açısından önemlidir.	

Çizelge 4.10. Dağkapı mahallesi tescilli Ulu Cami'nin bulunduğu 139 nolu ada

<table>
<tr><td rowspan="2">TESCİLLİ ANITSAL MİMARİ-2 DAĞKAPI MAHALLESİ TESCİLLİ ULU CAMİNİN BULUNDUĞU 139 NOLU ADA
</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>Cizre 1986 Yılı İmar Planı</td><td>Cizre 2010 Revizyon İmar Planı</td></tr>
<tr><td></td><td>Yapı 11.11.1982 tarih ve A-3913 nolu karar ile tescillenmiş ve planda gösterilmiştir.

Plan kararlarına göre yapının çevresinde 3, 4 ve 5 katlı yapıların yapılmasına izin verilmiştir.</td><td>Plan kararlarına göre yapının çevresinde 3, 4 ve 5 katlı yapıların yapılmasına izin verilmiştir.

Planda yol genişletme kararı değiştirilmiş, yol ile ilgili yeni kararlar verilmiştir.</td></tr>
<tr><td rowspan="2"></td><td></td></tr>
<tr><td>Cizre Sur ve Çevresi Koruma Alanı 1/5000 Nazım İmar Planı- 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı</td><td>Cizre 2010 Revizyon İmar Planı (Tadilat Planı)</td></tr>
<tr><td></td><td>Tescilli yapı planda gösterilmiştir.

Cizre Tescilli Kent Surları Koruma Alanı 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı'nda sur ve çevresi dışında Suriçi ile ilgili yeni bir plan kararı getirilmemiştir.

Cizre Tescilli Kent Surları Koruma Alanı 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı'nda da sur ve çevresi dışında Suriçi şile ilgili yeni bir plan kararı getirilmemiştir.</td><td>Plan kararlarına göre yapının çevresinde 2, 3 ve 4 katlı yapıların yapılmasına izin verilmiştir.

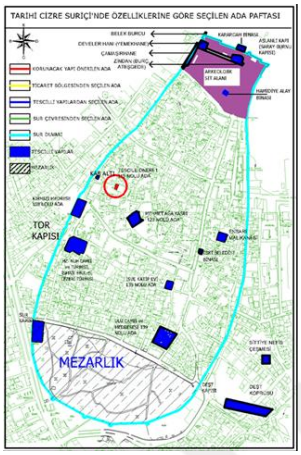
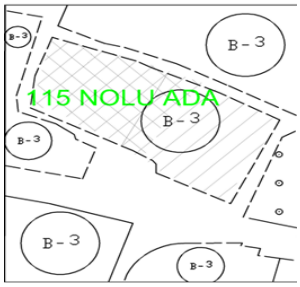
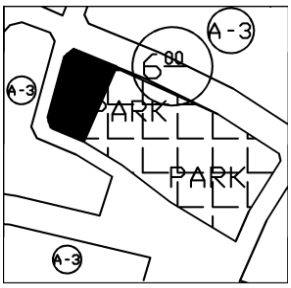
Tescilli yapı planda gösterilmiştir.

Yapı 17.02.2005 tarih ve 178 nolu karar ile koruma alanına alınmıştır.</td></tr>
<tr><td>Değerlendirme</td><td colspan="2">Yapı çevresinde 5 katlı yapılaşmaya izin verilmesi kentin ve yapının silüetini bozmakta ve alandaki baskıyı artırmaktadır.

Yapının bulunduğu alanın koruma bandına alınması koruma açısından önemlidir.</td></tr>
</table>

Çizelge 4.11. Dağkapı mahallesi 115 nolu ada 1 nolu parselde bulunan korunması önerilen yapı

<table>
<tr><td rowspan="2">KORUNMASI ÖNERİLEN YAPI-1

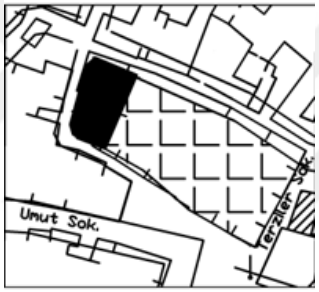
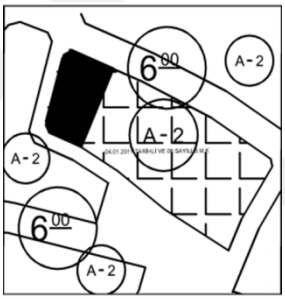
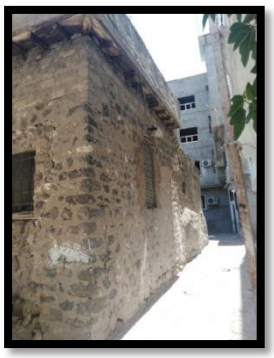
DAĞKAPI MAHALLESİ
115 NOLU ADA

</td><td>
</td><td>
</td></tr>
<tr><td>Cizre 1986 Yılı İmar Planı</td><td>Cizre 2010 Revizyon İmar Planı</td></tr>
<tr><td></td><td>Yapı 1 nolu parselde bulunmaktadır.

Yapı ile ilgili herhangi bir tescil çalışması olmadığı için planda gösterilmemiştir.

Plan kararlarına göre yapının çevresinde 3 katlı yapıların yapılmasına izin verilmiştir.</td><td>Plan kararlarına göre yapının çevresinde 3 katlı yapıların yapılmasına izin verilmiştir.

Yapının bulunğu ada park alanı olarak planlanmıştır.

Planda yol genişletme kararı değiştirilmiş, yol ile ilgili yeni kararlar verilmiştir.

Yapı ile ilgili herhangi bir tescil çalışması olmadığı için planda gösterilmemiştir.</td></tr>
<tr><td rowspan="2"></td><td>
</td><td>
</td></tr>
<tr><td>Cizre Sur ve Çevresi Koruma Alanı 1/5000 Nazım İmar Planı-1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı</td><td>Cizre 2010 Revizyon İmar Planı (Tadilat Planı)</td></tr>
<tr><td></td><td>Yapı ile ilgili herhangi bir tescil çalışması olmadığı için planda gösterilmemiştir.

Cizre Tescilli Kent Surları Koruma Alanı 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı'nda sur ve çevresi dışında Suriçi ile ilgili yeni bir plan kararı getirilmemiştir.

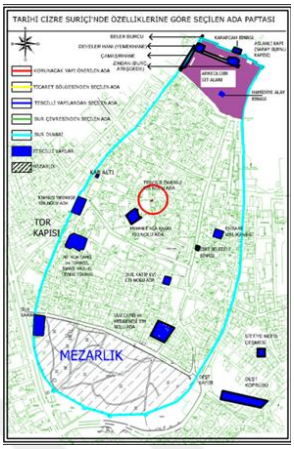
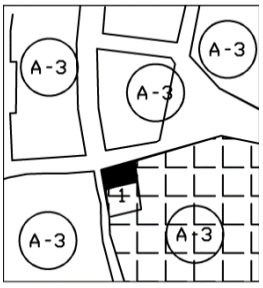
Cizre Tescilli Kent Surları Koruma Alanı 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı'nda da sur ve çevresi dışında Suriçi şile ilgili yeni bir plan kararı getirilmemiştir.</td><td>04.01.2011 tarih ve 06 sayılı belediye meclis kararı ile daha önce park alanı olarak planlanan yapının bulunduğu adada, 2 katlı yapı yapılmasına izin verilmiştir.

Yapı ile ilgili herhangi bir tescil çalışması olmadığı için planda gösterilmemiştir.

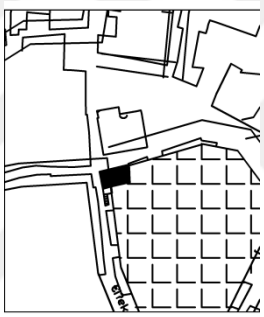
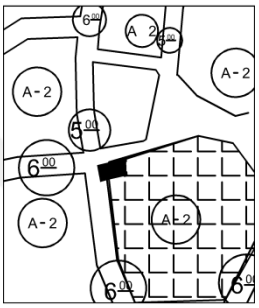
-Plan kararlarına göre yapının çevresind 2 katlı yapıların yapılmasına izin verilmiş olmasına rağmen 4 katlı yapıların yapıldığı görülmüştür.</td></tr>
<tr><td>Değerlendirme</td><td colspan="2">Cizre 2010 Revizyon İmar Palnı (Tadilat Planı)'nda yapının çevresinde yeni yapılaşmalar için 2 kat sınırı ile ilgili karar alınmasına rağmen yapı çevresinde 4 katlı yapılması devam etmektedir. Kaçak yapılaşmalar mevcuttur.

Burada tarihi bir yapı mevcut olup herhangi bir tescillenme çalışması yapılmamış ve burayı koruyacak herhangi bir karar bulunmamaktadır.</td></tr>
</table>

Çizelge 4.12. Dağkapı mahallesi 370 nolu ada 1 nolu parselde bulunan korunması önerilen yapı

<table>
<tr><td>KORUNMASI ÖNERİLEN YAPI-2 DAĞKAPI MAHALLESİ 370 NOLU ADA

</td><td>
</td><td>
</td></tr>
<tr><td></td><td>Cizre 1986 Yılı İmar Planı</td><td>Cizre 2010 Revizyon İmar Planı</td></tr>
<tr><td></td><td>Yapı 1 nolu parselde bulunmaktadır. Yapı ile ilgili herhangi bir tescil çalışması olmadığı için planda gösterilmemiştir.

Plan kararlarına göre yapının çevresinde 3 ve 4 katlı yapıların yapılmasına izin verilmiştir.</td><td>Plan kararlarına göre yapının çevresinde 3 katlı yapıların yapılmasına izin verilmiştir.

Planda yol genişletme kararı değiştirilmiş, yol ile ilgili yeni kararlar verilmiştir.</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td>
</td></tr>
<tr><td></td><td>Cizre Sur ve Çevresi Koruma Alanı 1/5000 Nazım İmar Planı- 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı</td><td>Cizre 2010 Revizyon İmar Planı (Tadilat Planı)</td></tr>
<tr><td></td><td>Yapı ile ilgili herhangi bir tescil çalışması olmadığı için planda gösterilmemiştir.

Cizre Tescilli Kent Surları Koruma Alanı 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı'nda sur ve çevresi dışında Suriçi ile ilgili yeni bir plan kararı getirilmemiştir.

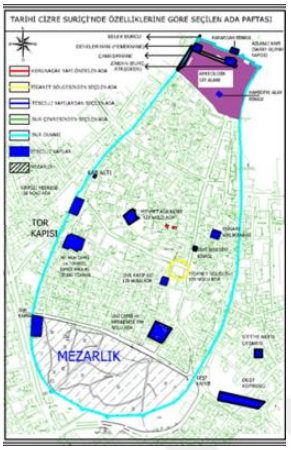
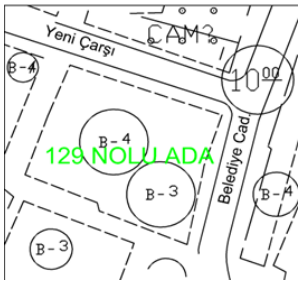
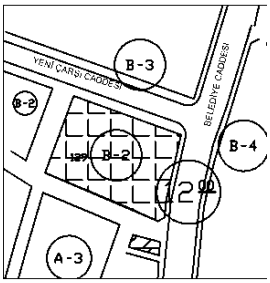
Cizre Tescilli Kent Surları Koruma Alanı 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı'nda da sur ve çevresi dışında Suriçi şile ilgili yeni bir plan kararı getirilmemiştir.</td><td>Yapı ile ilgili herhangi bir tescil çalışması olmadığı için planda gösterilmemiştir.

Plan kararlarına göre yapının çevresinde 2 katlı yapıların yapılmasına izin verilmiştir.</td></tr>
<tr><td>Değerlendirme</td><td colspan="2">Cizre 1986 İmar Planı'nda yapının çevresindeki yapılaşma kat sınırı 4 kat iken, 2010 Revizyon İmar Planı (Tadilat Planı)'nda en fazla 2 kat ile sınırlandırılmış, bu durum koruma açısından önemli bir adımdır.

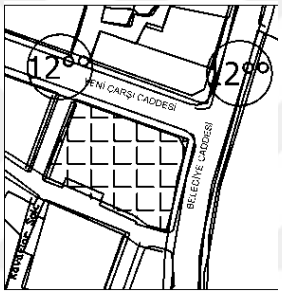
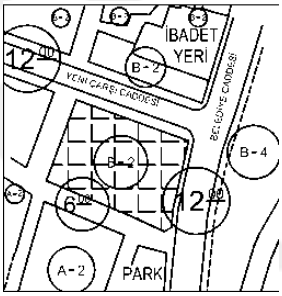
Cizre 2010 Revizyon İmar Planı'nda yol genişletme çalışması önerilmiş ancak bu durum tarihi ize sahip dokuya zarar verecektir.

Burada tarihi bir yapı mevcut olup herhangi bir tescillenme çalışması yapılmamış ve burayı koruyacak herhangi bir karar bulunmamaktadır.</td></tr>
</table>

Çizelge 4.13. Dağkapı mahallesi geleneksel ticaret bölgesinde bulunan 129 nolu ada

<table>
<tr><td rowspan="2">GELENEKSEL TİCARET BÖLGESİNDEN ÖRNEK-1
DAĞKAPI MAHALLESİ
129 NOLU ADA

</td><td>
</td><td>
</td></tr>
<tr><td>Cizre 1986 Yılı İmar Planı</td><td>Cizre 2010 Revizyon İmar Planı</td></tr>
<tr><td></td><td>Planda adanın çevresinde yapılaşma kat sınrıı için 3 ve 4 katlı yapılaşmaya izin verilmiştir.

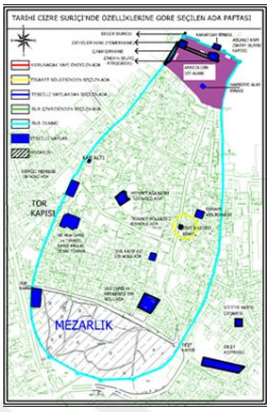
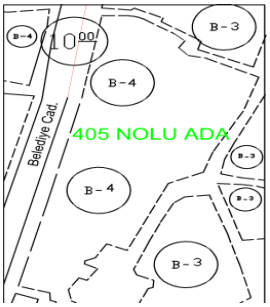
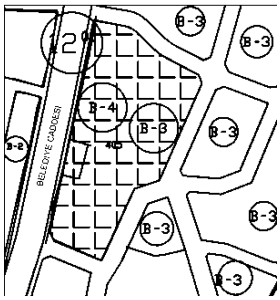
Bu alan suriçinin geleneksel ticaret aksı içerisinde ticaret fonksiyonu bulunan yapıların arasında yer almaktadır.</td><td>Plan kararlarına göre seçilen adanın çevresinde konut bölgesinin bulunduğu kısımlarda 3 katlı, Yeni çarşı'nın bulunğu aks üzerindeki alanlarda 2 ve 3, Beldesiye Caddesi'nin bulungu alanlarda 3 ve 4 katlı yapıalrın yapılmasına izin verilmiştir.

Planda yol genişletme kararı değiştirilmiş, yol ile ilgili yeni kararlar verilmiştir.</td></tr>
<tr><td rowspan="2"></td><td>
</td><td>
</td></tr>
<tr><td>Cizre Sur ve Çevresi Koruma Alanı 1/5000 Nazım İmar Planı- 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı</td><td>Cizre 2010 Revizyon İmar Planı (Tadilat Planı)</td></tr>
<tr><td></td><td>Cizre Tescilli Kent Surları Koruma Alanı 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı'nda sur ve çevresi dışında Suriçi ile ilgili yeni bir plan kararı getirilmemiştir.

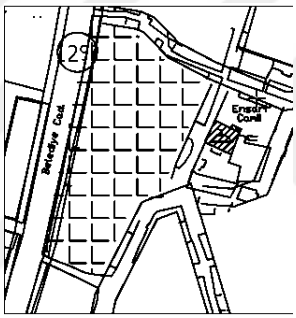
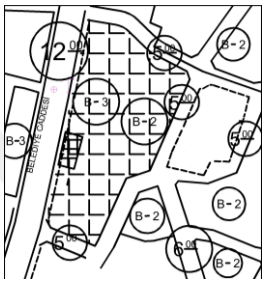
Cizre Tescilli Kent Surları Koruma Alanı 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı'nda da sur ve çevresi dışında Suriçi şile ilgili yeni bir plan kararı getirilmemiştir.</td><td>Plan kararlarına göre seçilen adanın çevresinde konut bölgesinin bulunduğu kısımlarda 2 katlı, Yeni çarşı'nın bulunğu aks üzerindeki alanlarda 2 katlı, Beldesiye Caddesi'nin bulungu alanlarda 4 katlı yapıların yapılmasına izin verilmiştir.</td></tr>
<tr><td>Değerlendirme</td><td colspan="2">Cizre 1986 İmar Planı'nda yapının çevresindeki yapılaşma kat sınırı 3 ve4 kat iken, Cizre 2010 Revizyon İmar Planı (Tadilat Planı)'nda çoğunlukla 2 kat ve az sayıda 4 kat ile sınırlandırılmış, bu durum koruma açısından önemli bir adımdır.

Alanın ticaret alanı olması nedeniyle oluşan yoğunluğa göre araç ve yaya ulaşımına yönelik trafiği rahatlatacak alana özgü bir plan kararı bulunmamaktadır.</td></tr>
</table>

Çizelge 4.14. Alibey mahallesi geleneksel ticaret bölgesinde bulunan 405 nolu ada

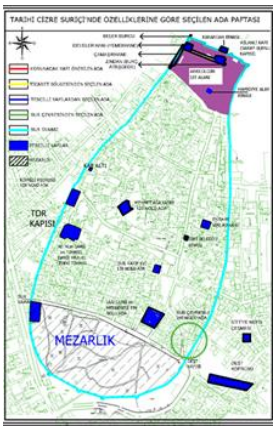
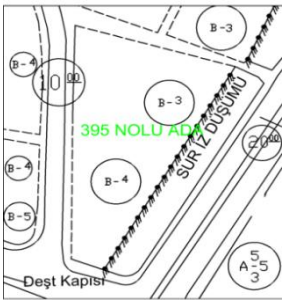
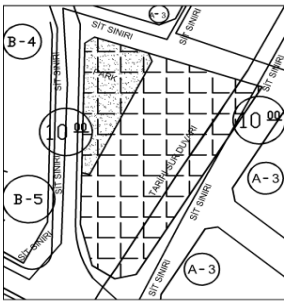
<table>
<tr><td rowspan="2">GELENEKSEL TİCARET BÖLGEDEN ÖRNEK-2
ALİBEY MAHALLESİ
405 NOLU ADA

</td><td>
</td><td>
</td></tr>
<tr><td>Cizre 1986 Yılı İmar Planı</td><td>Cizre 2010 Revizyon İmar Planı</td></tr>
<tr><td></td><td>Planda adanın çevresinde yapılaşma kat sınrıı için Belediye Caddesi’ne bakan tarafta 4, ara kısımlarda ise 3 katlı yapılaşmaya izin verilmiştir.

Bu alan suriçinin geleneksel ticaret aksı içerisinde ticaret fonksiyonu bulunan yapıların arasında yer almaktadır.</td><td>Plan kararlarına göre seçilen adanın çevresinde konut bölgesinin bulunduğu kısımlarda 3 katlı, Beldesiye Caddesi’nin bulunduğu alanlarda 2 ve 4 katlı yapıalrın yapılmasına izin verilmiştir.

Planda yol genişletme kararı değiştirilmiş, yol ile ilgili yeni kararlar verilmiştir.</td></tr>
<tr><td rowspan="2"></td><td>
</td><td>
</td></tr>
<tr><td>Cizre Sur ve Çevresi Koruma Alanı 1/5000 Nazım İmar Planı- 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı</td><td>Cizre 2010 Revizyon İmar Planı (Tadilat Planı)</td></tr>
<tr><td></td><td>Cizre Tescilli Kent Surları Koruma Alanı 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı’nda sur ve çevresi dışında Suriçi ile ilgili yeni bir plan kararı getirilmemiştir.

Cizre Tescilli Kent Surları Koruma Alanı 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı’nda da sur ve çevresi dışında Suriçi şile ilgili yeni bir plan kararı getirilmemiştir.</td><td>Ticari fonksiyon özelliği gösteren bu alanda plan kararlarına göre seçilen adanın çevresinde konut bölgesinin bulunduğu kısımlarda 2 katlı, Beldesiye Caddesi’nin bulunduğu alanlarda 3 katlı yapıların yapılmasına izin verilmiştir.</td></tr>
<tr><td>Değerlendirme</td><td colspan="2">Yapılaşma kat sınırının Cizre 2010 Revizyon İmar Planı (Tadilat Planı) ile 2 ve 3 kata kadar düşmesi önemli bir adımdır. Alanın ticaret alanı olması nedeniyle oluşan yoğunluğa göre araç ve yaya ulaşımına yönelik trafiği rahatlatacak, alanın niteliği gözönüne alınarak buraya özgü bir plan kararı bulunmamaktadır.</td></tr>
</table>

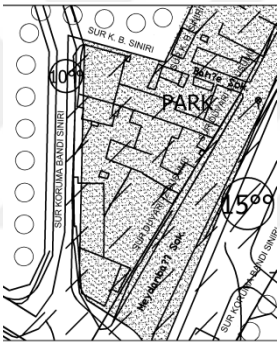
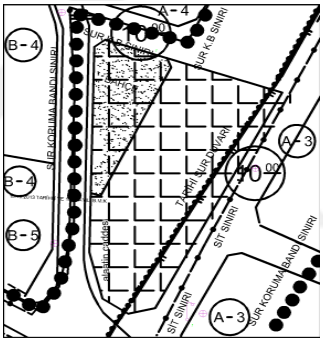
Çizelge 4.15. Alibey mahallesi Sur Bölgesinde bulunan 395 nolu ada

<table>
<tr><td>SUR ÇEVRESİ-2
ALİBEY MAHALLESİ
395 NOLU ADA

</td><td>
</td><td>
</td></tr>
<tr><td></td><td>Cizre 1986 Yılı İmar Planı</td><td>Cizre 2010 Revizyon İmar Planı</td></tr>
<tr><td></td><td>11.11.1982 tarih ve -706 Nolu karar ile kent surları tescillemiş ve planda gösterilmiştir.

Sur çevresine 3, 4 ve 5 katlı yapıların yapılması burası için uygun olmayıp alan baskıyı artmıştır.</td><td>Surları içine alan sit sınırları gösterilmiş ve koruma alanı oluşturulmuştur.

Sur çevresinde 3,4 ve 5 katlı yapı yapılmasına izin verilmiştir.

Tescil sınırları içerisinde seçilen adanın bir kısmının park alanı olması kararı verilmiştir.

Planda yol genişletme kararı değiştirilmiş, yol ile ilgili yeni kararlar verilmiştir.</td></tr>
<tr><td></td><td>
</td><td>
</td></tr>
<tr><td></td><td>Cizre Sur ve Çevresi Koruma Alanı 1/5000 Nazım İmar Planı- 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı</td><td>Cizre 2010 Revizyon İmar Planı (Tadilat Planı)</td></tr>
<tr><td></td><td>Surlar koruma bandı içerisine alınmıştır.

Koruma bandı park alanına dönüştürülmüştür.

Sur çevresinde otopark kararı bulunmaktadır.</td><td>Surlar koruma bandı içerisine alınmıştır.

Koruma bandı içerisinde bulunan ve 2010 Revizyon İmar Planı'nda park alanı kararı verilen alan, bu planda bahçe alanı olması kararı verilmiştir.

Sur çevresinde 3, 4 ve 5 katlı yapılaşmaya izin verilmiştir.

Surların üzerine niteliksiz çok katlı yapıların yapılması uygun değildir.</td></tr>
<tr><td>Değerlendirme</td><td colspan="2">Planlarda sur çevresine çok katlı yapıların yapılmasına izin verilmesi buranın tahrip olup yok olmasını hızlandırmıştır.

Koruma Amaçlı İmar Planında koruma bandının park alanına dönüştürülmesi, surun çevresinde park alnının oluşturulması, kararı surların çevresinin açılarak meydana çıkması açısından olumlu bir adımdır.

Koruma bandına alınan alanda kaçak yapılaşmanın önüne geçilmelidir. Bu durum Kentin ve surların silüetini de bozmaktadır.</td></tr>
</table>

Daha detaylı incelenen ve yapılan Cizre 1986 İmar Planı, Cizre 2010 Revizyon İmar Planı, Cizre 2010 Revizyon İmar Planı (Tadilat Planı), Cizre Sur ve Çevresi Koruma Alanı 1/5000 Nazım İmar Planı ile 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planlarına ait imar planlarının değerlendirilmesi sonucunda;

Plan kararlarında geleneksel tarihi dokunun etrafında 5 katlı yapıların yapılması kentin silüetini bozmakta olup bu kat yüksekliklerinin burası için uygun olmadığı görülmektedir.

Korumaya değer yapıların çevresinde yol genişletme önerilmiştir. Bu durumun burada bulunan tarihi dokuya zarar vereceği düşünülmektedir.

Plan kararlarında verilen kat sınırına uyulmadığı, birçok yapının plan kararlarına aykırı olarak yapıldığı anlaşılmaktadır.

Cizre 1986 İmar Planı'nda geleneksel dokunun bulunduğu alanlarda kat sınırı 3 ve 4 arasında değişirken, Cizre 2010 Revizyon İmar Planı (Tadilatı Planı)'nda bu sınırı 2 ve 3 kat olarak alınmıştır. Bu da alanın korunması adına önemli bir adımdır.

Ticaret bölgesinin ve geleneksel dokunun bulunduğu bölgelerde alanın fonksiyonu göz önüne alındığında, araç ve yaya trafiğinin yoğunluğunu azaltacak, alana özgü bir plan kararı bulunmamaktadır.

Yapılan alan çalışmasına göre, Suriçi bölgesinde tescile değer tarihi anıtsal ve sivil mimari yapıların varlığı mevcuttur.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Cizre sur içi bölgesinin irdelenmesi ile;

Cizre'nin geçmiş tarihi ve günümüze kadar ulaşmış sivil ve anıtsal mimari yapıları bu alanın önemini ortaya koymuştur. Alanın tamamına yakın kısmında ve geleneksel dar sokakların etrafında çok katlı yapıların olması alanda herhangi bir koruma çalışmasının olmadığını göstermektedir.

Alanın 1950 yılına ait fotoğrafında Suriçi bölgesinde seyrek bir yapılaşmanın varlığı görülmektedir. Alanda mezarlık alanı ile birlikte geniş ve boş alanların bulunduğu görülmektedir.

Cizre'nin fiziksel yapısının günümüze kadar meydana gelen gelişiminde yapılan imar planlarının yetersiz kaldığı görülmüştür. İlk imar planı 1971 yılına tarihlenmesine rağmen plana ulaşılamamış olması nedeniyle yerleşim üzerinde ne tür kararlar verildiği irdelenememiştir. Ancak sözlü görüşmeler ve alanda yapılan gözlemler ile uygulamada korumacı bir yaklaşımın bulunmadığı, yapılaşma kararlarının kontrolsüz olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durum alanda çok katlı yapılaşmaların oluşmasına yol açmış ve tarihi dokuya zarar vermiştir. Aynı zamanda nüfus hareketlerini alanın fiziksel yapısına etkisi olmuş ve yeni mahalleler oluşmuştur.

Tescilleme çalışmalarının 1977 yılında sadece tek bir yapı ile gerçekleşmiş olması daha sonraki tescilleme çalışmaların 1982 yılında birkaç anıtsal yapı üzerinden yapılması alandaki tarihi sivil mimari yapıların korunması konusunda gereken önemin verilmediği sonucunu doğurmaktadır.

1986 yılına tarihlenen planda alan ile ilgili kat yükseklikleri, kaldırım, yeşil alan ve yol genişliklerine ait kararlar verilmiştir.

Tescilli anıtsal yapılar planda işaretlenmiş olmasına rağmen, anıtsal yapıların yanındaki parsel veya adalarda 5 kata kadar yapılaşma izni verildiği görülmektedir.

2006 yılında ilk sivil mimari yapının tescili gerçekleşmiştir. Sivil mimari yapıların tescillenerek koruma altına alınmasında geç kalınması alandaki birçok sivil mimari yapının zarar görmesindeki en büyük etmenlerden biri olmuştur. Günümüzde de sivil yapıların tespit ve tescil işlemleri devam etmektedir.

Türkiye'de koruma yasalarında yaşanan gecikmeler de alanın korunması konusunda kararların geç alınmasına yol açmıştır. Buraya ait bir koruma planlaması ya da koruma kararı alınmasında geç kalınmış, geleneksel doku ve tarihi yapılar zarar görmüştür.

İç kale ile ilgili 2009 yılında alınan koruma kararları doğrultusunda alanın niteliksiz yapılardan temizlenmesi koruma adına önemli bir adımdır. Aynı zamanda bu durum korumanın bir bütün olarak ele alınması açısından da önemlidir.

Özelikle geç de olsa İçkale bölgesi için 2010 yılında arkeolojik sit ilanı edilmesi korumayı tek yapı ölçeğinden çevre ölçeğine taşıyarak daha önemli adımların atılmasının yolunu açmıştır.

2010 yılında surların 3 bölgeye ait koruma alanı, surların tümünü kapsayacak şekilde genişetilerek koruma alanının oluşturlması kararı surların ve çevresinin korunması konusunda ele alınması açısından önemlidir.

2010 yılında Cizre Belediyesi'ne bağlı KUDEB Birimi kurulmuş ve aynı yıl birim tarafından surlara ait tespit rölövesi çalışması yapılmıştır. Bu durum Cizre için koruma çalışmalarında kurumsal anlamda çalışmalar yapılmasında önemli adımlardan olmuştur.

2010 yılında alanla ilgili revize imar planı yapılmıştır. 2010 yılında yapılan bu plan üzerinde gerekli görülen durumlarda prasel ya da ada bazında tadilatlar yapılmıştır. Bu tadilat kararları ile tarihi izlerin yoğun olduğu bölgelerde 1986 İmar Planı kararında verilen 3 ve 4 katlı yapılaşma kararının 2 ve 3 kata düşürülmesi olumlu bir yaklaşım olarak görülmektedir. Ancak bu plan, alanın tamamını kapsayan koruma planlaması niteliğinde yapılmamıştır.

Bu planın aynı zamanda ana yol akslarında çok katlı yapılaşamayı teşvik ettiği, yol genişletmesi kararı verildiği görülmektedir. Bu durum tarihi izlere sahip yapıların zarar görmesine yol açmıştır.

2012 yılında Şırnak Valiliği tarafından başlatılan "Şehr-i Nuh Diriliyor Projesi" koruma adına kapsamlı bir çalışmadır. Bu proje kurumsal yaklaşım açısından önemli bir aşamaya gelindiğini göstermektedir.

Sur koruma bandı kararı sur çevrelerinin temizlenerek surların ortaya çıkarılması açısından önemlidir. Yanı sıra "Şehr-i Nuh Diriliyor Projesi" ile İç kale için alınan kararlar, koruma açısından olumlu adımlar olmasına karşın, korumanın parçacıl olarak ele alınması alanın bütün olarak korunasını sağlamamaktadır.

Koruma çalışmalarında parçacıl uygulamaların yanı sıra, Suriçi bölgesinin tamamının ele alındığı bütüncül (kentsel ölçekte) çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Tez kapsamında daha detaylı incelenen adalarda çok katlı yapılaşmaların olduğu, bu yapıların alanın silüetini bozduğu görülmüştür. Alanın bütünlüğü ve alandaki dokunun korunması açısından tarihi dokunun olması gereken kat yüksekliklerinden arındırılmış, alanının silüetini bozmayacak, orijinaline daha yakın, geleneksel dokuya uyumlu bir planlamanın yapılması gereklidir.

Arkeolojik alanda yapılan kazı çalışmalarının koruma adına önemli olduğu görülmekle birlikte, bu alanın çalışmalarının tamamlanması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekmektedir.

Niteliksiz ve çok katlı yapılaşmanın yoğun olduğu Suriçi Bölgesi'nde, yerel halkın koruma bilincine yeterince sahip olmadığı düşünülmektedir. Bu amaçla; alanın sahip olduğu kültürel değerlerin sürdürülebilirliği için, yerel halkın alanın korunması konusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

Suriçi Bölgesi'nde artan yoğunluğa karşın, araç ve yaya yolları yetersiz kalmaktadır. Bu amaçla, araç ve yaya trafiğinin doğru kurgulanması ve bazı bölgelerin yayalaştırılmasıyla buna çözüm üretilmesi önerilmektedir.

6. KAYNAKLAR

Ahunbay, Z. 2017. Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. YEM (Yapı Enstitüsü Merkezi) Yayınları, İstanbul.

Aktaş, M. 2015. Kentsel Koruma Alanlarındaki Yasal ve Kurumsal Değişikliklerin Tarihi Çevreye Etkisi-Karaköy Perşembe Pazarı Bölgesi Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Alkan, A. 1994. Konya Tarihi Kentinin Planlama Sorunları. Konya

Alper, M. 1980. Belçika'da Kent Ölçeğinde Koruma ve Yenileme Çalışmaları Örnek: Brugge. ***Arkitek Dergisi,*** 1980 (3): 99-101.

Altinöz, G. 2016. Kültürel Miras ve Koruma Anlayışının Tarihsel Gelişimi. Derleyen; Ersoy, M. Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük. Ninova Yayınları, 310-312, İstanbul

Anonim. 2012. Cizre Kültür Envanteri. Cizre Belediyesi. Cizre

Anonim. 2012. Şırnak Kültür Envanteri. Editör; Top, M. Şırnak Valiliği, Şırnak.

Aydın, H. (2019, Eylül 15). Cizre Tarihi Yerleşimin Koruma Açısından İrdelenmesi Yüksek Lisans Tez Çalışması Kapsamında Yapılan Sözlü Görüşme. (N. Tan, Röportaj Yapan)

Aykaç, P. 2009. Kentsel Arkeolojik Alanlarda Tasarım Süreci. ***TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi,*** (14/1): 36-42.

Bildiş, A. 2006. Kentsel Koruma Bağlamında Eski Kentlerin Geliştirilmesine Yönelik Bir Araştırma; Tokat-Zile Örneğinde İrdelemeler. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Can, C. 1993. Kentsel Koruma Alanları ve Koruma Sorunları. ***Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Dergisi***, 36 (1-2): 307-314.

Cizre Kültür Envanteri, 2012.

Cizre Müzesi Teşhir Tanzim Sunumu, 2019.

Çatalbaş, O. 2018. Tarihi Kent Peyzajlarını Koruma; Antalya Kaleiçi Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı, Antalya.

Çelik, D., ve Yazgan, M. E. 2007. Kentsel Peyzaj Tasarımı Kapsamında Tarihi Çevre Korumaya Yönelik Yasa ve Yönetmeliklerin İrdelenmesi. ***Bartın Orman Fakültesi Dergisi,*** *9*(11): 1-10.

Dağabakan, A. 2012. Tarihi Yerleşimlerin Yeniden Canlandırılması Çalışmalarında Süreç Yönetimi Mdellerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Dinçer, İ. 2016. Kentsel Koruma Kavramı ve Evrimi. Derleyen; Ersoy, M. Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük. Ninova Yayınları, 228-234, İstanbul

Ertekin, M., Z. 2005. Cizre'deki Mimari Eserler. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Gandur, M., Y. 2008. Ortaçağ Cizre Tarihi. Çeviren; Bedirhanoğlu, F. Beşir Yayınları, Ankara.

Gül, İ. 2014. Tarihi ve Beşeri Coğrafya Bağlamında Cizre İlçesinde Sosyal Yapıda Toplumsal Değişme ve Modernleşme. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Esntitüsü, İstanbul.

Güler, M., ve Ekinci, Y. 2010. Tarihi Çevre Korumanın Yönetsel Boyutu ve Alan Yönetimi. ***Çağdaş Yerel Yönetimler,*** *19* (3): 1-24.

Gülersoy, N., Z. 2003. İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Sit, Koruma Ders Notları. İstanbul

Hasol, D.2010. Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü. YEM (Yapı Enstitüsü Merkezi) Yayınları, İstanbul.

Kamacı, E. ve Örmecioğlu, H.T. 2006. Kentsel Sit Alanlarında Kentsel Dönüşüm Problematiği: Antalya Kaleiçi. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara

Kan, H. 2009. Taraklı Yerleşimindeki Tarihi Dokunun Sürdürülebilirliği Bağlamında Kentsel Koruma ve Geliştirme Stratejileri. Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bartın.

Karademir, D. 2015. Cizre İlçesi Yerleşmeleri. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Esnstitüsü Coğrafya Anabilimdalı, Şanlıurfa.

Kejanlı, D. T., Akın, C. T., & Yılmaz, A. 2007. Türkiye'de Koruma Yasalarının Tarihsel Gelişimi. ***Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,*** *6* (19): 179-196.

Keser Kayaalp, E. 2012. Cizre'de Bir Antik Dönem Kulesi. Uluslarası Bilim, Düşünce ve Sanattta Cizre Sempozyumu Bildirileri. Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 446-447, İstanbul.

Keleş, R. 1998. Kentbilim Terimleri Sözlüğü. İmge Yayınevi, Ankara.

Kocakoyun, H. 2009. Antalya Kaleiçi Yerleşiminin Doğal, Kültürel ve Tarihi Miras Olarak İncelenmesi ve Alanın Turizm Açısından Sürdürülebilir Kullanımı. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.

Koçan, N. 2004. Tarihi Özellikleriyle Safranbolu Kenti- Çarşı Kesimi ve Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Fen Bilimleri, Bartın.

Koçan, N., ve Çorbacı, Ö., L. 2012. Tarihi Çevreleri Koruma Sürecinde Yeni Yaklaşımlar: Kongre Turizmi, Safranbolu Çarşı Örneğinde Bir Araştırma. ***Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi***, 3 (2): 31-36.

Koyuncu, M. 2008. İlk İslam Fetihleri Döneminde El-Cezire Bölgesi ve İslamlaşma Süreci. ***SAÜ Fen Edebiyat Dergisi,*** 10 (1): 131-140.

Laflı, E. 2012. Eskiçağ'da Cizre Arkeolojisi ve Tarihi. Uluslarası Bilim, Düşünce ve Sanattta Cizre Sempozyumu Bildirileri. Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 15-21, İstanbul.

Anonim. 1981. Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi (Cilt 13). Milliyet Gazetecilik Yayınları, İstanbul.

Madran, E. 2001. Tarihi Dokuda Yeni Yapılaşma Koruma İmar Planları ve Antalya Kaleiçi Örneği. *Mimarlık* Dergisi, (297): 32-34.

Madran, E. 2009. Tarihi Çevrenin Tarihi Osmanlıdan Günümüze Tarihi Çevre: Tavırlar-Düzenlemeler. ***TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi***, (14/1): 6-15.

Madran, E. 2016. Kültürel Koruma Mevzuatının Ülkemizdeki Gelişimi. Derleyen; Ersoy, M. Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük. Ninova Yayınları, 303-305, İstanbul

Onur, D. 2018. Kentsel Dönüşüm ve Tarihi Alan Koruma Yöntemi Türkiye'de Ankara, Konya ve Edirne Örneklerinde Kentsel Dönüşüm Nedeniyle Mekanda Yaşanan Sorunlar ve Bir Model Önerisi. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Özalp, Y. (2019, Agustos 30). Cizre Tarihi Yerleşimin Koruma Açısından İrdelenmesi Yüksek Lisans Tez Çalışması Kapsamında Yapılan Sözlü Görüşme. (N. Tan, Röportaj Yapan)

Öztekin, D. 2010. Sosyal ve Fiziksel Çevre Bağlamında Koruma Planları Antalya Kaleiçi Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri, İstanbul.

Saban, S. (2012). Tarih ve Medeniyet Bağlamında Cizre. Çeviren: Güneş, H. ***Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi****, 3*(6): 154-162.

Saçık, K. 2018. Mimarlıkta Topoğrafya: Turgut Cansever Eserleri ile Safranbolu, Beypazarı ve Odun Pazarı Örnekleri. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Sarı, E. 2016. Halk Efsaneleri. Nokta E-Kitap, Antalya.

Şehr-i Nuh (Cizre) Diriliyor Projesi Sunumu, 2012.

Sert, A. 2013. Cizre(Şırnak) Tescilli Kent Surları Koruma İmar Koruma İmar Planı Raporu .

Şengül, B., A. 2014. Cizre Kırmızı Medrese: Mimari, İktidar ve Tarih. ***Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırma Dergisi***, (38): 169-198.

Şırnak Kültür Envanteri Kitabı, 2012.

Tanyeli, U. 1979. Korumanın İşlevi Üzerine Gözlemler. ***Mimarlık Dergisi***, (158): 31-33

Tek, E. 1993. Koruma ve Uygulamada Brüksel Örneği. *Ulusal Koruma Planlaması Semineri II,* Yıldız Üniversitesi Oditoryumu, İstanbul, Yıldız Üniversitesi Fakülte Yayın No:94067.

Tuncel, M. 1999. Adını Kuruluş Yerinden Alan Şehirlere Örnek. Hz Nuh'tan Günümüze Cizre Sempozyumu Bildirisi. Cizre Kaymakamlığı, 47-61, İstanbul.

Tuncer, O., C. 1973. Mardin-Cizre Kırmızı Medrese. ***Vakıflar Dergisi,*** 5: 425- 434.

Türkoğlu, H. 2018. Kıyı Alanlarındaki İmar Uygulamalarının Kentsel Koruma Alanlarına Etkisi: Antalya Kaleiçi Örneği .Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Tüzün, M. 2014. Cizre Tarihi I-II. Nubihar Yayınları, İstanbul.

Yaşin, A. 2011. Tarih, Kültür ve Cizre. Kent Işıkları, İstanbul.

Yazgan, M. E., ve Erdoğan, E. 1992. Tarihi Çevrelerde Peyzaj Planlama. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü Peyzaj Mimarisi Derneği Yayınları, Ankara.

Yiğit, İ. 1999. Kuruluşundan Mervaniler Dönemine Kadar Cizre. Hz Nuh'tan Günümüze Cizre Sempozyumu Bildirisi. Cizre Kaymakamlığı, 53-61, İstanbul.

Yıldız, M. Z., ve Bayram, S. 2008. GAP Bölgesinde Kentleşme Hareketleri (1927-2000). ***Doğu Coğrafya Dergisi,*** 13(19): 239-301.

Yıldız, M. Z., Haykır, M., ve Erdem, E. 2010. Cizre'nin Kentsel Gelişim Süreci. Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu Bildirileri. Şırnak Üniversitesi Yayınları, 223-240, Şırnak.

İnternet Adresleri

Google. Erişim: (https://antalya.ktb.gov.tr/TR-68292/kaleici2.html). Erişim Tarihi ve Saati: 14.08.2019,20:23.

Google. Erişim: (https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14268/avrupa-mimari-mirasinin-korunmasi-sozlesmesi.html). Erişim Tarihi ve Saati: 10.12.2019,14:55.

Google. Erişim: (www.aktuelarkeoloji.com.tr/cizre-ickale). Erişim Tarihi ve Saati: 10.12.2019,18:28.

Google. Erişim: (www.discusmedia.com/maps/bruges_city_maps/6425/). Erişim Tarihi ve Saati: 10.12.2019, 14:51.

Google. Erişim: (www.etstur.com/letsgo/belcika-hayallerinizin-otesinde-bir-yolculuga-cagiriyor/). Erişim Tarihi ve Saati: 10.12.2019,14:53.

Google Erişim: (www.kafakampus.comhttps://www.kafakampus.com/5-madde-ile-belcika/belcika-haritasi/?amp). Erişim Tarihi ve Saati: 10.12.2019, 14:41.

Google. Erişim: (www.safranboluevleri.net/category/safranbolu-resimleri-2/). Erişim Tarihi ve Saati: 10.12.2019,17:45.

Google. Erişim: (www.safranboluevleri.net/safranbolu-haritasi/safranbolu-harita3/). Erişim Tarihi ve Saati: 10.12.2019,15:04.

Google. Erişim: (www.icomos.org.tr/?Sayfa=Icomos&dil=tr). Erişim Tarihi ve Saati: 10.12.2019,18:12.

Google. Erişim: (www.tuik.gov.tr). Erişim Tarihi ve Saati: 10.10.2019,10:12.

EKLER

Ek.1: 2010 Cizre Revizyon İmar Planı (Tadilat Planı) Plan Hükümleri

1. Yapılarda Deprem Yönetmeliğine uyulacaktır.
2. Otopark Yönetmeliğine uyulacaktır.
3. Yapılarda çatı kat ve çekme kat yapılamaz.
4. Sanayi alanlarında TAKS=0.40 olup yapı yüksekliği sanayi yapısının özelliğine göre belediyesince belirlenecektir.
5. Sanayi ve küçük sanayi alanlarında çevre sorunları konusunda ilgili kuruluşların talebi halinde gerekli önlemler alınacaktır.
6. T.E.K Yönetmeliği'ne uyulacaktır.
7. Planda ve yapılaşma koşularında belirtmeyen hususlarda "3194 Sayılı İmar Kanunu ve 3030 Sayılı Kanun Dışında Kalan Belediyeler Tip İmar Yönetmeliği" ne uyulacaktır.
8. "2918 ve 3176 Sayılı Karayolları ve Karayolu Kenarında Yapılacak Yapılar ile İlgili Yasa ve Yönetmelikler" geçerlidir.
9. Bütün yapılarda jeolojik raporda belirtilen hususlara uyulacaktır.
10. Lağım mecrası ve fosseptik çukurları için 19.03.1979 gün ve 13783 sayılı Resmi Gazete de yayınlanan "Lağım Mecrası Mümkün Olmayan Yerlerde Yapılacak Çukurlara Ait Yönetmelik" hükümleri geçerlidir.
11. Ortak kullanım alanlarında yol, yeşil alan gibi kullanışlar kamu eline geçmeden yapı izni verilemez.
12. Küçük sanayi sitesi kapsamında inşa edilecek yapılarda Sanayi Bakanlığı'nın yürürlükteki atölye ve genel idari hizmet binalarına ait standartlara uyulacaktır.
13. Konut dışı Kentsel Çalışma Alanlarında E=0.50, Hmax= 9.50 ve en küçük parsel büyüklüğü 2000 metredir. İçerisinde motel ve lokanta bulunabilen akaryakıt satış ve bakım istasyonları, resmi ve sosyal tesisler, kokusuz ve atık ve artık bırakmayan ve çevre sağlığı yönünden tehlikesi olmayan imalathaneler ile patlayıcı, parlayıcı ve yanıcı maddeler içermeyen depolar yapılabilir. Bu alanlarda plan değişikliği yapmadan resmi kurum alanları için kamulaştırma yapılabilir.

Konut Dışı Kentsel Çalışma Alanlarında yapılacak olan akaryakıt ve bakım istasyonları, "Petrol Piyasası Kanunu" uyarınca 16.09.2005 tarih ve 25938 sayılı Resmi Gazetede Yayınlanarak yürürlüğe giren "Petrol Piyasası Kontrol Yönetmeliği'nin 37. Maddesinde belirtilen mesafe şartlarına uyulacaktır.

14. Tüm yapı adalarında arka bahçe mesafesi h/2'dir. Ancak bu durumda yapı derinliği 12 m'den az kalması halinde arka bahçe mesafesi en az 2 m olmak kaydıyla arka bahçe mesafesi h/2 olarak uygulanmaz.
15. Bitişik ve ön bahçesiz yapı düzeni önerilen adalarda parsel sınırı dışına kapalı ve açık çıkma yapılamaz. Ancak daha önceki uygulamalar sonucunda bitişik parsellerinde de parsel sınırı dışına kapalı ve açık çıkma yapılmış yapı var ise oluşmuş çıkma mesafelerine uygun olarak kapalı ve açık çıkma yapılabilir.
16. İki yoldan cephe alan parsellerde (h/2) arka bahçe mesafesi aranmaz.
17. Plan bölgesi içersisindeki dere yataklarında DSİ'nin görüşü alınmadan uygulama yapılamaz.
18. 10.08.2005 tarih ve 25902 sayılı resmi gazatede yayınlanarak yürürlüğe giren "İş Yeri Açma ve Çalışma Ruhsatlarına İlişkin Yönetmelik'in 16. Maddesine uyulacaktır.
19. Meskûn konut alanlarında ada etütleri yapılıp belediye encümenince onaylandıktan sonra uygulama yapılacaktır. Bu alanlarda parsellerin konum ve büyüklüklerine göre serbest yapı nizamı uygulanabilir. (Ayrık, Bitişik İkiz yapı nizamı). Bu durum ada etütlerinde kitle ve ölçülü olarak belirtilecektir.
20. Koruma bölgesi olarak belirtilen alanlarda (sur içi ve çevresi ile tescilli yapıların çevresi) koruma amaçlı imar planı hazırlanıp Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nca onaylandıktan sonra uygulama yapılacaktır.

Ek-2: Cizre Tescilli Kent Surları Koruma Alanı 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı Notları

1. Bu plan ve plan hükümleri Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun "uygun" görüşü alınıp, Cizre Belediye'since onaylanması ile yürürlüğe girer.
2. Bu plan onaylanıp yürürlüğe girdikten sonra, söz konusu planlama alanı ile ilgili daha önce yapılmış tüm imar planı, plan değişiklikleri ve plan raporları geçersizdir.
3. Yapılacak uygulamalarda; 2863 sayılı kanun hükümleri ile kültür varlıklarını koruma yüksek kurulu ilke kararları ve 3194 sayılı imar kanunu ve ilgili yönetmelik hükümleri geçerlidir.
4. Mevcut durum ile mülkiyet dokusu arasında olabilecek uyuşmazlıklarda 2 metreye kadar olan çelişkileri gidermeye, yolların güzergâhını değiştirmemek ve daraltmamak koşulu ile Cizre Belediyesi yetkilidir.
5. Kamu mülkiyetinde bulunmayan kentsel ve sosyal altyapı alanları kamu eline geçmeden veya terki yapılmadan herhangi bir uygulama yapılamaz.
6. Cizre kent surları koruma alanı içerisinde yapılacak yapılarda, surlara yaklaşma mesafesi minimum 10 m.'dir.
7. Plan üzerinde "korunacak yapılar" olarak gösterilen eski yapılar, ilgili idare tarafından kamulaştırılarak restore edilerek kullanılacaktır. Bu yapılar otel, motel, restoran, cafe, kütüphane, müze v.b. turizm ve sosyo-kültürel amaçlı yapılar olarak düzenlenecektir. Yapı fonksiyonlarının ne olacağına Cizre (Şırnak) Belediyesi Koruma Uygulama Denetim Bürosu (KUDEB) yetkilidir.
8. Planda "park alanı" olarak tanımlanan alanlar yeşil alan olarak düzenlenecektir. Bu alanlarda ilgili mevzuata uygun yapılar yapılabilir.
9. Alan içerisinde bulunan "tescilli yapılar"ın bakım, onarım ve kullanım koşullarını belirlemede ilgili koruma kurulu yetkilidir.
10. Her tür fiziki uygulama (kazı, hafriyat, vb.) sırasında kültür varlığı ve arkeolojik kalıntıların çıkması durumunda, işlem derhal durdurularak 2863 sayılı yasanın 4. Maddesine istinaden ilgili müze müdürlüğü'ne bilgi verilecektir.
11. Planlama alanında, yapıların sokak cephelerinde; çanak anten, kablo direği ve kablo, güneş enerji panelleri, seramik veya benzeri kaplamalar, tabela, elektrik saati, günısı, su deposu, gibi elemanların görünmemesi ve geleneksel dokuya uygun olacak şekilde saklanması esastır.
12. Burada belirtilmeyen diğer tüm konularda; 3194 sayılı imar kanunu ve ilgili yönetmelik hükümleri geçerlidir.

Ek-3: Cizre Tescilli Kent Surları Koruma Alanı 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı Notları

1. Bu plan 1/1000 ölçekli Cizre (Şırnak) Tescilli Kent Surları Koruma Alanı Uygulama İmar Planı ve plan raporu ile bir bütündür. Plan bütünlüğünü bozacak nitelikte herhangi bir değişiklik yapılamaz.
2. Yapılacak uygulamalarda; 2863 sayılı kültür ve tabiat varlıklarını koruma kanunu hükümleri ile kültür varlıklarını koruma yüksek kurulu ilke kararları ve 3194 sayılı imar kanunu ve ilgili yönetmelik hükümleri geçerlidir.
3. Planlama alanında "afet bölgelerinde yapılacak yapılar hakkında yönetmelik" hükümleri geçerlidir. Yapılacak tüm yapılarda sağlık ve fen koşullarına, TSE tarafından belirlenmiş standart, yönetmelik, genelge ve tüzük hükümlerine uymak zorunludur.

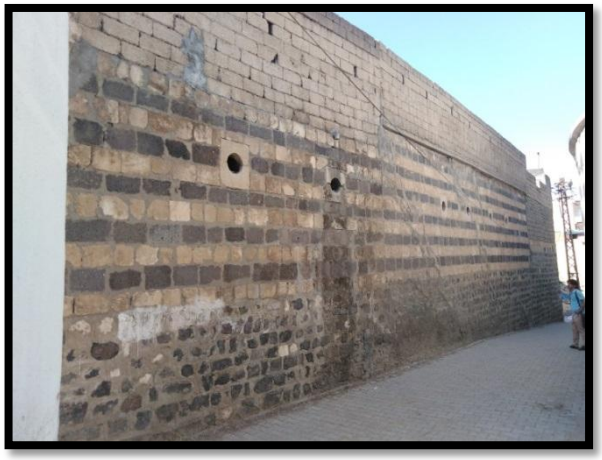
Ek-4: Alan Çalışması Sonucu Cizre Suriçinde Ulaşılan Tarihi Yapı Özelliği Gösteren Yapılara Ait Fotoğraflar

Dağkapı Mahallesinde Bulunan Eyüp Satıcı Evi

Seyidan Camii'nin Ssol Çağprazında Bulunan Ev

Tahir Vesek'e Ait Ev

Demirciler Çarşısında Bulunan Dükkanlar

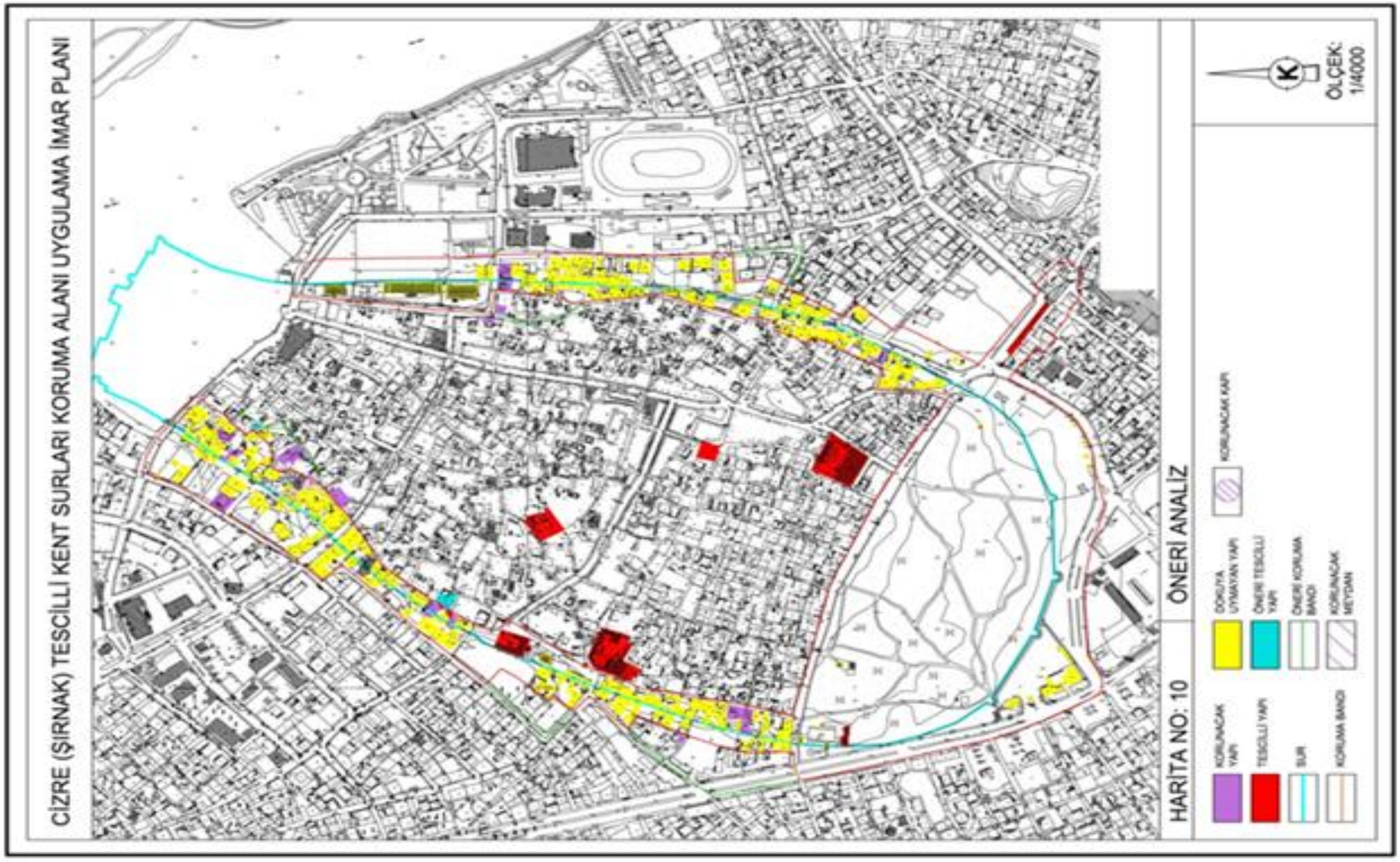

Alibey Ensari Camii Yanında Bulunan Yardımcılara Ait Evin Avlu Duvarları

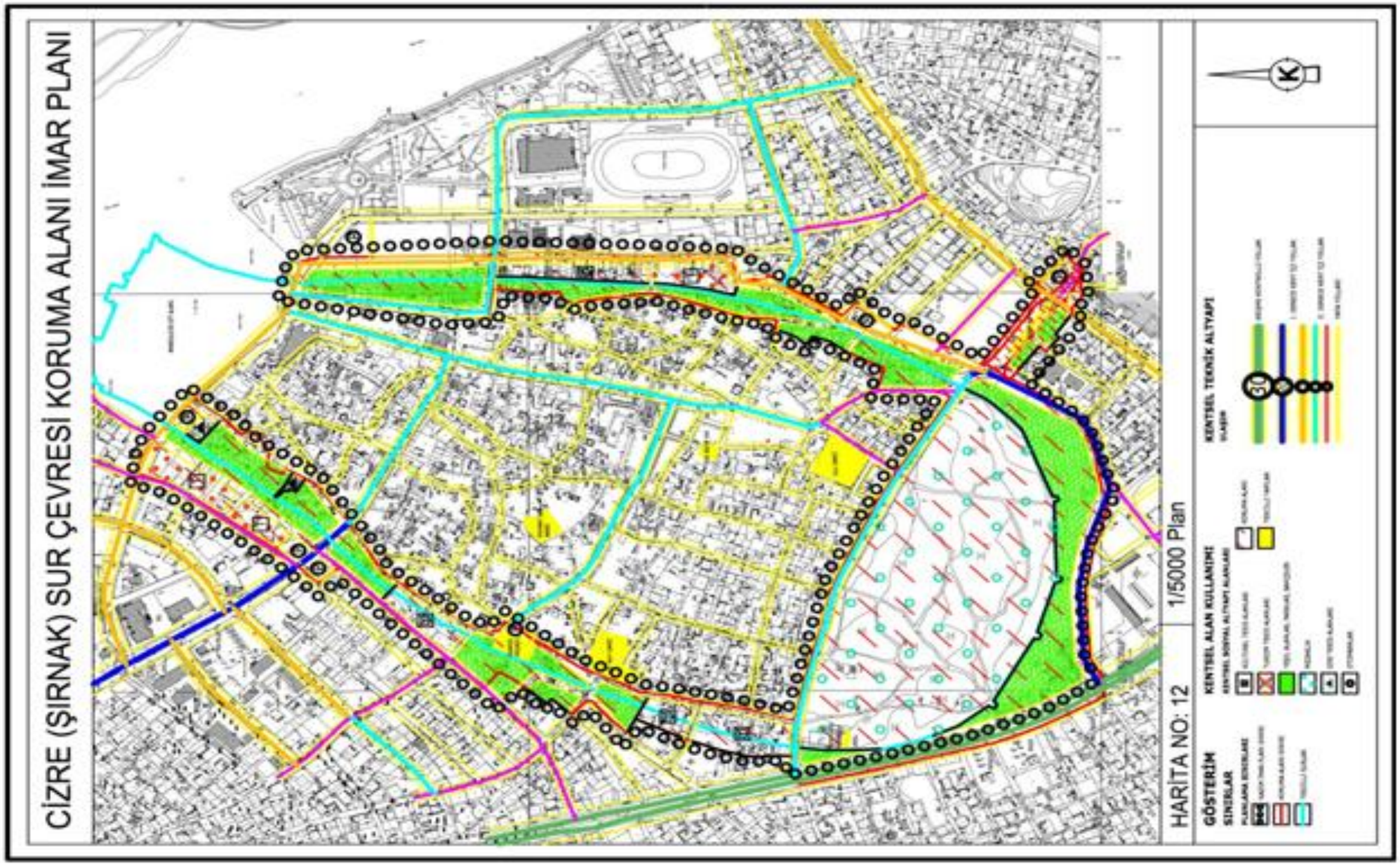

Alibey Mahallelsi Ensari Camii'nin Arka Tarafında Bulunan Avlulu Kubbeli Yapı ve Avduda Bulunan Başka Bir Ev

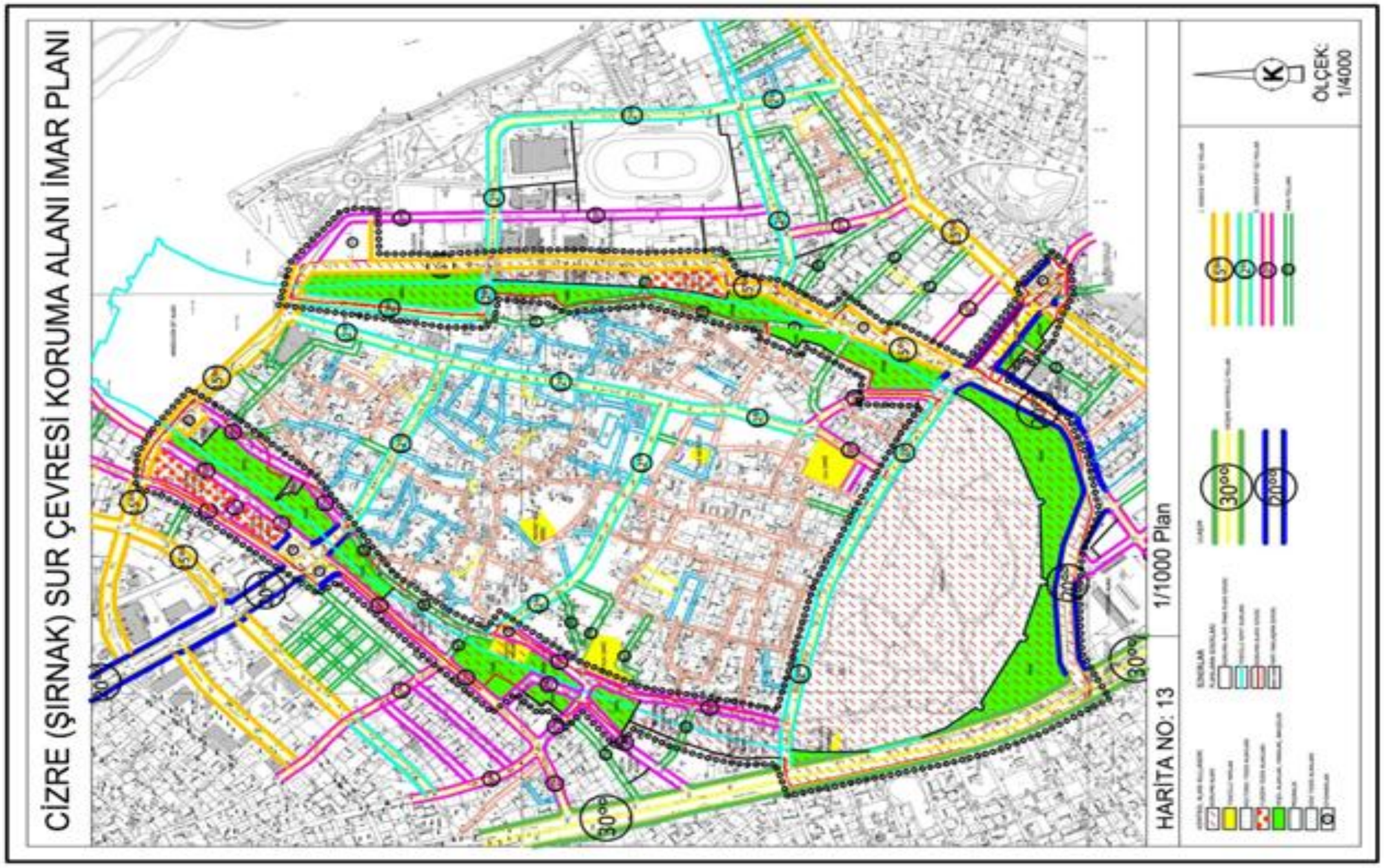
EK-5 : Cizre tescilli kent surları koruma alanı öneri analiz

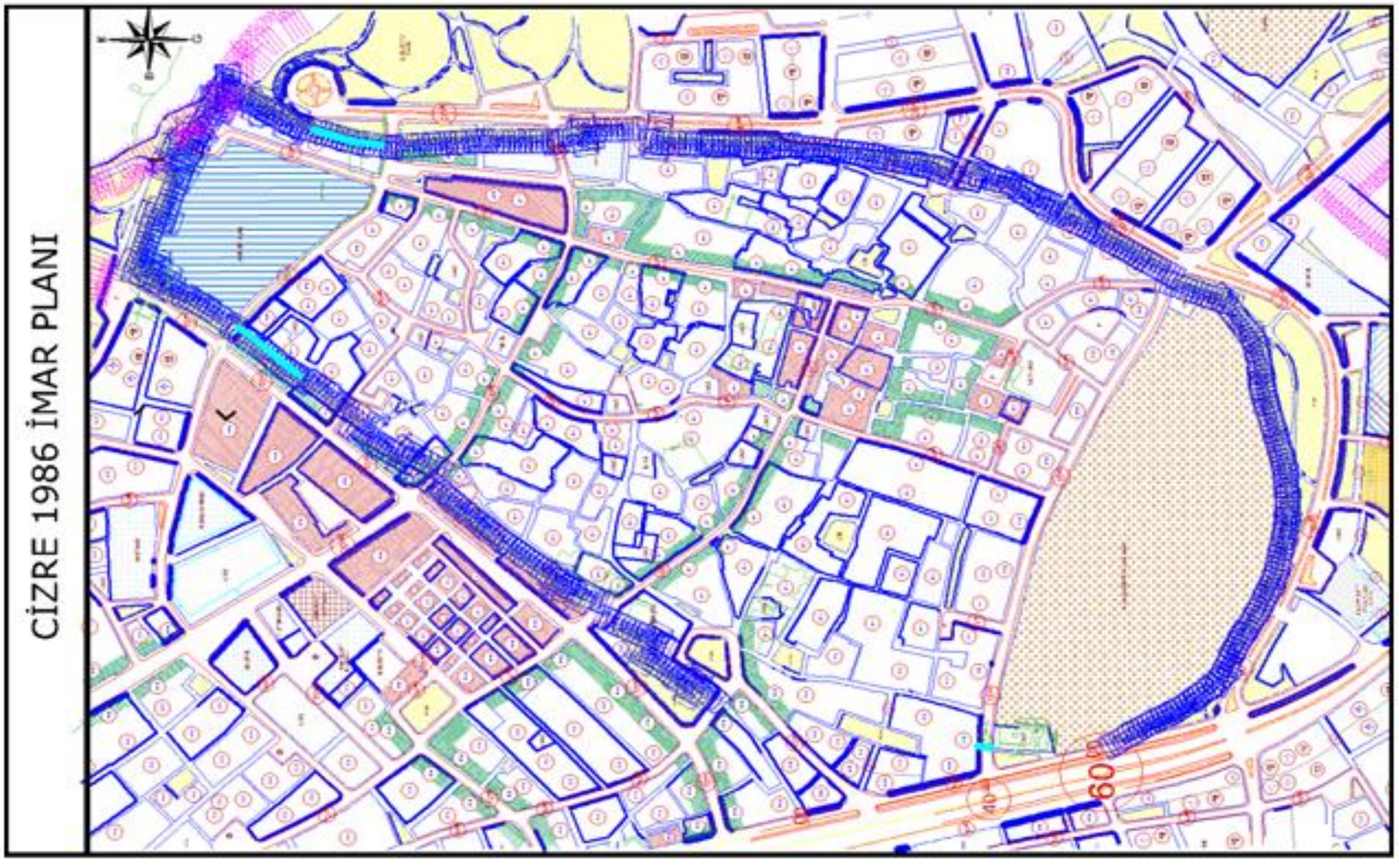
EK-6 : Cizre tescilli kent surları koruma alanı 1/5000 ölçekli sur ve çevresi nazım imar planı

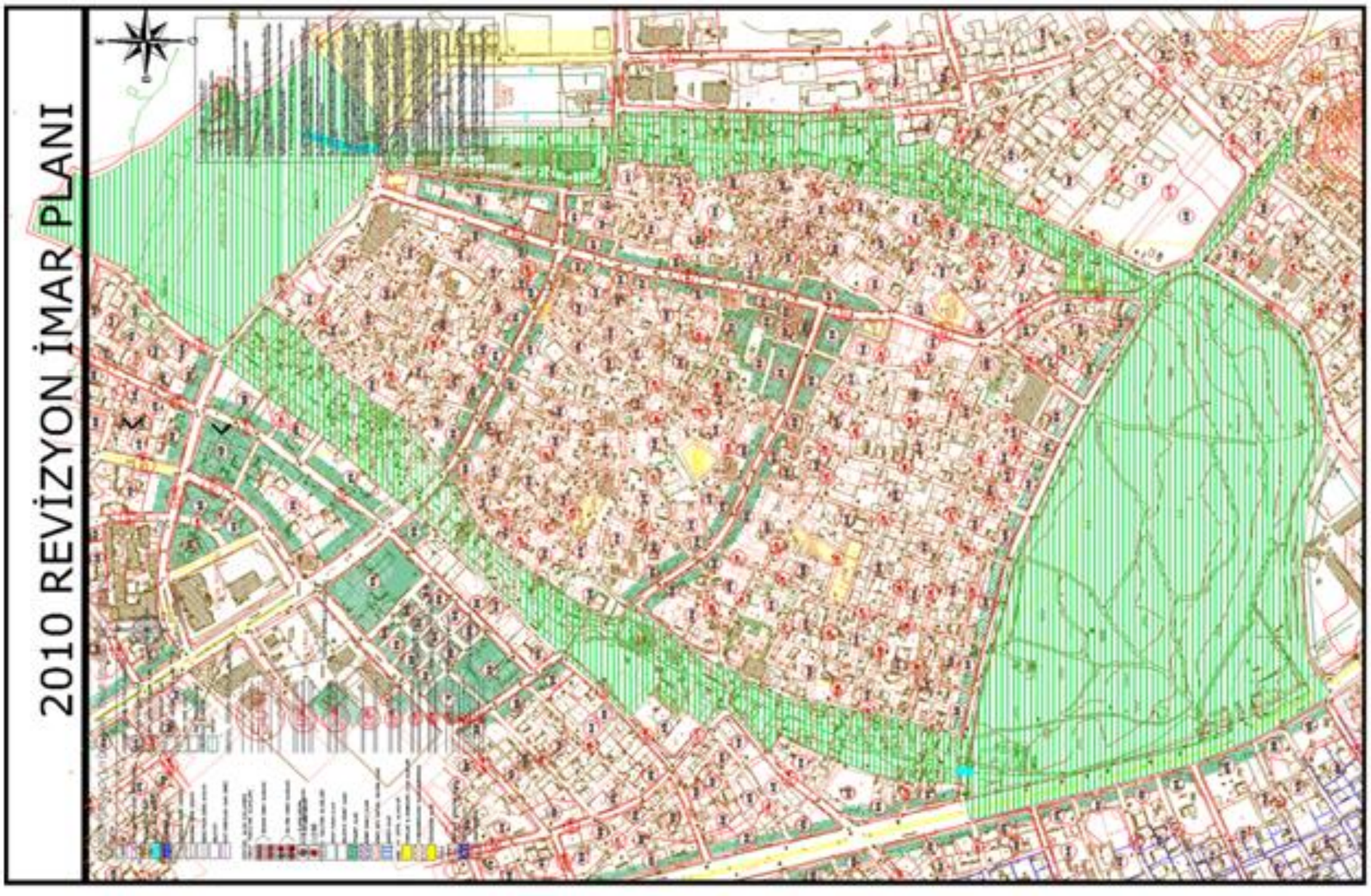
EK-7 : Cizre tescilli kent surları koruma alanı 1/1000 ölçekli uygulama imar planı

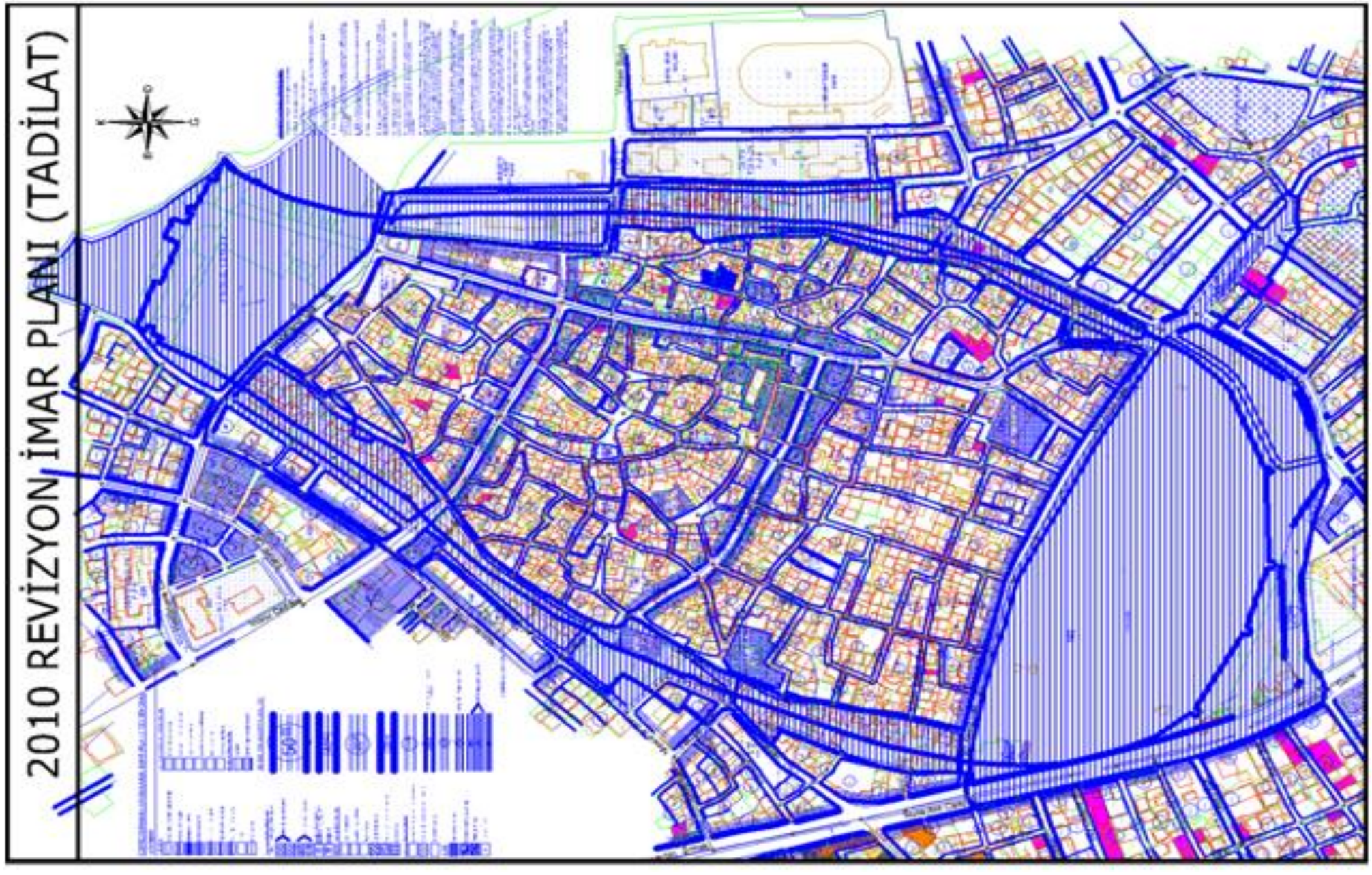
Ek-8: 1986 Cizre imar planı

Ek-9: 2010 Cizre revizyon imar planı

Ek-10: 2010 Cizre revizyon imar planı (Tadilat Planı)

Ek-11: Diyarbakır KBK'nun 17.12.2009 tarih ve 141 nolu kararı

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
DİYARBAKIR KÜLTÜR ve TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA BÖLGE KURULU
KARAR

Toplantı Tarihi ve No. : **17.12.2009- 141** **Toplantı Yeri**
Karar Tarihi ve No. : **17.12.2009- 2748** **DİYARBAKIR**

Şırnak İli, Cizre İlçesi'nde bulunan, tescilli (Fevzi Çakmak) Köprü, tescilli Dış Sur Kalıntıları, tescilli Kırmızı Medresesi, tescilli Abdaliye Medresesi'nin Koruma Alanı Sınırları ile öneri İç Kale I.Derece Arkeolojik Sit Alanına ilişkin; Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 29.04.2009 gün ve 2165 sayılı kararı, Cizre Belediye Başkanlığı Yazı İşleri Müdürlüğü'nün 13.11.2009 gün ve 54762 sayılı yazısı ve ekleri okundu. Konu ile ilgili bilgi ve belgeler incelendi.

Yapılan görüşmeler sonunda;

Şırnak İli, Cizre İlçesi'nde bulunan, Tescilli Cizre Kalesi dış sur kalıntılarının bölgedeki mevcut durumuna göre;

-Güney taraftaki I. bölgede bulunan sur kalıntıları koruma alanının tescilli Deşt (Fevzi Çakmak) Köprüsü ve Abdaliye Medresesi ile tescilsiz mezarlık alanını kapsayacak şekilde,

-Batı taraftaki II. bölgede bulunan sur kalıntıları koruma alanının tescilli Kırmızı Medrese ve çevresini kapsayacak şekilde,

-Kuzeydoğu taraftaki III. bölgede mevcut sur kalıntılarını kapsayacak şekilde Cizre Kalesi dış sur kalıntıları koruma alanı sınırlarının ekli halihazır harita üzerine üç bölgede işaretlendiği şekliyle uygun olduğuna,

-Cizre İç kale I.Derece Arkeolojik Sit Alanı önerisinin değerlendirilebilmesi için, 2863 sayılı yasa çerçevesinde gerekli çalışmaların yapılarak hazırlanacak bilgi ve belgelerin Kurulumuza iletilmesinden sonra konunun yeniden görüşülebileceğine,

karar verildi.

ASLI GİBİDİR

Mehriban KARAASLAN
Bölge Kurulu Müdürü

BAŞKAN
Prof. Dr. Abdüsselam ULUÇAM
(İmza)

BAŞKAN YARDIMCISI
Yrd. Doç. Dr. Mehmet TOP
(İmza)

ÜYE
Yrd. Doç. Dr. Hanifi BİBER
(İmza)

ÜYE
Yrd. Doç. Dr. Ceyhan YÜCEL
(İmza)

ÜYE
Yrd. Doç. Dr. S. Yıldız SALMAN
(İmza)

ÜYE
Av. Vedat PEHLİVAN
(İmza)

ÜYE
Mimar M. Halis BİLDEN
(Bulunmadı)

ÜYE
Cizre Belediye Temsilcisi
(Bulunmadı)

ÜYE
Metin EVSEN
Bitlis Vakıflar Temsilcisi
(İmza)

Ek-12: Diyarbakır KBK'nun 25.10.2010 tarih ve 167 nolu kararı

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
DİYARBAKIR KÜLTÜR ve TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA BÖLGE KURULU
KARAR

Toplantı Tarihi ve No. : **25.10.2010- 167** — **Toplantı Yeri**
Karar Tarihi ve No. : **25.10.2010- 3410** — **DİYARBAKIR**

Şırnak İli, Cizre İlçesi, İlçe Merkezi'nde bulunan, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 17.12.2009 gün ve 2748 sayılı kararı ile belirlenen Koruma Alanı sınırları dışında kalan tescilli Cizre Kent Surları Koruma Alanına ilişkin; Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 15.09.2010 gün ve 3326 sayılı kararı okundu. Ekleri (1/2000 Ölçekli Harita), konu ile ilgili bilgi ve belgeler incelendi.

Yapılan görüşmeler sonunda;

Şırnak İli, Cizre İlçesi, İlçe Merkezi'nde bulunan, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 17.12.2009 gün ve 2748 sayılı kararı ile belirlenen Koruma Alanı sınırları dışında kalan tescilli Cizre Kent Surları Koruma Alanına ilişkin,

-Dosyasındaki bilgi ve belgeler doğrultusunda; Kurulumuzun 17.12.2009 gün ve 2748 sayılı kararıyla daha önce I. bölge (tescilli sur kalıntıları, tescilli Deşt (Fevzi Çakmak) Köprüsü, tescilli Abdaliye Medresesi ve tescilsiz mezarlık alanı), II. bölge (tescilli sur kalıntıları ve tescilli Kırmızı Medrese) ile III. bölge (tescilli sur kalıntıları) olarak belirlenen koruma alanı sınırlarının yeniden değerlendirilmesi sonucunda bütünleştirilen, tescilli Abdaliye Medresesi ve tescilli Kırmızı Medrese'yi de kapsayan tescilli Cizre Kent Surları Koruma Alanı ile tescilli Deşt (Fevzi Çakmak) Köprüsü Koruma Alanının ekli 1/2000 ölçekli haritada işaretlendiği şekliyle uygun olduğuna,

-2863 sayılı (3386 ve 5226 sayılı yasalar ile değişik) Yasa'nın 8. maddesindeki *"...korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanlarının tesbiti ve bu alanlar içinde inşaat ve tesisat yapılıp yapılamayacağı konusunda karar alma yetkisi Koruma Kurullarına aittir..."* hükmü gereğince Cizre Kent Surları Koruma Alanı içerisinde yapılacak her türlü uygulama öncesi Kurulumuza başvurulup alınacak karar doğrultusunda hareket edilmesi gerektiğine,

karar verildi.

ASLI GİBİDİR

Mehriban KARAASLAN
Bölge Kurulu Müdürü

BAŞKAN
Prof. Dr. Abdülselam ULUÇAM
(Buhunmadı)

BAŞKAN YARDIMCISI
Yrd. Doç. Dr. Hanifi BİBER
(İmza)

ÜYE
Yrd. Doç. Dr. Ceyhan YÜCEL
(İmza)

ÜYE
Yrd. Doç. Dr. S. Yıldız SALMAN
(İmza)

ÜYE
Av. Vedat PEHLİVAN
(İmza)

ÜYE
Y. Mimar M. Halis BİLDEN
(Buhunmadı)

ÜYE
Mimar Erdal CİVELEK
(İmza)

ÜYE

Cizre Belediye Temsilcisi
(Buhunmadı)

Ek-13: Diyarbakır KBK'nun 20.09.2013 tarih ve 68 nolu kararı

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
DİYARBAKIR KÜLTÜR VARLIKLARINI
KORUMA BÖLGE KURULU
KARAR

Toplantı Tarihi ve No. : 20.09.2013-68 **Toplantı Yeri**
Karar Tarihi ve No. : 20.09.2013-1694 **DIYARBAKIR**

Şırnak İli, Cizre İlçesi, Tescilli Kent Surları Koruma Alanı ile ilgili olarak hazırlanan 1/5000 Nazım İmar Planı, 1/1000 Uygulama İmar Planı, Plan Raporu ve Uygulama Hükümleri'ne ilişkin; Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kuruluunun 21.06.2013 tarih 1548 sayılı kararı ve Cizre Belediye Başkanlığı İmar ve Şehircilik Müdürlüğünün 11.07.2013 gün ve 941 sayılı yazısı okundu. Ekleri ve konuya ilişkin bilgi ve belgeler incelendi. Yapılan görüşmeler sonunda;

Şırnak İli, Cizre İlçesi, Tescilli Kent Surları Koruma Alanı ile ilgili olarak hazırlanan 1/5000 Nazım İmar Planı, 1/1000 Uygulama İmar Planı, Plan Raporu ve Uygulama Hükümleri'nin düzeltildiği şekliyle uygun olduğuna karar verildi.

ASLI GİBİDİR

Mehriban KARAASLAN
Bölge Kurulu Müdürü

BAŞKAN
Yrd. Doç. Dr. Hanifi BİBER
(İmza)

BAŞKAN YARDIMCISI
Yrd. Doç. Dr. İsmail Ağa GÖNÜL
(İmza)

ÜYE
Doç. Dr. İrfan YILDIZ
(İmza)

ÜYE
Muhammed ADAK
(İmza)

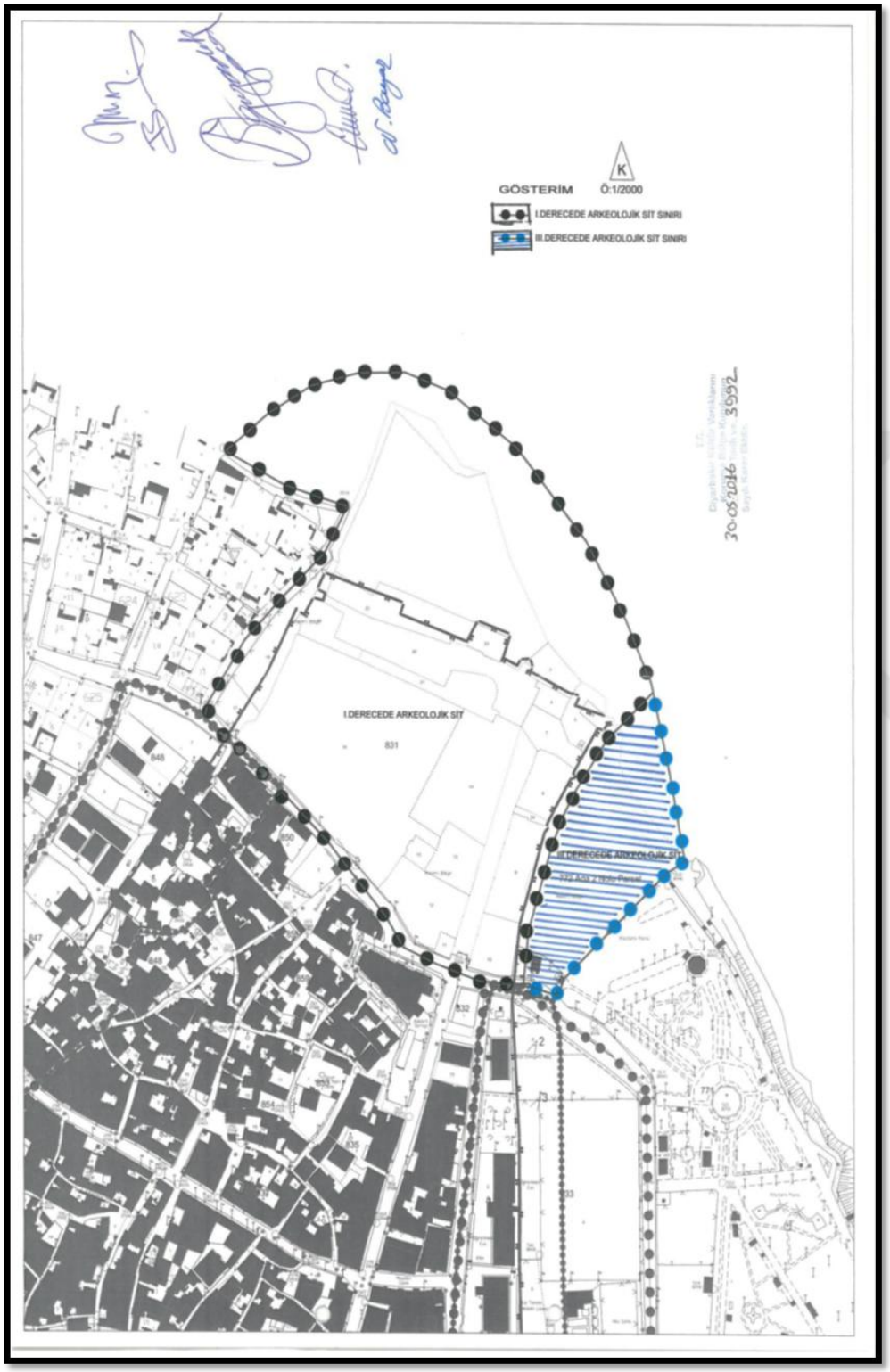
ÜYE
Teoman Mehmet ARSLAN
(İmza)

ÜYE
Kerem AKGÜNDÜZ
(İmza)

ÜYE
A. Nuvit BAYAR
(İmza)

ÜYE
Mustafa DAMAR
Cizre Belediye Temsilcisi
(İmza)

Ek- 14: Diyarbakır KBK'nun 30.05.2016 tarih ve 149 kararındaki 1/2000 ölçekli Cizre İçkale haritası

ÖZGEÇMİŞ

1987 yılında Halfeti'de doğdum. İlk ve ortaöğrenimimi tamamladıktan sonra Nizip Yahya Altınbaş Lisesi'ne yerleştim.

2012 yılında, Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümünden mezun oldum.

2012-2015 yılları arasında özel sektörde mimarlık alanında çalıştım.

2015 Ağustos ayından itibaren Şırnak Üniversitesi Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı'nda halen mimar olarak çalışmaktayım.

DİCLE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEZ İNTİHAL FORMU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
ADI VE SOYADI	Nurullah TAN
ÖĞRENCİ NO	16808026
EĞİTİM – ÖĞRETİM YILI	2019-2020
YARIYIL	☒ Güz ☐ Bahar
ANABİLİM DALI	Mimarlık Anabilim Dalı
PROGRAM	Yüksek Lisans
TEZ KONUSU	Cizre Tarihi Suriçi Bölgesinin Kentsel Koruma Açısından İrdelenmesi
İNTİHAL RAPORU BİLGİLERİ	
RAPOR TÜRÜ	Tez Savunma Sınavı Sonrası
SAYFA SAYISI	135
BENZERLİK ORANI	% 13
RAPORLAMA TARİHİ	16/12/ 2019

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın kapak sayfası, giriş, ana bölümler, sonuç ve tartışma kısımlarından oluşan toplam 135 sayfalık kısmına ilişkin, 16/12/2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından *turnitin* adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan intihal raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 13 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

☐ Kabul/Onay sayfaları hariç,
☐ Kaynakça hariç
☐ Alıntılar hariç/dâhil
☐ Diğer

Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Lisansüstü Programlarda Tez Çalışması İntihal Raporu Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

(Öğrencinin Adı Soyadı)
Nurullah TAN

16.12.2019

Doç . Dr. D. Türkan KEJANLI **Tez Danışmanı** 16.12.2019	Doç . Dr. D. Türkan KEJANLI **Anabilim Dalı Başkanı** 16.12.2019

Formdaki bilgiler bilgisayar ortamında doldurulmalıdır. El yazısı ile doldurulan formlar geçersiz sayılmaktadır.

KGK-FRM-340/00